

Præconia

Liturgikus szakfolyóirat

Zsolozsma és sekrestyekultúra

2022. - XVII. ÉVFOLYAM/28. SZÁM

Præconia
Liturgikus szakfolyóirat
XVII. évfolyam/28. szám - 2022.

LAPTULAJDONOS:

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia
Liturgikus Bizottsága

FŐSZERKESZTŐ:

Dr. Pákozdi István

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dr. Veres András, a MKPK Liturgikus Bizottságának elnöke
Dr. Dolhai Lajos, szakmai munkatárs
Vajda Gábor, a Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet irodaigazgatója
Bata-Király Edina, nyelvi lektor

FELELŐS KIADÓ:

Dr. Veres András
püspök, elnök

SZERKESZTŐSÉG:

1068 Budapest, Városligeti fasor 42.
liturgikusintezet@katolikus.hu

Borító képe: <https://www.pngwing.com>
In memoriam fotó forrása: <http://se-katolikus.bloglap.hu>
Tördelte: Varga-Kéri Marietta

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza!

Kiadja a MKPK Liturgikus Bizottsága
irodaigazgató: Vajda Gábor

ELŐSZÓ

Mind a zsolozsma, mind pedig a templomi istentiszteleteket kiszolgáló helyiség, a sekrestye fontos a katolikus liturgia szempontjából. Jelen számunk megkísérli az immár évtizedek óta népnyelven (sőt mobiltelefon applikációk segítségével) is végezhető, zsinat utáni *Liturgia Horarum* (Az imaórák liturgiája), köznyelven zsolozsma bizonyos kérdéseinek taglalását, továbbgondolását. Ezzel foglalkozik az első négy tematikus tanulmány.

Ezt követően a sekrestye kérdéskörét csupán két tanulmány elemzi, ám *Liturgikus élet* rovatunkban visszatér a téma.

A többi tanulmány vegyes liturgikus kérdéseket érint: boldoggá avatást, introitust, a keresztény liturgia történetét, a misekönyvet, a templomszentelést, a prefációt, a lényegre való koncentrációt, az eucharisztikus kongresszus liturgikus ruháit, az ó-antifónákat és a Jelenések könyvét.

A *Dokumentumok* között a zsinat előtti liturgia végzésének aktuális szabályait olvashatjuk, valamint XVI. Benedek pápa regensburgi liturgikus beszédét a Hiszekegyről.

A *Liturgikus élet* hat kisebb elemzést tartalmaz.

Végül a *Szemle* öt új könyv ismertetését sorolja fel.

A közelgő húsvéti időre a liturgiában való megújulást is kívánva ajánlja folyóiratunk az elmélyedt készülődést, és a méltó, áhítatos végzést!

Pákozdi István
főszerkesztő

IN MEMORIAM PÁKOZDI ISTVÁN

*Uram, Istenem,
tiéd az éjszaka és tiéd a nappal,
kezed műve a hajnali harmatcsepp és a nap.
Add, hogy egész nap jókedvű
és tiszta legyek, a világosság fia.
Köszönöm, hogy vagy,
és hogy megteremtettél engem is!
Légy mindig jó hozzám,
és a te irgalmas szereteted
ragyogjon mindig fölöttem.
Óvj meg a bűntől a mai napon,
tölts el a te Lelkeddel.
Jó akarok lenni, hogy örömöd teljék bennem,
és szeretni akarlak téged, Uram.
Ámen.
(Jelenits István)*

E lapszámunk végső formáját éppen aznap délelőtt nyerte el, amikor István atya utolsó óráit élte köztünk. Az idő István atya életében egy meghatározó és különleges tényező volt: olyan ajándék, lehetőség, amivel élni és nem visszaélni kell. Ez jellemezte folyóiratunkban 2009-től végzett főszerkesztői munkáját is: a lapszámok tematikáját, tartalmát már évekre előre tervezte el és készítette elő, a tőle mindig elvárható gondossággal, utánajárással és szakmai lelkesedéssel. István atya kezei között összesen XIII évfolyam 24 száma jelent meg a Præconiának.

A fenti imádságot gyakran imádkozta, és ennek az imának szavai életében, munkájában, hitében, derűjében, lendületességében is tükröződtek.

Hálatelt szívvel és imádsággal gondolunk István atyára, az együtt töltött időre, munkára, amely maradandó nyomot hagy Intézetünk életében is!

Mindent köszönünk!

a Liturgikus Intézet munkatársai

TARTALOM

ELŐSZÓ	3
IN MEMORIAM	5
TEMATIKUS TANULMÁNYOK	9
<u>Rita di Pasquale: A zsolozsma megújítása</u>	9
<u>Heinrich Rennings: A Kompletórium pszichohigiénéje</u>	19
<u>Jelenits István Sch. P.: A zsoltárok: imádságok</u>	41
<u>Liborius Olaf Lumma: A zsolozsmáskönyv továbbgondolása</u>	49
<u>Peter Hahnen: Sekrestye-kultúránk fejlesztése</u>	55
<u>Erwin Keller: Krisztus valódi teste</u>	59
EGYÉB TANULMÁNYOK	63
<u>Garai Dávid Péter: Bálint Sándor a boldoggá avatás küszöbén</u>	63
<u>Diósi Dávid: A Dignus est Agnus introitus szöveg- és dallamelemzése</u>	69
<u>Miklós házy Attila S. J.: A keresztény liturgia története</u>	83
<u>Silvano Sirboni: A Misekönyvtől a rítusig</u>	91
<u>Nagy Csongor Sch. P.: „Cum iucunditate exhibitis”</u>	95
<u>Pietro Sorci: A prefáció és az eucharisztikus imádság</u>	103
<u>Claus-Dieter Klais: Összpontosítsunk a lényegre!</u>	109
<u>Vertse Márta: Az Eucharisztia a szeretetközösség valódi jelképe</u>	111
<u>Nemeshegyi Péter S. J.: Hét csodálatos lépcső...</u>	119
<u>Pákozdi István: A Biblia leginkább liturgikus könyve</u>	125
DOKUMENTUMOK	131
<u>„Traditionis custodes”</u> – Ferenc pápa motu proprio kiadott apostoli levele az 1970-es reform előtti római liturgia használatáról	131
<u>Ferenc pápa kísérőlevele</u> a „Traditionis custodes” kezdetű motu propriohoz	135
<u>Responsa ad dubia</u> (Válaszok a kételyekre) – Artur Roche érsek bevezető, a püspöki konferenciák elnökeinek címzett levele a dokumentumhoz	143

<u>XVI. Benedek pápa homiliája</u> a regensburgi <i>Islinger Felden</i> bemutatott szentmiséjén	147
 LITURGIKUS ÉLET	 151
<u>A sekrestyében</u>	151
<u>Szövetből való iga</u>	153
<u>A tabernákulum tetején álló Mária-szobor</u>	155
<u>Vége az „Uram, irgalmazz”-nak?</u>	157
<u>Háromszor kettő?</u>	161
<u>A budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus után</u>	163
 LITURGIKUS KÉRDÉSEK	 165
<u>Mik azok a novénák, és érvényben vannak-e még?</u>	165
<u>A Glória / Dicsőség himnuszának éneklése</u>	166
<u>Helyénvaló-e a szentmise elbocsátása?</u>	167
 SZEMLE	 169
<u>[Zsoltároskönyv]</u>	169
<u>[Manuel Nin: Isten ideje, az Egyház ideje]</u>	170
<u>[Der Sakristanendienst. Das Handbuch für die Praxis.]</u>	171
<u>[Nikolaus Nonn, Bernd Steiner, Nicole Stockhoff, Marko Weibels:</u>	172
<u>Das Auge betet mit.]</u>	
<u>[Anneliese Hück: Nicht nur Glockenläuten!]</u>	173

A zsolozsma megújítása

BEVEZETÉS

Ettől a lapszámtól kezdve cikksorozatban mutatjuk be az imaórák liturgiáját, mely a keresztények döntő többsége számára *ismeretlen híresség* marad, hiába gyakorolják számos plébániaközösségben, csoportban, mozgalomban és társulatban, legalábbis fő

óráit, a Laudest és a Vesperást. Annyi szó esik a keresztény ember életében az imádság központi szerepéről: olykor püspökök és papok is, de főleg lelkipásztori munkatársak munkálkodnak azon, hogy létrehozzanak – vagy már létre is hoztak – rá egyfajta szerkezeti-tartalmi receptet. Nem kívánunk semmit elvenni abból a kreativitásból és spontaneitásból, melynek eredete a keresztény imádságban – úgy, mint Isten üdvözítő szavartevékenységére adott dicsőítő-könyörgő válaszbán – az egyén eredeti önkifejezése, ám szükségesnek tartjuk ezt új alapokra helyezni az imaórák liturgiája alapján, melyet az évszázadok során az egyház közössége alakított ki saját imádságaként, Krisztus *szüntelenül imádkozzatok* (vö. Lk 18,1) hívására. Utunk végkövetkeztetéseként cikkről cikkre ki fogjuk emelni, hogy a zsolozsma, mélyreható zsinati megújítása ellenére, soha nem fogja elérni – és nem is érheti el – a *tökéletességet*, mivel ahogy A. Nocent kijelenti a keresztény beavatás kapcsán,¹ az imaórák liturgiáját is *mindig megújítandónak* véljük.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző liturgia professzor, a palermói érsekség munkatársa.

*Forrás: La Liturgia 269–271.,
Róma, 2016., 117–127.*

1. BIBLIAI HÁTTÉR

Bemutatunk a Szentírásból néhány olyan elemet és imádkozási módot, melyek a nap bizonyos óráira, különösen a reggelre és az estére utalnak, átölelve ezzel az egész napot. Az Ószövetség népe a papok közreműködésével a jeruzsálemi templomban minden reggel és este ajánlott fel égőáldozatot (vö. Kiv 29,38–46; Szám 28,3–8; Kiv 30,7–8; 1Krn 23,30–31). A

¹ A. Nocent OSB, *Liturgia semper reformanda*. Edizinoni Qiqajon – Comunità di Bose közösség, 1993.

Halljad, Izrael (vö. MTörv 6,4—9; Mtörv 11,13—21; Szám 15,37—41) az égő-áldozatokat kísérő egyik imádságelem, akár otthonról végezve is.

Ezen kívül még egy napi háromszori, reggel – délben – este végzendő imádságot érdemes kiemelni (vö. 1Sám 54,18; Zsolt 55,18; Dán 6,11), mely így a nap minden óráját áthatja.² A zsinagógákban hétfőn, csütörtökön és szombaton még több napközbeni imádságot figyelhetünk meg: 1.) reggeli ima; 2.) kiegészítő ima (bármelyik órában); 3.) délutáni ima; 4.) esti ima.³ Minden imaóra elmaradhatatlan része a hangszerrel kísért, énekelt, de legalábbis hangosan mondott zsoltár. Az Úr Jézus Krisztus, Isten emberre lett Fia, aki Szűz Máriától született, a zsidó kultúrában nevelkedett Mária, és az őrzőjéül rendelt József által, magáévá téve annak rítusait és ünnepeit is, hogy szerkezetükben és tartalmukban új értelmet adjon nekik üdvözítő küldetése fényében. Az Ószövetség imaóráinak sarokpontját, a zsoltárokat, Krisztus is idézte a kereszten (vö. Zsolt 20,1 és Mt 27,46; Zsolt 31,6 és Lk 23,46; Zsolt 20,19 és Jn 19,24), ezek pedig fennmaradtak az egyház imádságában. Bár úgy és akkor imádkozott, mint a többi zsidó, az Úr Jézus természetesen az imaóráknak új, üdvözítő értelmet ad az ő személyének és küldetésének fényében, mely a húsvéti titokban csúcsosodik ki. Ahogy Krisztusnál, úgy a qumráni közösségnél is szokás volt az éjszakai imádság, a várakozás a Messiás közeli eljövetelére. Ennek az imádságnak a virrasztás, a várakozás, az érkező Messiással való találkozásra készülő élet ad jelentőséget, és maga a Messiás szolgál például, amikor éjjel imádkozik Atyjához. Az éj sötétje, mely gyakran nyugtalanságot, sőt fizikai félelmet ébreszt, a bűn sötétségének jelképévé válik, ezért hívja az ember segítségül Krisztust, az egyetlen Fényt, mely nem homályosul el. Jézus a pusztába ment imádkozni (vö. Mk 1,35). A pusztá egyszerre fizikai és belső tér, melyben a világi kísértéseken túllépve létrejöhethet a szeretet találkozása, megújulhat az új és végső szövetség Isten és ember között, a meghalt és feltámadt Krisztus által. Jézus elvonult a hegyre imádkozni (vö. Mk 6,46–47). A hegy – nem csak a zsidó és a keresztény vallásban – az a magas hely, mely valamiképpen közvetít Isten és ember között, közelebb hozza őket egymáshoz. A pusztának és a hegynek is fontos jellemzője a csend, az ember így képes megtanulni a hallgatást, hogy meghallja Istent, felismerje Őt, és feleljen az Ő szeretetére azzal a dicsérrel, mely egyúttal a teremtmény könyörgése is a Teremtőhöz, a fiúé az Atyához a másik Fiúban, Jézus Krisztusban. A csend azé, aki szeret és aki elámul a kapott Szereteten, melyet nem képes magában tartani, mely bevonja őt, átjárja egész életét és értelmet ad neki. Jézus egész példaértékű tanítását a Miatyánk imádságába foglalta össze (vö. Mt 6,9–13), mely az égbe emelő dicsérrel indít, hogy

² J. Pinell OSB, *La liturgia delle ore*. In PIL, *Anamnesis* 3, Marietti, Genova, 1983., 5, 23.

³ R. Taft SJ, *The Liturgy of the Hours in East and West: The origins of the Divine Office and its meaning for today*. The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, United States, 1986.

aztán könyörgések fakadjanak belőle. Nem térünk ki részletesen erre az imádságra, az egyházatyák számos értékes megjegyzést tettek a témában,⁴ most csak az itt fontosnak tartott pontokat emeljük ki: a krisztusi és a közösségi dimenziót. Csak Jézus Krisztusban, Isten megtestesült, meghalt és feltámadt Fiában térhet vissza az ember az eredeti közösségbe, az Atya karjaiba, elismerve Őt, egyúttal pedig hozzá fordulva. Isten atyasága összehasonlíthatatlanul nagyobb az emberénél, mivel nem vetül rá árnyék, sosem fordul hátra, és állandóan, teljesen Más, a Fiúban pedig teljesen ember az ember mellett, hatalom és gyengédség, nagyság és kicsinység; mindez pedig azért lehetséges, mert lényegében Ő a Szeretet. Krisztus is egy olyan imádságot tanított, mely közösségi jellege miatt a személyiség, nem pedig az egyén kifejeződése. A személyiség nem elszigetelten létezik, Isten képére és hasonlóságára teremtetett, Krisztus által megváltott, és azért tud ebben a kötelékben önmaga lenni, mert csak így nyilvánul meg azért, amiért létezik. Ezen túlmenően a keresztyének a húsvéti titokban lesznek egyházzá, Isten szent népévé, Krisztus Testévé, menyasszonyává és nyájává, így pedig az egy személy által végzett imádság is az egyház imádságává válik: a keresztyén beavatás által mindenki, minden egyes ember az egyházban, az egyházzal és az egyház nevében imádkozik és tevékenykedik. Pontosan ezért kell az ünneplés láthatóságának szintjén is előnyben részesíteni a közösségi imádságot. A Miatyánk Krisztus és az egyház összefonódásában így a Krisztus által ránk hagyott imádság mintaképe, melyet a keresztyének már igen korán napi háromszor elimádkoztak⁵ a *Halljad, Izrael* helyett, az igazi dicsőítő imádságban, azaz az eucharisztikus ünneplésben, kiegészülve a reggeli és az esti imádsággal. Az apostoli és szub-apostoli közösségekben Krisztus egyre inkább átalakult a méltón imádkozni kívánó ember mintaképéből az Atyához szóló imádság közvetítőjévé, így pedig a dicséret és az imádság már Őhöz szól.⁶ Bár ez az egyház öntudatra ébredésének történelmi folyamatában valósul meg, az egyik szakasz soha nem zárja ki a másikat, inkább merít belőle, hogy egészében emelkedetten jusson el hozzánk.

A következőkben az Apostolok cselekedeteiben keressük meg az imaórák ajánlott idejére vonatkozó utalásokat, melyeket később számos egyházatyája is átvett.

⁴ Tertullianus – Ciprianus – Augustinus (szerk. v. Grossi), *Il Padre nostro*, Borla, Róma, 1983.

⁵ *Didachè*. In A. Quacquarelli (szerk.) *Padri apostolici*, Città Nuova, Róma, 1998., 29–39.

⁶ J. Pinell OSB, *La liturgia delle ore*, op. cit., 28–35.

2. RÖVID TÖRTÉNETI KITÉRŐ

Nem mutatjuk be, hogyan alakult az évszázadok során az egyház imádsága, mivel túlságosan kibővítené mondanivalónkat, de azt szükségesnek tartjuk, hogy nagy vonalakban leírjuk, hogyan jutott el már a II. Vatikáni Zsinat küszöbén a breviáriumig. Előzetesen felfedjük, hogy ennek az imádságnak szerkezeti, és így az ünnepléshez tartozó szakaszait miként formálja a kezdetektől teljesen természetes módon az egyházi tudatosság és részvétel: az egyház közössége úgy él, úgy érti meg önmagát, ahogyan imádkozik. A kereszténység első évszázadaiban pedig az egyházi közösség az apostolok közösségének alapján szerveződött meg (vö. ApCsel 2,42–47), az Ige és az Eucharisztia körül, melyeket az imádság tart fenn, fejez ki és terjeszt ki, hogy életközösséggé alakuljon. Lassanként minden ima pontosan meghatározott időpontot kapott – újra átélve Krisztus felhívását a folyamatos imára –, a rangsorban első helyre pedig a minden keresztény számára alapvető fontosságú reggeli és esti imádság került, ezt követte a harmadik, hatodik és kilencedik óra imája, valamint az éjszakai ima, mely vagy az éjszaka közepére került, vagy hajnalra, a napfelkeltét várva. A következő cikkekben minden imaórának kifejtjük az eredetét, fejlődését és ünneplésének körét. Az évszázadok során azonban az egyházi közösség elvesztette a papi nép egységes jellegét, mely egyetlen tárgyaként az Atyához Krisztus által a Szentlélekben történő dicsőítő imát határozza meg a nap bizonyos óráiban, jelezve az imádság – mai szóhasználatnál élve – lelkipásztori teendők feletti elsőbbségét, és így az imaórák egyre inkább a klérushoz kapcsolódtak. Az egyház ekkorra már a klerikus-világi kettősség mentén határozta meg magát, ezek közül pedig csak az első csoport számított tudatos egyházi személynek; a másik a nép, de már nem a biblikus, mindent magában foglaló értelemben, mint a Szövetség népe, hanem a szociológiai „tömeg” értelemben, akik inkább a katekizmus formuláival kapcsolódnak a hithez, mintsem Krisztus által, annyira, hogy eltávolodnak a szentségekben való részvételtől, vagy végül szerepük csupán ennyi lesz: *részt venni, látni, hallgatni*. Így az imaórák – mind az egyházhoz való tartozás gyengülő érzete, mind pedig a még mindig használt latin nyelv miatt, melyet a keresztények túlnyomó többsége már nem értett – az egyházi rendbe tartozó szolgálattevők sajátjává váltak, és egyre inkább elveszítették az órákhoz való kapcsolódást, hogy a nap bármely órájában *elmondható* dicsőítő imává váljanak. Így, hogy az óránkénti imádság túltelítődött tartalommal, az egyházi szubjektumtól és órához kötöttségétől megfosztva, önmagát is elárulva a *breviárium* nevet vette fel. A 13. századtól kezdve történtek kísérletek a könyv megújítására, de ez csak részben valósult meg. 1215-ben III. Ince pápa a IV. Lateráni Zsinaton elrendelte a zsolozsma felülvizsgálatát. Így jött létre III. Ince ordináriuma, mely egészében

és részeiben is leírja a breviárium részeit: ebből születik a *Breviarium secundum usum romanae Curiae*. Ezt az ordináriumot és breviáriumot III. Honorius pápa felülvizsgálta, utóbbit a ferencesek gondjaira bízta, akik rövidesen elterjesztették. A következő, nagyjából azonos tartalmú breviáriumok között kivételt képez Quiñones bíborosnak a Szent Keresztről nevezett breviáriuma. Ez utóbbi csak 33 éven keresztül volt használatos, ugyanis amikor VII. Kelemen pápa megbízta Quiñonest a breviárium megújításával, előtte G. P. Carafa bíborost kérte fel erre, aki később, mikor IV. Pál néven pápává választották, betiltotta a Quiñones-breviáriumot, és a sajátját tette kötelezővé. Rövid élete ellenére Quiñones műve igen értékes, mert valódi megújításra törekszik, és néhány *újdomsága* később a II. Vatikáni Zsinaton is előkerül: a Szentírásnak éves, a Zsoltárok könyvének pedig heti olvasása; a rubrikák egyszerűsítése; a *zsoltárcímek* bevezetése; kísérlet a patrisztikus olvasmányoskönyv megtisztítására a legendás elemeket tartalmazó életrajzoktól; a himnuszok zsoltosma elejére helyezése.⁷ V. Piusnak az 1568-as *Quod a nobis* bullával kihirdetett breviáriuma Carafa bíboros zsoltosmáskönyvének alapvetéseit erősítette meg. Az ezt követő évszázadokban azonban egyre sürgetőbbé vált a breviárium megújítása; itt meg kell jegyeznünk, hogy X. Pius 1911-ben teljesen liturgikus indíttatásból kinevezett egy bizottságot a zsoltosmáskönyv átdolgozására, ezt követően pedig kiadta *Divino afflatu* kezdetű apostoli konstitúcióját. A *megújítás* tulajdonképpen csak a zsoltárok újfajta elrendezésére korlátozódott, és sajnos ennek áldozatul estek a *Dicsérjétek* kezdetű 148–150. zsoltárok, melyek mind a nyugati, mind a keleti egyházban hagyományosan a dicsőítő imádság részét képezték. Pozitív hozadék, hogy a hozzáadott szolgálatokat eltörölték, és új normákat dolgoztak ki a vasárnap, a Szentírás, az aktuális zsoltároskönyv és általában a temporale méltóságának megőrzésére.⁸

Az *Abhinc duos annos* (1913) kezdetű motu proprióban X. Pius visszavonta V. Pius zsoltosmáskönyvét, és kihirdette az újat, melyet a sanctorale és a temporale közötti megfelelő egyensúly jellemez.

XII. Pius a *Mediator Dei* (1947) kezdetű enciklika harmadik részében külön tárgyalta a zsoltosmát – ez minőségi ugrásnak számított. Idézzünk néhány, általunk lényegesnek ítélt szakaszt:

- 1.) A zsoltosmáról: „Az az eszményi keresztény életstílus, amikor valaki állandó és szoros kapcsolatban él az Úristennel. Éppen ezért az az istentisztelet, amelyet az egyház ad a Mindenhatónak, és amelynek

⁷ R. M. Leikam, La liturgia delle ore nel rito romano. In *PIL* (ig. A. J. Chupungco OSB), *Scientia liturgica*, PIEMME Milánó 1998., 103–105.

⁸ Uo., 107.

középpontjában az Oltáriszentség és a többi szentségek állnak, úgy van elrendezve, hogy a szent zsoltosma révén a nap minden óráját, a heteket és az egész évet felöleli. Nincs az emberiség életének olyan kora és körülménye, amelyre ez az istentisztelet ki ne terjedne”.

2.) A zsoltosma az egyház állandó imádsága: „A szent zsoltosma, azaz „isteni szolgálat” (*Divinum Officium*) Jézus Krisztus titokzatos Testének imája, amelyet az egyház minden keresztény hívő nevében és mindannyiuk javára mutat be az Istennek, mivel a papok és az egyház többi olyan szolgálói és szerzetesközösségei végzik, akik erre a feladatra hivatalos megbízást kaptak”.

3.) Teljes odaadás szükségeltetik: „Az egyház imájának ezt a kiváló méltóságát megilletődött lélekkel kell szemlélnünk”.

4.) A Zsoltárok könyvének csodálatraméltó tartalma.

5.) A hívek részvétele a vasárnapi Vesperásban: „Régebben a hívek is inkább részt vettek még ezeken az órákhoz kötött imákon, de az idők folyamán ez kiment a szokásból. Ma már, mint mondtuk, ezeknek az imáknak elvégzése csak a papságot kötelezi és egyes szerzetesi közösségeket. A híveket ezen a téren semminemű kötelezettség nem terheli; mégis nagyon helyeselhető, ha tevékenyen, imájukkal és énekükkel, részt vesznek azokon a vecsernyéken (*Vespertinae laudes*), amelyeket az ünnepek délutánjain szoktak tartani a saját plébániájukon”.⁹

XII. Pius a zsoltosma lényegét dicsőítő jellegében ragadja meg, mely az eucharisztikus ünnepléstől és a többi szentségtől terjed el az idők során, átjárva az időket és a számos emberi élethelyzetet, hogy átalakuljon az egyház – mely azonban az 1943-as *Mystici corporis* alapján még hierarchikus szervezetként értelmezendő – tökéletes imádságává. Kiemeli a szív szükséges ragaszkodását, így lesz hiteles az imádság: a belső szándék az, ami dicsőítő értéket ad a zsoltárverseknek. Érdemes külön kiemelni a világi hívekre történő utalást a vasárnapi Vesperásnál: élénken helyesli aktív részvételüket. Itt már megjelenik az a szóhasználat, mely a II. Vatikáni Zsinaton teljeseedik majd ki.

XXIII. János a zsinat összehívásakor legfőképp a zsoltosmáskönyv rubrikáinak egyszerűsítését tartotta sürgető feladatnak, annyira, hogy nem is bírta kivárni az eseményt, és már 1960-ban, a *Rubricarum instructum* kezdetű motu próprio-jában jóváhagyta a felállítandó bizottság tervezetét, kiemelve, hogy a rubrikák felülvizsgálatát nem lehetett tovább halogatni, bár szándéka szerint az épp összehívott II. Vatikáni Zsinatra bízta volna az általános liturgikus reform alapelveinek kidolgozását.¹⁰

⁹ Szent István Társulat, Budapest, 1948.

¹⁰ C. Braga C. M., *La liturgia delle ore al Vaticano II*, CLV, Róma, 2008., 53.

A zsinatot előkészítő fő bizottság egy öt fejezetre, ezen belül pedig tíz pontra osztott vázlatot dolgozott ki, a következő témákban:

- az imaórák lefolyása és időpontja;
- a zsoltároskönyv;
- az olvasmányok;
- a zsolozsma kötelező jellege;
- az egyház által az imaórákra kijelölt személyek körének kiszélesítése.

A vázlat átkerült az előkészítő fő bizottsághoz, mely két évnyi munka után (1960–1962) megvitatásra a zsinat, illetve a IX. számú, *De generali structura Officii Divini* munkacsoportban (*coetus*) összegyűlt szakértők elé terjesztette. A zsinat számos és sokféle felszólalását így lehetne csoportosítani:

- a klérus lelki élete;
- a zsolozsma felépítése;
- a zsolozsma nyelve;
- a kötelező jelleg.¹¹

Hosszú, minden részletre kiterjedő megbeszélések után a *Sacrosanctum Concilium*ot 1963. december 4-én hirdette ki VI. Pál pápa; a dokumentum IV. fejezete a zsolozsmáról szól. Vázlatosan idézzük a fejezet alfejezeteinek címeit, hogy világosan lássuk a zsinat gyümölcseit, ezek egyúttal teológiai-szerkezeti sorvezetők is, melyek mentén a megújított zsolozsma leírása halad majd:

83. A zsolozsma Krisztus és az egyház tevékenysége
84. Emberek imája, Krisztus imája
85. Ima az anyaszentegyház nevében
86. A zsolozsmázás jelentősége
87. A zsinat szándéka
88. A nap megszentelése
89. A megújítás szabályai
90. A zsolozsma a lelki élet forrása
91. A zsoltárok
92. Az olvasmányok
93. A himnuszok
94. Az időpontok megtartása
95. A kórus
96. Kórusra nem kötelezettek zsolozsmázása
97. Fölmentés a zsolozsmázás alól
98. A szerzetesek zsolozsmája

¹¹ A. Elberti SJ, *La liturgia delle ore in occidente*. Storia e teologia, Dehoniane, Róma, 1998., 472.

99. A közös végzés ajánlása
100. A nép bevonása
101. A latin nyelv használata¹²

Kiemelendő: „a lelkipásztorok a fő imaórákat, főként a Vesperást, vásárnapokon és a nagyobb ünnepeken a templomban a néppel együtt végezzék. Ajánlatos, hogy a hívek is imádkozzák a zsoltoszmát, a papokkal együtt, vagy maguk között, vagy egyénileg” (SC 100). A szöveg a már idézett *Mediator Dei*hez nyúlik vissza, kiterjesztve azt: míg abban „nagyon helyeselhető”, ha a hívek részt vesznek az ünnepnap Vesperáson, itt már „ajánlatos” nemcsak a Vesperáson, hanem más imaórákon is a részvétel, akár csoportosan, akár egyénileg. Így tör utat magának a zsoltosma egyházi, mégis egyénekre vonatkozó jellege, hogy már ne csak a klérushoz tartozzék.

A. Nocent OSB ezt állapítja meg: „a II. Vatikáni Zsinat a *Sacrosanctum Concilium* konstitúcióval nem csupán általános alapvetéseiben, de részleteiben is kísérletet tesz a zsoltosma megújítására (a zsinati dokumentum kerüli a *breuiarium* kifejezést). Ezúttal azonban nem csak és főleg nem a rubrikák, a formák szintjén van szó reformról. Még ha esik is szó ezekről – egyébként igen mélyen kifejtve, mivel a breuiariumnak a szerkezetét és hagyományos elrendezését is érinti –, kifejezett célja az, hogy újból rámutasson az egyház liturgikus imádságának igazi vezérfonalára...”¹³

A *Sacrosanctum Concilium* gyakorlatba átültetését VI. Pál 1964 januárjában a *Consilium ad exequendam constitutionem de Sacra Liturgiá*ban adta közre. A zsinat nagyjából nyolcvan embert tömörítő IX. munkacsoportjában A. G. Martimort atya elnökölt, a titkár pedig V. Raffa volt, aki kiváló, elolvasásra ajánlott összefoglalást nyújt az imaórák új liturgiájáról.¹⁴

A IX. munkacsoport munkájának megszervezésekor az elnök a tagok rendelkezésére bocsátotta a sorvezetőként szolgáló alapelveket:

- a hagyományhűség mellett érzékenységgel kell viszonyulni a klérus újfajta igényeihez;
- az imádkozó számára a szövegeknek lelki táplálékot kell nyújtaniuk;
- a híveknek is lehetőséget kell biztosítani a zsoltoszmában való részvételre, hogy lelki gyümölcseit ők is élvezhessék;

¹² *Sacrosanctum Concilium*, <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=1> (megtekintve: 2021. február 21.)

¹³ Nocent A. OSB, *Storia dei libri liturgici*, in *Anamnesis / 2, La liturgia, panorama storico generale*, Casale Monferrato, 1978., 82

¹⁴ V. Raffa F. D. P., *La liturgia delle ore. Presentazione storica, teologica e pastorale*, OR, Milánó, 1990.

- a kijelölt imaórákat napszakok szerint kell megtartani.¹⁵
- A IX. munkacsoport négy témára helyezte a hangsúlyt:
- a zsolozsma felépítése;
 - egyszerűsítés;
 - a hívek aktív részvétele az imaórákban;
 - a kisebb imaórák.¹⁶

Örömteli fejlemény, hogy a zsolozsma elnevezése az isteni szolgálatról (*officium divinum*) az imaórák liturgiájára módosult a reform utolsó szakaszának (1968–1972) legújabb (nyolcadik) kiadásában, 1969. november 12-13-án: az imaórák így visszakerültek a teljes egyházhoz, a papi néphez. A zsinat végső áttekintése, valamint egyes kérdések – úgymint a kötelező jelleg és a hívek részvétele – tisztázása után VI. Pál *Laudis canticum* kezdetű, 1970. november 1-jei, 1971 februárjában kiadott apostoli konstitúciójában hagyta jóvá az imaórák új a teljes római egyházra érvényes liturgiáját.

Fordította: Horváth Csaba

¹⁵ A. Bugnini C. M., *La riforma liturgica (1948–1975)*, CLV, Róma, 1983., 482.

¹⁶ *Schemata* n. 5, *De Breviario*, 26,22.05. 1965., in *Notitiae* 18 (1982.) 10-11. sz.

A Kompletórium pszichohigiénéje

rövid kommentár az egyház éjjeli imádságához *

Az egyik legfőbb panasz, amit betegek orvosaiknak mondanak a rendelőkben és a kórházakban, így hangzik: „Nem tudok aludni.” Ezt állapítja meg H. Kaiser, az egyik vezető német alváskutató „Der gestörte Schlaf. Genese und Therapie” (A megzavart alvás kialakulása és terápiája) című, általa szerkesztett orvosi tanulmánykötet előszavában.¹⁷ H.G. Preuss a gyakorlati pszichoszomatika tankönyvébe írt cikkében 1966 és 1976 között az álmatlansággal kapcsolatos

panaszok megkétszereződésével számol. Ezt írja: „Ha hihetünk a statisztikáknak, jelenleg a lakosság mintegy 15-20%-a szenved alvászavarban, férfiak és nők egyaránt, és azonos mértékben.”¹⁸ A 20 év körüli fiatalok adatai az átlagos százaléértékeknek mintegy a felét teszik ki. Az ötvenes korosztályban azonban már az emberek fele nem elégedett az alvásával.

Hogy ez sokak számára nem marad pusztán az alvászavarokkal szembeni elégedetlenség szintjén, az kiderül a „Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung” (Szövetségi Egészségügyi Tájékoztató Köz-

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző 1975-től 1985-ig a paderborni teológiai kar liturgiaprofesszora, majd 1994-ben bekövetkezett haláláig a trieri Német Liturgikus Intézet igazgatója volt. Nagy szerepe volt a németországi liturgikus reform megvalósulásában. A Præconiában korábban a 15. évfolyam 1. számában (2020.) jelentettük meg egy tanulmányát.

Forrás: Gottesdienst im Geist des Konzils. Herder Verlag, Freiburg – Basel – Wien, 1995., 210-231.

* A fordítás az első szövegkiadás alapján készült. A kiadást gondozó szerkesztő a hagyatékban talált előadás-kéziratot minimálisan átdolgozta, az egyes helyeken érezhető előadói stílust azonban megtartotta. – H. Rennings ezt az előadást először 1977. október 17-én tartotta a paderborni teológiai fakultás rektori székfoglalója alkalmából, később különböző eseményeken több helyen is elmondta. Sokáig tervezte, hogy kibővített formában kis könyvecskeként kiadja, és a szöveget évek hosszú során kiegészítette és módosította anélkül, hogy végleges formába öntötte volna. *B. Einig* „Somnus est imago mortis” című cikkének megjelenése után (l. 8. lábjegyzet) Rennings attól tartott, hogy gondolatai nem eléggé eredetiek, és ezért nem folytatta a szöveg kiadásának előkészületeit. Ez azonban a kiadást gondozó szerkesztő szerint nem volt jogos félelem.

¹⁷ Vö. H. Kaiser, Vorwort, in: Der gestörte Schlaf. Genese und Therapie, szerk.: H. Kaiser, Köln – Löwenich 1975., 7.

¹⁸ Vö. H. G. Preuss, Die Psychosomatik der Kranken mit Schlafstörungen, in: Praktische Psychosomatik, szerk.: A. Jores, Bern [u.a.], 1976., 318-328., itt: 318.

pont) egyik kiadványából. Eszerint a Német Szövetségi Köztársaság lakosságának 7%-a, tehát mintegy hárommillió ember rendszeresen szed nyugtató vagy altató gyógyszereket.¹⁹ Miközben az ember életének mintegy harmadát tölti alvással, az aludni tudás, még hozzá a jó alvás sokak számára igen nagyra tartott, elérni kívánt érték.

Ha orvosokat kérdezünk az alvászavarok okáról, általában azt a választ kapjuk, hogy „az alvászavar nem egy önálló betegség, de betegségcsoportnak sem tekinthető”. Sokkal inkább „olyan tünet, amely az embert befolyásoló nagyon sokféle külső és belső hatás eredményeként jöhet létre.”²⁰ Így van olyan alvászavar, amely akut betegségek kísérőjelenségeként vagy következményeként lép fel, és a gyógyulással el is tűnik, vagy olyan zavar is, amely külső faktorokra vezethető vissza (pl. lárma, hőség, hideg, szokatlan ágy), és ezek megoldásával szintén elmúlik. Az utóbbi évek igen intenzív alváskutatása azonban nagy mértékben fedezett fel pszichés okokra visszavezethető alvászavarokat is: megoldatlan konfliktusok, munkahelyi problémák, félelmek és szorongások éppúgy okozhatják, mint vágyak, túlterhelés, stressz, családi problémák stb.²¹

Ami ezeknek a nem organikus és nem pszichotikus eredetű alvászavaroknak a terápiáját illeti, meg kell említenünk, hogy esetükben más faktorok mellett a nap befejezésének a módja is nagy jelentőséggel bír.²² Ha az ember az éjszakát nyugalomban akarja tölteni, egyáltalán nem közömbös, hogyan kezd neki az éjszakának. Nyilvánvaló, hogy vannak az ébrenlétből az alvásba való átmenetet gátló és segítő tényezők is. Ezek az excesszív, és beteges alvászavarban szenvedő emberek terápiája során különösen is fontosak. Ezen tényezők ismerete azonban bizonyára azoknak is segítséget jelenthet, akik csak alkalmi alvásproblémákkal küzdenek, vagy egyáltalán nem – még nem – érintettek, de szeretnék közepes alvásképességeiket javítani, vagy jó alvásképességüket megőrizni.

Ha az alvás pszichohigiénéjéről beszélünk, ezalatt az alvást segítő tényezők összességét értjük: minden olyan, az éjszakai nyugalom kezdetével közvetlenül összefüggő magatartást és lelki beállítottságot, amely az alvásképességet megőrzi vagy javítja, ami hozzájárul a vágyott „jó éj”-hez. A

¹⁹ Vö. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1977. szeptember 9-én.

²⁰ H. Kaiser, Differentialdiagnostisches Vorgehen zur Analyse der Ursache einer Schlafstörung, in: *Der gestörte Schlaf* (I. 1. lábjegyzet), 94-96., itt: 94.

²¹ Vö. D. Langen, Psychoterapie bei Schlafstörungen, in: *Der gestörte Schlaf*, 116-126., itt: 116.; Preuss 322.

²² Vö. Preuss 326.

pszichohigiéné fogalma pedig nem újkeletű dolog, az alvással kapcsolatban sem.²³

Mielőtt egyesével áttekintjük, hogy a pszichohigiéné milyen tanácsokkal tud szolgálni azok számára, akik jó alvásra vágnak, még be kell vezetnünk a téma másik aspektusát is. Az ide vezető lépés nem hosszú.

Akinek nem teljesen idegen az európai kultúrtörténet, annak az alvás segítése kapcsán eszébe jut, hogy ennek sokféle formája régóta ismeretes. Olyan kulcsszavak, mint esti zene, lefekvés előtti ital, álommanó, elalvás előtti falat stb. fémjelzik ezen törekvéseket. Itt is, ott is felbukkannak hasonló praktikák az elalvás segítéséhez. Igényesebb szinten pedig a nap befejezését olyan eszközök segítik, mint az esti ima, az éjjeli ima, és ehhez hasonlóak.

Ebbe a sorba illeszkedik a Befejező imaórának (Kompletórium) nevezett egyházi éjszakai ima is.²⁴ A Kompletórium a nap lezárásához összeállított vallásos szövegeknek, énekeknek és liturgikus utasításoknak lényegében a korai kereszténységre visszamenő gyűjteménye. Része a hivatalos egyházi zsolozsmának, amelyet egyes hívők éppúgy imádkozhatnak, mint

²³ Ilyen értelemben nyilatkozik pl. *W. Weygandt*, *Psychohygiene der Großstadt und des Landlebens*, in: *Handwörterbuch des psychischen Hygiene und der psychiatrischen Fürsorge*, szerk. *O. Bumke / Kolb G.* [et. al.], Berlin / Leipzig, 1931., 317-320. – A szó jelentése szempontjából, ahogy itt értelmezzük, el kell különítenünk a külső, alvást gátló tényezőket, valamint a beteges zavarok orvosi és pszichoterápiai kezelését, azonban természetesen nem kizárt, hogy utóbbi esetekben az alvás pszichohigiénének a követelményeit is figyelembe kell venni.

²⁴ Vö. *S. Bäumer/R. Biron*, *Histoire du Bréviaire*, Paris, 1905., különösen 1, 254-256., 362., 364., 379.; 2., 55-57. 136. köv.; *J. Pascher*, *Das Stundengebet der Römischen Kirche*, München, 1954., különösen 243-248.; *H. Goltzen*, *Der tägliche Gottesdienst. Die Geschichte des Tagzeitengebets, seine Ordnung und seine Erneuerung in der Gegenwart*, in: *Leit.* 3 (1956.) 99-296., különösen 135. köv., 143. f., 154-157., 231-233.; *O. Kiesser*, *Art. Completen I*, in: *LitWo* 1 (1958-62.) 443-446.; *J. Hofmann*, *Die Entlassung der benediktinischen Komplet, ein Zeugnis für den altchristlichen Horenschluß*, in: *HID* 36. (1982.) 161-167.; 37. (1983.) 82-93.; *H. Becker*, *Poesie – Theologie – Spiritualität. Die benediktinische Komplet als Komposition*, in: *Liturgie und Dichtung. Ein interdisziplinäres Kompendium* (FS W. Dürig) 2, szerk.: *H. Becker/R. Kaczynski*, St. Ottilien, 1983. (PiLi 2) 857-901.; *B. Einig*, „Somnus est imago mortis”. Die Komplet als allabendliches „Memento mori”, in: *Im Angesicht des Todes. Ein interdisziplinäres Kompendium* 2, szerk.: *H. Becker [u. a.]*, St. Ottilien, 1987. (PiLi 4) 1299-1320.

[*R. Taft S. J.*, *The Liturgy of the Hours in East and West. The origins of the Divine Office and its meaning for today*, Collegeville, MN, 1986., s. Register „compline”; *Th. Maas-Ewerd*, *Zur Bedeutung der Komplet in der Jugendseelsorge der dreißiger Jahre*, in: *KIBI* 68. (1988.) 317-321.; *uő.*, *Pastorale Erwägungen zur Komplet*, in: *Lebendiges Stundengebet. Vertiefung und Hilfe* (FS L. Brinkhoff), szerk.: *M. Klöckener / H. Rennings*, Freiburg / Brsg. [u. a.], 1989. (PLR-Gd); 431-441.; *A. Heinz*, *Die Komplet der Jugend in den vierziger Jahren. Ein Bericht aus Trier*, in: *Sursum Corda. Variationen zu einem liturgischen Motiv* (FS Ph. Harnoncourt), szerk.: *E. Renhart / A. Schnider*, Graz, 1991., 185-194.; vö. még további címek a következő bibliográfiában: *M. Klöckener*, *Internationale Bibliographie zur Liturgia Horarum 1971-1972 und ihren muttersprachlichen Ausgaben*, in: *Lebendiges Stundengebet*, 545-599., Nr. 629-632.]

egyházi csoportok és egész egyházközségek, szerzetesi és más spirituális közösségek is. A katolikus egyház klerikusai a diakónusszenteléskor kötelező erővel vállalják az imának és a könyörgésnek ezt a formáját egész további életük során.²⁵

Az egyház éjszakai imájának liturgikus rendje a „Liturgia Horarum”-ban van rögzítve, a korábbi „Breviarium Romanum” című zsolozsmáskönyvnek a II. Vatikáni Zsinat határozatai szerint átdolgozott, 1971/72-ben megjelent kiadásában.²⁶ A hivatalos német fordítás egy korábbi belső kiadás után²⁷ 1978-ban jelent meg „Die Feier des Stundengebetes. Stundenbuch” (Az imaórák ünneplése. Zsolozsmáskönyv) címmel.²⁸ A német nyelvű egyházmegyéek (Svájc kivételével) közös ima- és énekeskönyve, a „Gotteslob” 1975-ös kiadása is tartalmazza a Kompletóriumnak a közös vagy egyéni imádság számára egy a zsolozsmáskönyvtől kismértékben eltérő szövegváltozatát,²⁹ amely a zsolozsmáskönyv függelékében található.

Miközben a következő gondolatok során a Kompletórium pszichohigiénés aspektusa domborodik ki, vagyis az egyház éjszakai imája, mint alvást segítő eszköz jelenik meg, ez természetesen nem jelenti azt,

²⁵ Vö. CIC, can. 276. §2, n. 3; can. 1174. § 1.

[Ehhez még: B. Fischer, Das Stundengebet im Codex Iuris Canonici von 1983, in: Lebendiges Stundengebet (I. 8. lábjegyzet) 98-107., itt: 101. f. – A Pontificale új kiadása ezt az ígéretet a diakónusszentelés elejére teszi, az elköteleződést jelentő kérdések keretében: „Készen álltok-e arra, hogy a bensőség szelleméből éljetez, hogy az imádság emberei legyenek, és hogy ebben a szellemben a zsolozsmát, mint a Ti szolgálatotokat, Isten népével együtt, és ezért a népért, valamint az egész világért hűségesen elvégezzétek?” (A német nyelvterület katolikus püspökségeinek pontificaleja: A püspök, pap és diakónus felszentelése, 2. kiadás, szerk.: Németország, Ausztria, Svájc püspökkari konferenciái, valamint Bozen-Brixen, Lüttich, Luxemburg és Straßbourg püspökségei / érsekségei megbízásából, Trier, 1994., 133).]

²⁶ A Liturgia Horarum teljes címe: Officium divinum ex decreto sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI. promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum Romanum. Editio typica. Négy kötet, Vatikánváros, 1971.; Editio typica altera, 1985-1987. A Kompletóriumhoz tartozó ordinarium az első kötet 537-540. oldalán, a saját részek az egyes köznapoknál (uo. 891-908.) találhatóak. A szakaszokat a 2-4. kötet is tartalmazza. – A Breviarium Romanum 1568-ban jelent meg a tridenti liturgiareform első könyveként.

²⁷ Sie trug den Titel: Neues Stundenbuch. Ausgewählte Studientexte für ein künftiges Brevier, szerk.: Salzburg, Trier, Zürich Liturgikus Intézetei. Két kötet. Einsiedeln [u. a.], 1970. (PLR-Gd). – A 2. kötethez 1972-1974 között 16 kiegészítő füzet jelent meg az egyházi hagyományból származó lelki olvasmányokkal.

²⁸ Die Feier des Stundengebetes. Stundenbuch für die katholischen Bistümer des deutschen Sprachgebietes. Authentische Ausgabe für den liturgischen Gebrauch, szerk.: a Német és a Berlini Püspökkari Konferencia, az Osztrák Püspökkari Konferencia, a Svájci Püspökkari Konferencia, valamint Luxemburg, Bozen-Brixen, Lüttich, Metz és Straßbourg püspökei megbízásából. Három kötet, Einsiedeln [u. a.], 1978. – Ehhez 16 füzet: Lectionar 1978-1980. – A Kompletórium ordinaria az első kötet 356. köv. oldalain, az egyes köznapok kompletóriumai a 766-795. oldalon találhatóak; a szakaszokat a 2. és 3. kötet is tartalmazza.

²⁹ Nr. 695-700.

hogy a zsolozsma imádságának más szempontjai (mint például az ima, mint az üdvösség felé fordulás, Isten dicsőítése és az ember önátadása Istennek) lényegtelenek lennének. Pusztán arról van szó, hogy kiemelünk egy olyan szempontot, amelyet eddig csak kevésbé vettek figyelembe. Kérdésünk tehát így hangzik: Mit mond a pszichohigiéné az éjjeli nyugalom kezdetével közvetlenül összefüggő magatartásról és lelki hozzáállásról, és hogyan felel meg a Befejező imaóra ezeknek a kívánalmaknak? Erre próbálok meg hat fejezetben válaszokat találni.

1. AZ ÉBRENLÉTTŐL AZ ALVÁSBA VALÓ ÁTMENETIG

a) A Befejező imaóra ideje és helye

Nem kell külön indokolni, hogy az alvással foglalkozó pszichohigiénés megfontolások középpontjában a nap vége és az éjszakai nyugalom kezdete áll. Ez persze nem azt jelenti, hogy az alvás, mint pszicho-fizikai folyamat izolált jelenség lenne. Az alváskutató A. és J. D. Kales szerint „az alvászavar általában egy általánosan rossz pszichés állapot kísérő tünete”.³⁰ Mivel az elalvás javítása iránti igyekezet során nem hagyhatjuk figyelmen kívül az ember viselkedését az egész nap folyamán, ezért az ébrenlétből az éjszakai nyugalomba való átmenet is különös jelentőséggel bír. D. Langen rövid és tömör megfogalmazása szerint „a funkcionális alvászavarral küzdő ember nem képes a napot törés nélkül átvezetni az éjszakába.”³¹ A jó alváshoz ráhangolódásra van szükség, amelynek időben is össze kell függenie az éjszakai nyugalommal.

Mindez olyan magától értetődőnek hangzik, hogy nem is kellene több szót vesztegetnünk rá, ha egyes helyeken, és nem is ritkán éppen a Kompletóriumhoz nem alakult volna ki egy egészen más gyakorlat. Sok helyen előre hozták, és már kora délután elimádkozták.³²

Ezzel szemben a Kompletórium létrejöttéről szóló, fennmaradt tanúbizonyságok egyértelműen azt mutatják, hogy ez az imaóra eredetileg az ébrenlét és elalvás közötti „hézagot” volt hivatott kitölteni. Az imaóra történetére való következő hivatkozások jól szemléltetik ezt.

³⁰ I. Strauch, Psychologische und soziologische Ursachen von Schlafstörungen, in: Der gestörte Schlaf (I. 1. lábjegyzet), 29-34., itt: 30.

³¹ Langen (I. 5. lábjegyzet), 118.

³² Ennek a – legalábbis pszichohigiénés szempontból kimondottan sajnálatos – hibás gyakorlatnak a csúcspontja lehetne az a nem is olyan régen, egy papi szeminárium régensének a szájából elhangzott tanács, aki a szubdiakónusként a zsolozsma, és ezáltal a Kompletórium imádkozásának a kötelezettségét magukra vállaló szentelendőknek azt a jószándékú atyai úttravalót adta, hogy „Uraim, úgy rendezzék be a napot, hogy a breviáriumot lehetőleg mindig már reggel 8 óra előtt elvégezzék.” Nursiai Szent Benedek és más szerzetes atyák is bizonyára csóválták volna a fejüket erre a javaslatra.

Az egyházatyák gyakran említik a keresztény ember számára az éjszakai nyugalom előtti személyes imádság fontosságát.³³ A közös imádság első említése, mint a Kompletórium korai formája, a liturgiátörténeti kutatások szerint Nagy Szent Vazul szerzetesi szabályzatában jelenik meg a negyedik században.³⁴ A ránk maradt szövegek szerint az egyházi éjszakai ima a VI. század első felében ölt konkrét formát. Ilyen emlékek maradtak fenn Arles-i Caesarius kóruszabályaiban, az ún. *Regula Magistri*-ben, valamint Szent Benedek regulájában.³⁵ Ebben az időben az éjszakai ima már a zsoltosma részeként a „Kompletórium” nevet viseli, illetőleg fellelhető a „Completa” forma is mind nőnemben, mind pedig a semlegesnem többes számú alakjaként.³⁶ Amalar von Metz († 850 körül) – akinek *Liber officialis* és *De ordine antiphonarii* c. művei a liturgiátörténet gazdag tárházát alkotják – egyértelműen megállapítja, hogy a Kompletórium az éjszakára vonatkozik. Általa „lezárul az evés, az ivás és ... a mindennapi tevékenység (commune opus)”.³⁷

Milyen későn történt a napnak ez a lezárása? Mikor imádkozták a Be-fejező imaórát? A szerzetesek éjszakai alvása ebben az időben a naplemen-tével vette kezdetét, azaz télen kb. 17 órakor, nyáron 20 óra körül (az ösz-szes alvásidő kb. nyolc órától mintegy kilenc és fél óráig terjedt).³⁸ Lefek-vés előtt összegyűltek a káptalanteremben, ahol egy hosszabb olvasmány hangzott el.³⁹ Ezután mentek a szerzetesek a hálóterembe. A legkorábbi szerzetesi regulák szerint a dormitoriumban imádkozták el közösen a Kompletóriumot. Ezt könnyedén megtehették, mivel ekkor még nem vol-tak elkülönített celláik. Szent Benedek például rögzíti, hogy mindenkinek közös teremben kell aludnia, illetve nagyobb közösségek esetén húszan

³³ Vö. Tertullian, *De oratione* 25,5 (CChr.SL 1, 272f, ed. G. F. Diercks); Cyprian, *De dominica oratione* 35 (CSEL 3,1, 292. köv., ed. W. Hartel); *Traditio Apostolica* 41 (ed. B. Botte, La Tradition apostolique de Saint Hippolyte. Essai de reconstitution, Münster, 1989. [LQF 39] 88-96); vö. még J. Stadlhuber, Das Stundengebet der Laien im christlichen Altertum, in: ZKTh 71 (1949.) 129-183., különösen 139-154.

³⁴ Vö. Basilius, *Regulae fusius tractatae* 37,5 (PG 31, 1015f); németül: K. S. Frank, Basilius von Caesarea. Die Mönchsregeln, St. Ottilien, 1981., 166; vö. Becker (l. 8. lábjegyzet) 865.

³⁵ Vö. *Regula Magistri* 37 (ed. A. de Vogüé, La Règle du Maître 2. Paris, 1964. [SChr 1061 194.]; *Regula Benedicti* 16,1-4; 17,9; 18,19 (Latin-német kétnyelvű kiadásban: Die Benediktusregel lateinisch / deutsch; szerk. a Salzburgi Apáti Konferencia megbízásából, Beuron, 1992., 126-129., 130. köv., 134. köv.).

³⁶ Vö. Kiesser (l. 8. lábjegyzet) 443.

³⁷ *In isto [i. e. completorio] consumitur esus, potus, et collatio, et omne commune opus* (ed. M. Hanssens, Amalarii episcopi opera liturgica omnia 3., Róma, 1950. [StT 140] 35).

³⁸ Vö. G. Zimmermann, Ordensleben und Lebensstandard. Die Cura corporis in den Ordensvorschriften des abendländischen Hochmittelalters, Münster, 1973. (BGAM 32) 135. 147.

³⁹ A lektor a végén áldást kért az imádkozó közösségre: „Jube, domne, benedicere” („Uram, add áldásod”). Ez a kérés és az áldás maga egészen a Breviarium Romanum 1971-ben történt leváltá-saig részét képezték a Kompletóriumnak.

alszanak egy teremben.⁴⁰ A VIII. századig még tartja magát ez a szokás, hogy a Kompletóriumot az alvás helyén imádkozzák. Az ima helye és ideje ezáltal optimálisan megfelelt a pszichohigiénés követelményeknek. A Kompletórium tehát éjszakai ima volt, amelyet a hálóteremben mondtak el, és ezáltal egyértelműen elkülönült a Vesperástól, a templomban mondott esti imától.

Amikor a Kompletórium elszakadt eredeti helyétől és idejétől, csökkent alvássegítő funkciója is. Az egyik első említés arról, hogy a Kompletóriumot nem a dormitoriumban imádkozzák, a VIII. századból Chrodegang kanonoki regulájából származik.⁴¹ Más források azonban még a későbbi időkből is a hálótermet jelölik meg.⁴² Amikor teljesen uralkodóvá vált a szerzetesi cellák kialakítása, csupán attól kezdve maradt meg a templom a közös imádság helyeként. Ugyanakkor, még ha a templomban is mondták el, a Kompletórium idejétől kezdődő teljes némasági szabály mintegy védőernyőként szolgált, hogy az imaóra által közvetített lelki beállítottságot a közvetlenül kapcsolódó alvás kezdetéig megőrizték.

Végzetes következményei lettek annak, hogy a Befejező imaóra alvás előtti imából esti, vagy délutáni imává, sőt, egyeseknél reggeli imává változott. Ilyen esetekben nem lehetett elkerülni, hogy ezután az ima után még egy kis „commune opus” következzen, amiről Amalar beszélt. Az éjszakai nyugalommal való kapcsolata megszakadt. Az életben betöltött helye, amely keletkezésekor meghatározó volt, elveszett.

Csak a II. Vatikáni Zsinat és a liturgikus megújulás által nyomatékosan hangsúlyozott elv, a „veritas horarum”⁴³ hozott ebben változást a hivatalos egyházi dokumentumokban is. Ez az elv kimondja, hogy az egyes imaórákat nem valamikor kell imádkozni, hanem a nekik megfelelő napszakban. A Befejező imaórát a II. Vatikáni Zsinat útmutatása szerint úgy kell kialakítani, hogy megfeleljen a nap lezárásának.⁴⁴ Az „Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról” megállapítja: „A Befejező imaóra a nap utolsó imádsága, melyet az éjszakai nyugovóra térés előtt kell elvégezni.”⁴⁵ Ahol ezeket az útmutatásokat betartják, az imaóra visszakaphatja pszichohigiénés jelentőségét is.

⁴⁰ Vö. *Regula Benedicti* 22 (németül: Benediktusregel 1992 [l. 19. lábjegyzet] 138o; *Zimmermann* (l. 22. lábjegyzet), 145., 451.

⁴¹ Vö. *Baumer / Biron* (l. 8. lábjegyzet) 1, 379; l. még OR 18,8-10 (VIII. század vége; ed. *M. Andrieu*, *Les Ordines Romani du Haut Moyen Age* 3., Louvain, 1951. [SSL 24] 206).

⁴² Így például a Cluny kolostorban, ehhez adatok: *Zimmermann* (l. 22. lábjegyzet), 146.

⁴³ Vö. SC 88; később még: Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról 11.

⁴⁴ Vö. SC 89b.

⁴⁵ Általános rendelkezések 84., vö. i. m. 29.

Mi a helyzet azonban a közös imádkozással? Ez nyilván nem lesz lehetséges túl gyakran. De bizonyos vallási közösségekben, vagy lelkipályakorlatokon továbbra is lehetőség van rá, tehát olyankor, amikor a Befejező imaórát közvetlenül az éjszakai nyugovóra térés előtt imádkozzák, vagy ha elimádkozása után a következő reggelig már csendet tartanak.

Utalnunk kell még a Kompletórium keletkezése során egy fontos alvászsegítő tényezőre az imaóra időzítésével kapcsolatban, nevezetesen a sötétség beállta és az alvás kezdete közötti egybeesésre. Ez ugyanis a természet ritmusával megegyező létforma volt, amelyet nemcsak az akkori szerzetesek, hanem a korabeli falusi lakosság is megélt. A nyugovóra téréssel egyidejűleg beköszönt az éjszaka – erről szólnak a Befejező imaóra himnuszai.

b) A Kompletórium himnuszai

A himnusz használatáról már a korai szerzetesi regulák is tanúskodnak. Arles-i Caesarius említi a „Christe, qui lux es et dies” kezdetű Kompletórium-himnuszt.⁴⁶ Ez a himnusz széles körben elterjedt, és már a XIV. században német egyházi énekként is ismert volt.⁴⁷ A Tridenti Zsinat utáni zsolozsmareform során a XVI. században V. Pius pápa idején törölték a Római Breviáriumból. A Liturgia Horarum öt kiválasztott versszakkal, és kissé módosított kezdettel („Christe, qui, splendor et dies”) újra felvette a Kompletórium himnuszaként.⁴⁸ F. Dörr (1969) szabad fordításában, és egy 6. versszakkal kiegészítve megtalálható a Gotteslob c. ima- és énekeskönyvben is 704. szám alatt: „Christus, du bist der helle Tag”. A német zsolozsmáskönyv szerző megjelölése nélkül, mint „kortárs” szerzeményt vette fel a Befejező imaórába.⁴⁹

Miközben az imádkozó körül mindenütt úrrá lesz a sötétség, ráébred arra, hogy van egy olyan fény, amely nem huny ki soha, sőt keresztülragyog minden éjjeli sötéten. A harmadik versszakban imádkozzuk azokat a

⁴⁶ Caesarius, *Regula virginum* 66 (ed. A. de Vogüé/J. Courreau, Césaire d'Arles. Oeuvres monastiques 1: Oeuvres pour les moniales, Paris, 1988. [SChr 345] 252-257). Vö. még B. Einig, „Christe, qui lux es et dies”. Liturgische Dichtung am Übergang vom Tag zur Nacht, in: Liturgie und Dichtung (l. 8. lábjegyzet) 2, 721-763.

⁴⁷ Vö. H. Sidler, Christus, du bist der helle Tag, in: Werkbuch zum Gotteslob 7, szerk. J. Seuffert [et. al.], Freiburg / Brsg. [et. al.], 1978., 343. Ehhez további szakirodalom: Einig, Christe (l. 30. lábjegyzet) 761. köv.

⁴⁸ Liturgia Horarum 1, 538. Vö. a Liturgia Horarumban történő átalakítás kritikája: Einig, Christe (l. 30. lábjegyzet) 726., 28. jegyzet; uő., Somnus (l. 8. lábjegyzet) 1312., 41. jegyzet.

⁴⁹ Zsolozsmáskönyv (német kiadás) 1,399.

[A Kompletóriumon kívül ez a himnusz többször jelenik meg a Vesperásban is, ott azonban csak négy versszakkal, vö. ehhez Registerband zum Stundenbuch, szerk. J. Wagner / S. Schmitt, Freiburg / Brsg. [et. al.], 1990., (A zsolozsma ünneplése) 669.]

csodálatos sorokat, amelyekben a hívő ember létezésének egész teljessége dallá válik: „Somno si dantur oculi, cor semper ad te virgilet.” Mikor lecsukjuk két szemünk, a szívünk virrasszon veled”. A negyedik versszaknak („Defensor noster, aspice”) saját keletkezési története van, eredetileg áldásformula volt.

A Római Breviárium a XVI. századtól a II. Vatikáni Zsinat liturgiareformjáig csak egy himnuszt használt a Befejező imaórában: „Te lucis ante terminum”. Ez a himnusz a VIII/IX. század óta ismert. Az 1971-es Liturgia Horarum újrarendezte, és négyre bővítette a versszakokat,⁵⁰ míg a Gotteslob c. német ima- és énekeskönyv 696. sz. énekében a három versszakos formánál maradt.

A nap fénye immár eltűnőben van. Aki mindezt megteremtette, azt most arra kérjük, hogy továbbra is őrködjön fölöttünk. A hideg éjszakában Ő melegítsen minket, a teljes sötétséget Ő világítsa meg.

A húsvéti időre a Liturgia Horarum egy harmadik himnuszt is felvett a Kompletóriumba, a „Jesu redemptor saeculi” kezdetűt.⁵¹ Ebben az imádkozó arra kéri Jézust, a világ Megváltóját, az Atya Igéjét, a láthatatlan fény Fényességét, hogy erősítsen meg az éjszakai nyugalom segítségével, és védelmezzen minket. A másik kettőhöz hasonlóan ez a himnusz is az alvásra vonatkozik. Az éjszaka beköszöntének képe viszont hiányzik belőle,⁵² ezáltal jobban igazodik a mai imádkozó helyzetéhez, akinél a sötétedés és az éjszakai nyugalom kezdete általában nem esnek egybe.

A német zsolozsmáskönyv a latin „Te lucis ante terminum” kezdetű himnusz mellett további kilenc himnuszt tartalmaz választhatóként a Befejező imaórában. Ez egy kicsit sok a jóból, mert éppen a Kompletórium az az imaóra, amelynek – ahogy később látni fogjuk –, nem kellene túl sok variációval rendelkeznie, és története során sem mutatott fel sok változatot. Ráadásul a két himnusznak nincs is közvetlen kapcsolata az éjszakával.

A „Christus, göttlicher Herr” kezdetű himnusz olyan általános szöveg, amely minden imaórában helyettesítheti a megadott himnuszt (l. német zsolozsmáskönyv 1, 380.), és emellett az olvasmányos imaóra himnusza is (uo. 1077.). A „Mitten wir im Leben sind” kezdetű, a Kompletóriumon kí-

⁵⁰ Vö. Liturgia Horarum 1, 538.

⁵¹ Vö. uo. 2, 835.

⁵² Hogy ezt a problémát megvilágítsuk, a híres XVIII. századi költő, Matthias Claudius esti énekére (Abendlied) utalunk, aki (még) a természet változásából indul ki: „Feljött a Hold / Aranyló csillagok ragyognak / ... / Az erdő hallgat sötéten / a mezőkön felszáll / a fehér köd csodásan.” Claudius a Vesperás és a Kompletórium elemeit ötvözi, míg Luise Hensel éjjeli imájában már elszakad a természettől, és inkább a személyes, egyéni érzéseit fejezi ki: „Fáradt vagyok, nyugovóra térek, szemeimet álomra hunyom.”

vül a meghaltakért végzett zsolozsma himnuszaként is megjelenik (Totenoffizium; uo. 1101.). A szöveg változatlan formában megtalálható a Gotteslob ima- és énekeskönyvben 654. szám alatt, ott a „Salzburg 1456 / Martin Luther utámköltése 1524-ből a ‚Media vita in morte sumus’ himnusz alapján” megjegyzéssel van ellátva. A német zsolozsmáskönyv himnuszjegyzéke – egy hasznos függelék, amely a Liturgia Horarumból hiányzik – megjegyzi, hogy ez a himnusz a XI. századi „Media vita in morte sumus” kezdetű himnusz átköltése.⁵³ A „Du starker Gott, der diese Welt...” kezdetű himnusz szintén felbukkan egy másik imaórában is, a Nónában (német zsolozsmáskönyv 1, 9). Ezért azt tanácsoljuk, hogy alapvetően az „Immár a nap leáldozott” kezdetű himnusszal elégedjünk meg, egyébként a német zsolozsmáskönyv abból a szempontból meg is könnyíti ezt a választást, hogy az összes helyen ezt a himnuszt adja meg teljes terjedelmében.

A Római Breviáriummal szemben, amely a himnuszt a zsoltárok mögé helyezi, a Liturgia Horarum, és így a nemzeti nyelvekre fordított zsolozsmáskönyvek is a Kompletórium kezdetére teszik. Ezt a változtatást mindenképpen üdvözlendőnek tartjuk, még ha nem is mindig értették meg mindenütt azonnal.⁵⁴ A himnusz ezáltal jobban betöltheti a ráhangoló szerepét, mivel az imádkozó helyzetét jeleníti meg; ha pedig közös imádkozás során énekeljük, közösségteremtő ereje is van, amely jobban érvényesül az énekben, mint az elmondott szövegben.

2. A NAP FELDOLGOZÁSA

Lelkiismeretvizsgálat – bűnbánat – bűnbocsánat kérése

D. Langen a „Diagnose und Klinik der Schlafstörungen” (Az alvászavarok diagnózisa és kezelése) című művében az alvás és ébrenlét zavarainak olyan faktorairól is ír, amelyek látszólag semmilyen kapcsolatban nem állnak az alvással.⁵⁵ Fontosnak tartja, hogy a napközbeni aktív ébrentartó mechanizmusokat lépésről lépésre kikapcsoljuk. Az elalvás zavarát H. G. Preuss szerint sokszor az okozza, hogy a nap feszültségeit nem tudjuk

⁵³ A német zsolozsmáskönyv regiszterében (682) ettől eltérően, az eredeti verzióhoz ez a megjegyzés olvasható: wird, davon abweichend, zur Urfassung vermerkt: „ismeretlen, Salzburg 1456”, a német verzió szerzőjéhez pedig: „átköltés: Martin Luther 1524”.

⁵⁴ Élesen bírálta kezdetben például H. Goltzen, Die Stellung des Hymnus im Tageszeitengebet, in: Kerygma und Melos (FS C. Mahrenholz), szerk. W. Blankenburg, Kassel, 1970., 71-86. A másik, a pozitívan megindokló állásponthoz: E. J. Lengeling, Liturgia Horarum. Zur Neuordnung des kirchlichen Stundengebetes, in: LJ 20 (1970.) 141-160., itt 152. köv.; uő., Liturgia Horarum III. Ergänzungen und Korrekturen zum zweiteiligen Aufsatz „Liturgia Horarum” im LJ 1970 nach Erscheinen der Bande I-IV der Editio Typica, in: LJ 24 (1974.) 176-193., itt 181.

⁵⁵ Vö. D. Langen, Diagnose und Klinik der Schlafstörung, in: Die Schlafstörung und ihre Behandlung, szerk. W. Blunck / D. Gross, Stuttgart, 1971., 29-40., itt: 30.

megfelelően levezetni.⁵⁶ A nap feldolgozatlan és megoldatlan problémái ahhoz vezetnek, hogy éber állapotban fekvé gondolatainkban ezekkel küszködünk. Ezt írja: „Egy sakkjátszmán, vagy egy vitaesten érzett izgalom lefekvés után még hosszú ideig eltarthat. A fontos lépéseket tovább játsszuk, a frappáns érveket újra felhozzuk, most azonban kiegészítve olyanokkal, amiket elmondhattunk volna, vagy el kellett volna mondanunk.”⁵⁷

Az esti szabadidő alvászsegítő hatását D. Langen abban látja, hogy ez a kikapcsolásnak az éjszakai alvás elé helyezett átmeneti zónája lehet. Emellett a korai alvászétkészítés mellett feltehetjük a kérdést, hogy a közvetlen alvászétkészítésben nem lehet-e helye a nap feldolgozásának. Van-e ilyen a Kompletóriumban?

Kézenfekvőnek látszik, hogy a lelkiismeretvizsgálatban, a bűnbánatban és a bűnbocsánat kérésében a nap feldolgozásához vezető pszichohigiénés hozzájárulást ismerjük fel. A spirituális beállítottságú ember számára – ilyenek voltak a régi szerzetesek – nem lehetett semmi nyomasztóbb egy napban, mint a bűnük. A Kompletórium résztvevői azzal dolgozták fel a nap eseményeit, hogy felismerték és beismerték a nap bűneit és az ima által megszabadultak tőlük. Nem csoda hát, hogy a bűnbevallás már nagyon korán, Fructuosus von Braga (VII. század vége) szövegeiben megjelenik a Kompletóriumban.⁵⁸

A bűnbánat során az imádkozó annál inkább le tudta rakni a terhét, mivel nem pusztán magában, egyedül végezte ezt. Legalábbis Szent Dunstan regulájában (X. század) felismerhető ennek a cselekedetnek az interperszonális és egyházi dimenziója is, amennyiben a szerzetesek „in vicem sibi dant confessionis remedium”, vagyis kölcsönösen egy – feltehetően általános szövegű – bűnbevallást tettek egymásnak.

A Római Breviárium Kompletóriumában nincs lelkiismeretvizsgálat, csupán egy csendben imádkozott Miatyánk. Megmaradt viszont a bűnbocsánat kérése dialogikus formában: az előimádkozó elmondta a Confiteor-t, majd a jelenlévők közösen mondták a megbocsátásért végzett könyörgést: „Irgalmazzon neked a mindenható Isten, bocsássa meg bűneidet, és vezessen el az örök életre.” Ezután a jelenlévők mondták el a Confiteor-t, és az előimádkozó folytatta a megbocsátásért végzett könyörgéssel: „Bocsánatot, megtisztulást, és bűneink elengedését adja meg nekünk a mindenható Isten.” A Liturgia Horarum Befejező imaórája csak ajánlást tar-

⁵⁶ Vö. *Preuss* (ld. 2. lábjegyzet) 322.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Vö. *Bäumer / Biron* i. m. (ld. 8. lábjegyzet) 1, 362.

talmaz a lelkiismeretvizsgálatra, de nem írja elő, és hozzáfűzi, hogy közös végzéskor a Római Misekönyvből vett bűnbánati formulák is alkalmazhatók. A Gotteslob c. ima- és énekeskönyv (695. sz.) csak utal rá, hogy „a Befejező imaórát lelkiismeretvizsgálattal is lehet kezdeni. Ez állhat a nyitó vers előtt vagy után, vagy a himnusz után is.” Emellett a nem túl logikus választhatóság mellett nincs utalás sem bűnbevallásra, sem a bűnbocsánatért mondott imára. A német zsolozsmáskönyv is szerintem félreérthetően fogalmaz a Befejező imaóra ordináriumban. A Liturgia Horarumhoz hasonlóan itt is ajánlják a lelkiismeretvizsgálatot a nyitó vers után (nem pedig előtte vagy utána, vagy akár a himnusz után, ahogy a Gotteslob). Ezután azonban ezt olvassuk: „Különösen közös imádkozás esetén a szentmise bűnbánati formája szerint is végezhető”.⁵⁹ A német misekönyv bűnbánati formája azonban – a szentmise liturgiájának megfelelően – nem tartalmaz hivatkozásokat lelkiismeretvizsgálatra. A Liturgia Horarum latin szövege itt egzaktabb, és világossá teszi, hogy mi az, ami a Kompletórium szempontjából lényeges: „... conscientiae discussio ... inseri potest in actum paenitentialem, juxta formula in missa dhibitas”,⁶⁰ vagyis a lelkiismeretvizsgálat beilleszthető a különböző bűnbánati formulákba, pontosabban egy rövid csendes lelkiismeretvizsgálat után elimádkozható a szentmiséből vett A, B vagy C bűnbánati és bocsánatkérő forma.

Így tesz egyébként a német zsolozsmáskönyv a hétköznapi Befejező imaórák esetén, bár a B és C bűnbánati formulákat nem hozza, és az A formula esetében is elmarad a bűnbánatra való meghívás. Ez mind üdvözlendő egyszerűsítés. Viszont a dialogikus formában történő elvégzésre való utalás, amely persze ennek ellenére lehetséges, sőt kívánatos is, sajnálatos módon már a Liturgia Horarum latin szövegéből is kimaradt.

Ha nem teljesen helytelen az érvelésünk, a lelkiismeretvizsgálat és a Confiteor bűnbocsánat-kérésével együtt történő elimádkozása aktusának a potenciális pszichohigiénés hatásait illetően, akkor a Kompletóriumban az őt megillető helyet kellene biztosítani neki. Mindenképpen egyértelművé tenné azt, hogy a Befejező imaóra imádkozása nem pusztán a szövegek recitálását jelenti, hanem tevékenység és történés is egyben, amely átalakítja és megváltoztatja belső beállítottságunkat.

A nap feldolgozásával szorosan összefügg az a szempont is, amelyet a továbbiakban az *ellazítás* címszó alatt fogunk kifejteni.

3. ELLAZÍTÁS

Mindannyian ismerjük azt az állapotot, amikor egy nagyon pörgős nap után a bennünk levő feszültség nem tud lenyugodni. Szaknyelven: min-

⁵⁹ Német zsolozsmáskönyv, 356.

⁶⁰ Liturgia Horarum, 537.

daddig hiányzik az elalváshoz szükséges kognitív és emocionális feszültségevezetés, amíg konfliktusos tartalmak dominálnak.⁶¹ Erre egy példa a szakirodalomból: Egy derék menedzser egyszer úgy próbált kikapcsolódni a napi feszültségekből és eljutni az elalvás állapotába, hogy báránykákat kezdett számolni. A következő nap a teljes kimerültség állapotában ült az orvosánál. „Tudja, doktor úr – mondta rekedtes hangon – az elején még egészen jól ment, mármint a számolás. De amikor már vagy ezer birkát sikerült összeterelnem, nem hagyott nyugodni. Ezért először az összeset megnyírtam. Aztán gondolatban összeállítottam egy szerződéstervezetet a fonodával. Tudja, minőségi előírások, fizetési feltételek, határidők. Azután levezettem a jövedelmezőséget: a legelő bérleti díja, a juhász fizetése, tartaléktakarmány beszerzése télire, stb. Azután itt van ez a dolog a száj- és körömfájással. Amikor aztán csörgött az óra, addigra már annyira kikészültem, hogy be se tudtam menni a munkahelyemre. Mit tehetnék most?”⁶²

Az alvászavar komolyabb eseteire W. Blunck és J. H. Schultz az autogén tréninget jelölik meg, mint alkalmas segítséget.⁶³ Hasonló ellazító terápia az E. Kretschmer által bevezetett, és D. Langen által továbbfejlesztett szakaszos aktív hipnózis.⁶⁴ Mindkettő az aktív autohipnoid terápiaik közé tartozik, amelyek hatása többek között az autogén tréningnél a „formalizált szándékkialakítás”, a szakaszos aktívhipnózisnál pedig a „falfelirat jellegű tételek” ismételten és bevéssé alakul.

a) A Válaszos ének

Rövid formalizált mondatok ismételése a bevéssé alakulás elősegítésére a liturgiától egyáltalán nem áll távol. Leginkább responsorium vagy responsorium breve formájában találkozunk velük, amelyek szerepét az „Általános rendelkezések az imaórák liturgiájáról” abban látja, hogy általuk Isten igéje mélyebben hatoljon be az emberi szívbe. Bizonyos körökben ugyan nagyon szorgalmazták a responsoriumok megszüntetését, végül mégis megmaradtak a Kompletóriumban is. A húsvéti szent három naptól, húsvét nyolcadától, és a húsvéti időtől eltekintve⁶⁵ a Kompletórium rövid válaszos éneke mindig azonos szövegű, és ezáltal jól kibontakozik medita-

⁶¹ Vö. *Strauch* i. m. (ld. 14-es lábjegyzet) 31.

⁶² W. Blunck, *Behandlung von Schlafstörungen in der Praxis*, in: *Die Schlafstörung* (ld. 39. lábjegyzet), 161-176., itt: 166.

⁶³ Vö. Blunck 171.; J. H. Schultz, *Psychotherapie der Schlafstörungen mit autogenem Training und Hypnose*, in: *Die Schlafstörung* (ld. 39. lábjegyzet), 65-77.

⁶⁴ Vö. Langen (ld. 5. lábjegyzet), 120-124.

⁶⁵ A húsvéti szent három nap alatt, valamint húsvét nyolcadában a „Christus factus est” („Krisztus engedelmes volt értünk”) vagy a „Haec dies” („Ez az a nap”) antifónát vesszük, a húsvéti idő többi részében pedig a szokásos rövid válaszos énekhez hozzáfűzzük a háromszoros Alleluját; vö. *Liturgia Horarum* 2, 836.; német zsolozsmáskönyv 2, 1013.

tív és ellazító szerepe: „In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum”. A német zsolozsmáskönyv megtartja ezt a mondatot, az ismétlést azonban kiegészíti: „Uram, benned bízom, a Te kezébe ajánlom lelkemet”.

A német zsolozsmáskönyv egyik megjegyzése (Id. 795.) utal rá, hogy a responsorium a római zsolozsma rendje szerint került megadásra. Eszerint a második ismétlésnél (a feleletben) nem az egész mondat ismétlődik, csak a mondat második fele. A Gotteslob c. ima- és énekeskönyv egyszerűbb, és az egyházközségekben jobban alkalmazható formát választott, amely a responsorium értelmének is jobban megfelel. Eszerint a mondatot háromszor ismétljük meg változtatás nélkül. A zsolozsmáskönyvben találunk utalást arra, hogy énekelt zsolozsma esetén ez az alkalmazott forma is előadható. Az ezután lejegyzett forma ugyanakkor nehezen belátható okból mégis különbözik a Gotteslob-nál megadottól, amennyiben az „Énekeljétek az Atya, a Fiú és a Szentlélek dicséretét” helyett a „Dicsőség az Atyának...” kezdetű szöveget helyezi az énekelt formába is. Kérdés, hogy ha a formát már úgyis adaptálják a német egyházi zenéhez, miért nem terjedhetett ki az adaptáció erre a sorra is?

A Bibliát jól ismerő imádkozó ennél a szövegnél emlékezik arra, hogy Lk 23,46 szerint Jézus halála előtt ezt a 31. zsoltárból vett mondatot (6. vers) imádkozza: „És Jézus hangosan felkiáltott: – Atyám, kezébe ajánlom lelkemet! – Ezekkel a szavakkal kilehelte lelkét”.

A Liturgia Horarum a feleletben ennek a zsoltárversnek a másik felével egészíti ki a mondatot: „redemisti nos, Domine, Deus veritatis”. A Gotteslob ugyanezt a mondatot hozza fordításban: „Megváltottál minket Urunk, hűséges Istenünk.” Ettől eltérően a német zsolozsmáskönyv a 31. zsoltár 17. versét tűzi itt be: „Derítsd szolgádra arcodat, ments meg irgalmasságodban!”

b) Az evangéliumi Kantikum: Simeon hálaéneke

Az ellazítással szemben dolgozó görcsös erőlködéseket, hogy elaludjon az ember, V. Frankl logoterápiájában a „paradox szándék”⁶⁶ módszerével próbálja kezelni. Ezalatt az alvászavarok összefüggésében azt érti, hogy az ember azt erősíti magában: nem akar elaludni. Ezáltal szeretné áttörni azt az elalvást gátló veszélyes összekapcsolódást, amikor egyrészt folyamatosan félünk, hogy nem tudunk aludni, másrészt kényszeresen figyeljük magunkat, hogy felfedezzük az alvás jeleit. Ahelyett, hogy az ember teljesen körülvenné magát azzal a gondolattal, hogy most el kell aludni, és türel-

⁶⁶ Vö. Blunck (ld. 46. lábjegyzet) 162.; Langen (ld. 5. lábjegyzet) 123.

metlenül figyeli, hogy ez mikor következik be, meg kell szabadulni ettől a nyilvánvalóan ellentétes hatású szándéktól, és így jutni el az alvás állapotába.

Ehhez a beállítottsághoz a Befejező imaóra szövegében több segítséget is találunk. Ezek egyike az evangéliumi kanticum, Simeon énekének az antifónája. Ezt mondja az imádkozó: „Te védj meg, Istenünk, ha virrasztunk, s ha alszunk, őrizd álmunkat: hadd legyünk Krisztussal ébren, s elnyugodjunk biztonsággal, békén”. A szöveg elimádkozója számára nem az az elsődleges, hogy virraszt, vagy alszik, hanem hogy Isten oltalmában legyen. Az ilyen beállítódás ahhoz is vezethet, hogy ne akarjunk minden áron megszabadulni az álmatlanságtól, hanem át is tudjuk adni magunkat neki. Mennyit veszített volna az emberiség azáltal, ha nagy embereknek, férfiaknak és nőknek egyaránt, nem lettek volna álmatlan éjszakai! Illetőleg, mi minden nem történt volna meg? Miközben egyrésről a Kompletórium pszichohigiénés szempontból és az emberi élet természetes ritmusa szerint az alvásra irányul, másrésről ugyanakkor épp ilyen mértékben számol azzal is, hogy a bennünk levő feszültség nem enged elaludni, de talán az álmatlanság órái olyan felismerésekhez és elhatározásokhoz vezetnek, amelyek az ember számára egy bizonyos élethelyzetben akár nagyobb gyógyító erővel is bírhatnak, mint maga az alvás.

Az ellazulás szempontjából továbbá maga az evangéliumi kanticum szövege is érdekes, erre a célra a Kompletórium Simeon dicsőítését választja (Lk 2, 29-32).

A „Canticum Evangelicum” megnevezés a Liturgia Horarumban három hálaadó ének jelöl: a Benedictust (Lk 1,68-79) a Reggeli dicséretben, a Magnificatot (Lk 1,46-55) az Esti dicséretben és a Nunc dimittis (Lk 2,29-32) kezdetű ének a Befejező imaórában (vö Általános rendelkezések 138). Ezáltal különbözteti meg ezt a három, az evangéliumokból származó éneket más ószövetségi, valamint az Újszövetség más helyeiről származó énekektől. A német zsolozsmáskönyv a „Canticum Evangelicum” kifejezést nem fordítja le, és a latin kezdősort, a „Nunc dimittis”-t használja a Kompletóriumban az ének címeként.

Simeonnak a Szentlélek kinyilatkoztatta, hogy nem látja meg a halált mindaddig, amíg nem látta az Úr küldöttét, a Messiást. Amikor Jézust szülei a jeruzsálemi templomba vitték, Simeon karjaiba vette a gyermeket és dicsőítette Istent ezekkel a szavakkal: „Bocsásd el most Uram, szolgádat, szavaid szerint békeidben, hiszen már meglátták szemeim, akit küldtél,

az Üdvözítőt. Őt adtad számunkra csodájára minden népnek, hogy fényeskedjék az egész világnak, mint választott néped dicsősége.”

A „Nunc dimittis” feltehetően a VII-VIII. században került be a Kompletóriumba,⁶⁷ talán azért, mert ebben az énekben a megélt hűség által beteljesedett élet gondolata domborodik ki. Simeon magatartása a naptól való békés, hálaadó búcsúzás példaképe, hogy átadhassuk magunkat az éjszakának.

4. AZ ALVÁS BIZAKODÓ ELFOGADÁSA

Általában nem sokat gondolkozunk azon, átadjuk-e magunkat az alvásnak. Nem látunk veszélyt az elalvásban. Néha azonban jelentkezik – talán éppen az alvászavarok folyamán – olyan gondolat, hogy az elalvás kockázattal jár. A görög mondavilág az alvást a halál ikertestvérenek tekinti. A német nyelvben „die Entschlafenen” (elhunytak) névvel illetik azokat, akik nem azért aludtak el, hogy másnap felébredjenek, hanem akik nem fognak felkelni többé. K. Rahner a „Geistliches Abendgespräch über den Schlaf, das Gebet und andere Dinge” c. cikkében fejlesztette ki az alvás ontológiai és teológiai elméletét.⁶⁸ Gondolatai egyértelművé teszik azokat a mélységeket, amelyek mentén elalszunk: a Gonosz ellenünk törését, ahogy az a Szentírásban megjelenik.

A pszichohigiéné egyik fontos követelménye, például H. G. Preuss elméletében, hogy elalvás előtt megszabaduljunk éjszakára a gondoktól és félelmektől, és át tudjuk adni magunkat az alvásnak. Az itt kifejtettek szerint ez nem csak a napnak a bennünk felhalmozódott gondjait jelenti. A Befejező imaóra szövege realizztikusan kimondja ezeket a gondokat, névén nevezi a félelmeket, és ezzel együtt az alvás bizalommal teli elfogadására ösztönöz. Abban az ősi áldásban, amellyel korábban a Kompletórium kezdődött, most pedig lezárul, az „ikertestvéreket” egyetlen mondatban foglaljuk össze: „Noctem quietam et finem perfectum concedat nobis Dominus omnipotens” – „A nyugodalmas éjszakát, és a jó halál kegyelmét adja meg nekünk a mindenható Isten! Amen.” Minden elalvás egyben utalás az elhunytásra, a szemünk behunyása arra, amikor örökre hunyjuk majd le a szemünket, minden nap vége az élet végére. Aki azonban Istenben oltalmat talál, annak ez nem fenyegetésként hat.

A Gonosz támadásai ellen – ezekben a szövegekben megjelenik az ember veszélyeztetésének személytelen vagy néha személyes erőjeként – a

⁶⁷ Megemlíti *Amalar*, Liber officialis 4,8 (ed. *Hanssens* [ld. 21. lábjegyzet] 2 [1948.; StT 139] 441.). A szerzetesi regulák nem tartalmazzak ilyen utalást.

⁶⁸ Megjelent: in *K. Rahner*, Schriften zur Theologie 3., Einsiedeln [u. a.], 1956., 263-281.

Befejező imaóra szövegei a hatalmas és védelmező Isten képét jelenítik meg, és bizalmat keltenek iránta. Ez hatja át mind a Kompletórium zsoltárait, mind pedig a rövid olvasmányokat és a záró könyörgéseket.

a) Zsoltárok

Nagy Szent Vazul írása először tudósít a Kompletórium korai formájáról, és a 91. (90.) zsoltárt jelöli meg, mint a befejező dicsőítés zsoltárát: „Aki a Fölséges oltalmában lakik, a Mindenható árnyékában pihen, ezt mondja az Úrnak: – Te vagy menedékem és erősségem, Istenem, benned bízom.” Az imádkozó megerősíti magát, hogy nem kell félnie az éjszaka rémétől, és sátrához semmilyen baj nem közelíthet. Határtalan bizalom árad a zsoltár szavaiból, ez tette ezt az imádságot évszázadokon keresztül nagyon kedvelt éjszakai imává.

Szent Benedek két további zsoltárt fűzött a Kompletóriumhoz, mindkettőt szintén a bizalommal teli éjszakai ima szempontjához igazítva.⁶⁹ A 4. zsoltár szavai: „Meghallgat az Úr, ha hozzá kiáltok. Szálljatok magatokba szívből, nyugovóra térve teremtsetek csendet. Alig térek nyugovóra, békében elalszom”, és a 134. (133.) zsoltáré: „Áldjátok az Urat mindnyájan, akik éjjelente az Úr házában álltok”.

A bencések „Ordo psallendi” szabályzata meghagyta, hogy ugyanezeket a zsoltárokat imádkozzák minden nap. A Római Breviárium X. Pius reformja nyomán a XX. század elején annyit változtatott ezen, hogy vasárnapra megmaradt ez a három zsoltár, a hétköznapiakra azonban más zsoltárokat választottak. A Liturgia Horarum, amelyet híven követ a német zsolozsmáskönyv is, megtartotta a 90., a 4. és a 134. zsoltárt, és kiegészítette még a 31. (30.) zsoltár 1-6. versével.⁷⁰ X. Pius reformjából átvette továbbá a 16. (15.), 86. (85.), és a 88. (87.) zsoltárt, teljesen újonnan vette fel hozzájuk a 130. (129.) zsoltárral és a 143. (142.) zsoltár 1-11. versével. A zsoltárok nem a négy hetes felosztást követik, mint a többi imaóránál, hanem egy hétre vannak elosztva. A három legősibb Kompletórium-zsoltár a vasárnapi első és második Befejező imaórába került. Megengedett viszont valamelyik vasárnapi befejező imaóra használata a hétköznapiakon is, ami egy rendkívül ésszerű szabályozás.⁷¹

⁶⁹ Vö. A. de Vogüé, *La Règle de saint Benoît* 5., Paris, 1971. (SChr 185); 527-543.

⁷⁰ Vö. J. Gibert, *La nouvelle distribution du Psautier dans la „Liturgia Horarum”*, in: EL 87 (1973.); 325-382, itt: 330-332. 339. köv. – Továbbá X. Pius-nál is: Ps 6., 7., 11. (10.), 12. (11.), 16. (15.); 34. (33.); 61. (60.); 70. (69.); 71. (70.); 77. (76.); 86. (85.); 88. (87.); 103. (102.)

⁷¹ Vö. Általános rendelkezések 88.

b) A Rövid olvasmányok

A régi időkben a szerzetesek a káptalanteremben hosszabb olvasmányokat olvastak fel este lefekvés előtt. Ezekből a Breviarium Romanum csak egy állandó rövid olvasmányt hagyott meg a Kompletórium elejére: 1Pét 5,8 köv.: „Józanok legyetek és vigyázzatok ...” A Liturgia Horarum a rövid olvasmányt, mint bibliai jelmondatot a többi imaóra mintájára itt is a zsoltárok után tette (a korábbi capitulum helyére), és minden napra külön olvasmányt választott. A vasárnapi első esti dicséret utáni Kompletóriumban a Kiv 6,4-7; a második esti dicséret utániban Jel 22,4-5; hétfőn: 1Tessz 5,9-10; kedden: 1Pét 5,8-9 (1971-ig a Római Breviáriumban rövid olvasmány az imaóra elején); szerdán: Ef 4,26-27; csütörtökön: 1Tessz 5,23; pénteken: Jer 14,9 (a Római Breviáriumban capitulumként a himnusz után).

Az olvasmányok felszólításként hatnak az imádkozóra, hogy Jahve szövetségének főparancsa szavaival térjen nyugovóra, remélve a világ beteljesedésében, ahol nincs már éjszaka, és virrasztva vagy alvó állapotban is egyesülve Krisztussal. Az imaóra résztvevője hallja az éberségre való felszólítást a Gonosz ólálkodásával szemben, amely, mint ordító oroszlán keresi áldozatát; hallja a felszólítást, hogy erősen ellent kell állni neki. Amikor az Úr eljön, feddhetetlenül kell megállni előtte. Hallja a hitvallást, hogy az Úr közöttünk él, és az ő nevét viseljük.

c) A záró Könyörgés

Miközben a rövid olvasmányok Isten ígéből elevenítenek fel motívumokat az alvás bizalommal teli elfogadásához, a záró könyörgések ugyanezt a pszichohigiénés aspektust variálják kérő imádság formájában.

A Breviarium Romanum minden napra ugyanazt a könyörgést hozta, a Liturgia Horarum, és ezáltal a német zsolozsmáskönyv is minden napra más könyörgést tartalmaz, továbbá egy választhatót is, tehát összesen nyolc oratio-t.

A „Visita quesumus” kezdetű könyörgés volt a Római Breviáriumban az egyetlen. Ez abból indul ki, hogy az imádkozó ugyanabban a házban mondja el a Befejező imaórát, amelyikben aludni is fog. A Liturgia Horarum ezt a könyörgést a nem vasárnapra eső főünnepekre tartja fenn az első és második Befejező imaórában is.⁷² A vasárnapokra, és húsvét

⁷² Az oratio szövege így hangzik: „Visita, quaesumus, Domine, habilationem istam, et omnes insidias inimici ab ea longe repelle; angeli tui sancti habitent in ea, qui nos in pace custodiant; et benedictio tua sit super nos semper. Per Christum.” (Liturgia Horarum 1, 893., 896.); a német változathoz l.: német zsolozsmáskönyv 1, 769. 774.

nyolcadában az első esti dicséret utáni Kompletóriumban a következő oratio áll: „Visita nos quaesumus, Domine, hac nocte praesenti, ut, diluculo tua virtute surgentes, de resurrectione Christi tui gaudere valeamus. Qui vivit.”⁷³

A vasárnapi második esti dicséret utáni befejező imaórában: „Vox nostra te, Domine, humiliter deprecetur, ut, dominicae resurrectionis hac die mysterio celebrato, in pace tua securi a malis omnibus quiescamus, et in tua resurgamus laude gaudentes. Per Christum.”⁷⁴

A könyörgések tartalma a következő gondolatok körül kering: A mindenható Istent, akinek Fia leszállt a halál éjszakájába, kérjük, hogy az el-lenség minden cselvetését tartsa távol, és világítson nekünk az éjszakában.⁷⁵

5. AZ ERŐS KÉPEK

Az alváskutató orvos, W. Blunck az alvó ember állapotát úgy írja le, mint utazást a képek országába. Legerősebb formájában ez az álomban jelenik meg, ami nem más, mint képek egymásutánisága, amelyek lehetnek elleplező és leleplező, félelmet keltő vagy örömet szerző képek.⁷⁶

K. Rahner korábban már említett cikkében mélyreható gondolatokkal írja le, miért éppen a képi elképzeléseink hatnak leginkább erre a képekkel teli világra. Az alvás veszélye Rahner szempontjából abban áll, hogy az ember ekkor elhagyja szabad és felelősségteljes állapotát, és leszáll abba a távoli és határtalan ősállapotba, az édes éjszakába, ahol élete találkozik minden ember életével, ahol minden létezés gyökere van. Ezáltal azonban az ember egyszersmind különleges módon kiszolgáltatja magát a veszélyes erők hatalmának, a világ őselemeinek, amelyek szellemi és személyes lényekként jelennek meg szoros kapcsolatban a kozmossszal. Ez a világ, ez a zóna, ez az ősállapot Rahner számára a képek világa, de egyben egy kétarcú világ is: „mert ez a belé képzelt jó és rossz szellemek közös világa, ez az a világ, ahol az örök Ige testté lett, és ahol az örökkévalóság Ura megjelenik hatalommal. Amik a lelket – a védtelen és nyílttá vált lelket – az álomban mozgatják, azok ezek a képek, még akkor is, ha nem öltenek testet konkrét álomban.”⁷⁷ Az lenne azonban a cél, hogy magunkkal vigyük az alvásba a jó, a szent képeket. Ebből Rahner számára az következik, hogy az

⁷³ Liturgia Horarum 1, 893.; német változat: német zsolozsmáskönyv 1, 769.

⁷⁴ Liturgia Horarum 1, 896.; német változat: német zsolozsmáskönyv 1, 774.

⁷⁵ A hétköznapi kompletóriumok könyörgései hasonló tartalmi motívumokat tartalmaznak.

⁷⁶ Vö. Blunck (46. lábjegyzet) 168.

⁷⁷ Rahner 276. l.

éjszakai ima Isten üdvözítő tetteinek nagy képeit kell elének vetítse csendes, nyugalmas formában, ahogy Szent Ignác is javasolja az elmélkedéseiben, hogy az alvásba vigyük magunkkal az üdvösségről alkotott egyik képünket.

Mindezek után nem szükséges hosszan kifejteni, mennyire telve vannak a Kompletórium szövegei az üdvösség képeivel, amelyeket az egyház éjszakai imája elének tár:

- az üdvözültek teljes közössége a boldogságos Szűz Máriával, minden angyallal és szenttel, akiknek közbenjárását kérjük a bűnbánati formulában;
- azoknak a közössége, akik az egész földön éjszaka imádkozón emelik kezüket az ég felé;
- Simeon alakja karjaiban a gyermekkel, Isten hűségének élő tanújaként;
- az értünk életét áldozó Úr a kereszten, aki halálában az Atya kezébe ajánlja lelkét;
- Isten angyalai, akik az alvó ember házában laknak, békéjét őrzik, és az Istenben bízó embert kezükön hordozzák;
- Isten, aki vár és menedék;
- aki megment a vadász hálójából;
- aki szárnyaival betakar;
- aki páncél és pajzs;
- Isten, akinek nevét ismerhetjük;
- aki kiragad az alvilág mélységeiből;
- akivel kígyót és oroszlánt tiporhatunk el;
- Isten, aki az új Jeruzsálem fénye.

A Kompletórium képeiből egy hosszabb litániát is össze lehetne állítani. Amikor a befejező dicsőítést imádkozzuk, magunkhoz szólítjuk ezeket a képeket, és engedjük, hogy átvegyék az uralmat gondolataink fölött.

6. A SEGÍTŐ RÍTUS: AZ ELEMENK VÁLTOZATLANSÁGA

Fel kell hívnunk a figyelmet az egyház éjjeli imája pszichohigiénés hatásának még egy utolsó szempontjára.

J. H. Schultz szerint komoly elalvást segítő jelentősége van a lefekvés előtti,⁷⁸ és azzal összefüggő történések monotóniájának. Nem csak a gyermekeknek van szüksége az R. Lempp által altatási ceremóniának nevezett

⁷⁸ Vö. Schultz (ld. 47. lábjegyzet), 67.

folyamatra.⁷⁹ Amit az ember tesz, egyfajta rítussá válik: Olyan elemekből áll, amelyeket nem lehet szabadon variálni és megváltoztatni, amelyek állandó sorozatot alkotnak, és ezáltal ellazító hatással bírnak. Ezt nyújtja minden rituálé.

Ha ezeket a felismeréseket a Kompletóriumra vonatkoztatjuk, feltűnik, hogy sokkal kevesebb változatot tartalmaz a nap, a mindenkori ünnepek, és az egyházi év időszakai szerint, mint a zsolozsma többi imaórája.

A Római Breviáriumban egyetlen rövid olvasmány és egyetlen himnusz volt. A szöveg változatlan volt, csak a záró doxológia és az énektónusok variálódtak. A szerzetesi hagyományban a zsoltárok is mindig ugyanazok voltak. Változatlan volt a záró könyörgés is. Valószínűsíthető az a hipotézis, hogy a nagyobb változatosság iránti törekvés mindig ott jelenthetett meg, ahol a Kompletóriumot nem kifejezetten éjszakai imaként imádkozták.

A Liturgia Horarum középutat követ. Kimondottan megengedi az azonos zsoltárok imádkozását abból a helyes megfontolásból, hogy ezáltal lehetséges kívülről megtanulni, és fejből mondani az imaórát (vö. Általános rendelkezések 88.). Sőt, az egész Befejező imaórát lehet minden nap változatlan formában imádkozni: „... szabad azonban az egyik vasárnapi befejező imaórát is venni.”⁸⁰ Az elalvás ceremóniájának pszichohigiénés szempontjából ez a szabály kimondottan üdvözlendő és javasolt is a követése. Csak annyit kellene változtatni, amennyire az adott személynek igénye van.

Másrészt viszont a Liturgia Horarum nagyobb változatosságot hozott, mint a Római Breviárium. Ezáltal valószínűleg elérte a variabilitás legtagabb határait még akkor is, ha csak egy heti sémát állított össze, nem pedig négy heti felosztást. De senki nem köteles ezt kihasználni. A német zsolozsmáskönyv gyakorlatilag átveszi a Liturgia Horarum sémáját, de a himnuszok körét kibővíti, amire én nem találok megfelelő magyarázatot.

A Kompletórium nem a legjobb altató tabletta, ami valaha is létezett. Azonban segítséget nyújt az elalváshoz, amennyiben a hitből szerzett tapasztalatoknak megfelelően elvezet a nap befejezéséig és az éjszakába való

⁷⁹ Vö. R. Lempp, Schlafstörungen bei Kindern, in: Der gestörte Schlaf (ld. 1. lábjegyzet), 81-89., itt: 87.

⁸⁰ A Befejező imaóra ordináriuma.

átmenetig, és felkínál egy olyan magatartást, amely pszichohigiénés szempontból is példaértékű. Ebben az összefüggésben meg kell említenünk azt is, hogy nem tudományos kutatásokat végző pszichohigiénés szakemberek dolgozták ki, hanem a spirituális tapasztalatok hagyományából alakult.

A nap végén, közvetlenül az éjszakai nyugovóra térés előtt a Befejező imaóra segítséget nyújt a nappal történetek feldolgozásában, az ellazításban és az alvás bizakodó elfogadásában. Ebben támaszkodik a képek hatalmára és a rituális ismétlődés ellazító szerepére. Az egyház éjjeli imájának a II. Vatikáni Zsinat utáni újrarendezése még jobb lehetőséget nyújt arra, hogy pszichohigiénés potenciálját hatékonyabban kihasználjuk.

Egy vonásában azonban hasonlít a Kompletórium az altató tablettákra. Ahogy ezek is csak akkor tudnak hatni, ha az ember beveszi őket, így a Befejező imaóra is csak akkor segít, ha az ember imádkozza, elvégzi. Ajánlódunk meg magunkat a Kompletórium jótéteményeivel!

Fordította: *Péteri Attila*

A zsoltárok: imádságaink

Manapság, a traktorok, arató-, cséplőgépek, hatalmas öntöző berendezések korában nehezen tudjuk elképzelni, hogyan művelte meg a földet régen a szántóvető, akinek kétkezi munkájával kellett dolgoznia. Csöndes, türelmes, kitartó munkálkodása közben nagyon átérezhette, hogy minden igyekezete hiábavaló, ha a teremtető Isten áldása nem kíséri. A termés, amelyet remél, nemcsak az ő erőfeszítéseinek eredménye, hanem – s tán jóval nagyobb mértékben – Isten áldása is. Mikor pedig esténként hazatért, s szétnézett a gyermekei között, ugyanúgy eszébe jutott, hogy azok élete, növekedése is a teremtető Isten jókedvű ajándéka. Azért gondolhatjuk, hogy ennek az életet szolgáló hajdani szántóvetőnek a munkája, a szerettei között való körbetekintése *imádság* volt. Nem hiába írja Tamási Áron: „Szentmise a búzavetés, és imádság minden ma született csecsemő.” Szabédi László idézi ezt a mondatot, s vele kapcsolatban az író „pogány katolicizmusáról” értekezik. Tamási mondatában valóban ősi, kereszténység előtti tapasztalat fogalmazódik meg, ugyanakkor evangéliumi derűvel: a búzavetésben is, a gyermeknemzésben is van valami szent, Istenre nyíló vonatkozás. A maga csöndes módján mind a kettő imádság, hiszen az ember annak reményében cselekszik, hogy Istenre bízhatja azt az életet, amelynek indulása körül munkálkodik.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző nyugalmazott piarista gimnáziumi és egyetemi tanár; professzor emeritus; író. Biblikus tárgyakat és esztétikát tanított évtizedeken át a rendi főiskolán és a Sapientián. Munkásságát számos kitüntetéssel díjazták. Korábban a Praeconia 2018/2. (XIII. évf.) számában közöltünk tőle tanulmányt.

*Forrás: Vigília, 1981. évf., 236-239.
A szerző az újra megjelenő szöveget kiegészítette, átjavította.*

Az igazi imádság, az Istennek tetsző istentisztelet ma sem lebeg kényesen hétköznapijaink, életünk profán vagy „pogány” mélységei fölött, inkább beléjük ereszti a gyökerét. Ezekből a „pogány” mélységekből nő ki az egyház liturgiája is – történeti és lélektani értelemben egyaránt –, hiszen épp ezeket akarja Krisztusban Istenhez emelni.

Az imádkozó egyházat, a liturgia szerkesztőit a Biblia tanította meg erre. Néhány emberöltővel ezelőtt szinte szentségtörő kedvvel kezdték em-

legetni, hogy a Szentírásban olvasható imádságok, köztük elsősorban a zsoltárok, úgy látszik, nem az égből hullottak alá: előkerültek egyiptomi, babiloni, kánaáni megfelelőik, s nyilvánvalóvá vált, hogy sok képet, nyelvi, költői fordulatot ezekről örökölték. Azóta mindjobban látjuk, s mind nagyobb megilletődéssel vizsgáljuk ezeket a tényleges kapcsolatokat. Nem szégyellni való, inkább fölemelő tény, hogy a zsoltárokban a „pogány” elő-idők imádsága is folytatódik. A kinyilatkoztató Isten nem azért szólalt meg, hogy elnémítsa, s aztán valami egészen új, „angyali” imádságra tanítsa az embereket. Inkább azért, hogy a pogány létből is kihajtó imádságot bátorítsa, igazabbá tegye. A próféták sokszor szót emeltek az Ószövetség istentiszteleti gyakorlatában megbúvó pogány lelkület ellen, de csak akkor, ha ez hazugságot, önámítást jelentett. A zsoltárok pogányságból örökölt hasonlatait, metaforáit semmiféle képromboló indulat nem tagadta meg.

Miféle képekről van itt szó? A 29. zsoltárról például kiderült, hogy kánaáni eredetű. Azt ünnepli, hogy milyen hatalmasan megmutatkozik Isten fönsége a viharban. Mint a mennydörgés a hegyormokon, úgy verődik vissza sorain a „Jahve szava” kifejezés, hétszer is egymás után. Ez a „szó” nem értelmes, tagolt beszéd (héberül: *dabar*), mint Isten teremtető vagy kinyilatkoztató szava, hanem inkább fenyegető vagy diadalmas „kiáltás” (héberül: *kól*). Cédrusokat tör, megtáncoltatja a Libanont, mint a fiatal bikát. De az elementáris, „pogány” tapasztalatra utaló s valóban pogány eredetű himnusz közrefogja egy jellegzetesen izraelita keret. Ebben a templom jelenik meg, ahol Jahve ül a trónusán, éppen nem magán kívül, hanem teljes összeszedettségben, ahogyan valaha a vízőzön fölött. Mindenki „dicsőség”-et mond neki, ő pedig „béké”-vel áldja meg népét. A két kép, a két tapasztalat nem vitázik egymással, nagyszerű egyensúly valósul meg közöttük.

De nemcsak természeti tapasztalatok, hanem kifejezetten a bálványimádás vallási világából eredő képek is tovább élnek a zsoltárok metaforáiban. Az izraelitáknak tilos volt faragott vagy festett képen ábrázolniuk Istent. De Egyiptomban gyakran láthattak olyan szobrokat, amelyeken a fáraó fejét sisakként veszik körül, „árnyékolják be” Horus sólymának szárnyai. Le nem rajzolták, újra nem faragták ezt a képet, de a zsoltárokban mégis sokszor visszatérnek hozzá. A hívő ember, a szövetség Istenének oltalmában bizakodó nép menedéket talál az ő „szárnyai alatt”. „Mint szemed fényét, oltalmaz meg engem; fedezz el szárnyad árnyékával engem” – fohászkodik a 17. zsoltár szerzője. „Kész nekem nálad a segedelem; szárnyaid árnyékában vigasságom lelem” – mondja örömmel a 63. zsoltár.

(Hasonló helyet sokat lehetne idézni: 36,8; 57,2; 61,4-5; a 91. zsoltáron szinte végigvonul ez a kép.)

Vagy ott a másik, még gazdagabban dokumentálható kép: milyen sokszor szó esik a Bibliában s a zsoltárokból is Isten arcáról! Ez a kép aztán igazán a bálványimádás emlékeit őrzi: isten (a bálványisten) arca előtt akkor jelent meg a szó legszorosabb értelmében a pogány ember, amikor a szentélybe lépett, s a bálványszobor arcára föltekintett. Ennek a képnek templomra, áldozati cselekményre nyíló vonatkozása kitapintható a Bibliában is. A jeruzsálemi templomban nem volt istenkép vagy istenszobor, de a zsoltáros, amikor a Jordán forrásvidékéről vágyakozva a templomra gondol, így fohászkodik: „Mint szarvasgím a források vizére, úgy sóvárog utánad, én Istenem, a lelkem. Szomjazik lelkem az Isten után, az élő Isten, az erős után. Mikor lehet már elejébe mennem és arca előtt megjelennem?” (42,2-3). Ennek a képnek épp akkor mélyült el a költői és teológiai tartalma, amikor kihullott mögüle a szemléleti elem, és metaforává lényegült át. Mit is jelent a láthatatlan Isten „arca”? A zsoltáros tudja, hogy Isten mindenütt jelen van (erről szól a 139. zsoltár), de úgy gondolja, hogy arcát mégiscsak a templomban fordítja felénk. Az ünneplő gyülekezet felé, amelyről fájdalmas nosztalgiával beszél a 42. zsoltár szerzője: „Egyre csak arra gondolok, szívem mélyén az hánytorg, mint vonultam a szentély csarnokába, örömujjongás és háladal közt, ünneplő nép és riadal közt, föl az Úrnak csodálatos lakába” (42,5). Megnőtt, titkokat idézővé és bátorrá vált ez a kép, amikor a szobor nélküli templomra alkalmazták, amelyben nem volt többé szemmel látható istenarc. S aztán nőtt még tovább a Bibliában, a zsoltárokból is, amikor eredeti környezetétől is elszakadt. A negyedik zsoltár esti imádság. Legszebb kérése ez: „Arcodnak fényességét emeld, Uram, fölébünk!” (4,7). A láthatatlan fényt, amikor a látható kialszik. A 90. zsoltárban viszont lelkiismeret-mozdító bizonyossággént fogalmazódik meg: „Bosszúságodtól elenyészünk, s haragod a mi rettegettségünk. Mert bűneinket elibéd veszed, arcod fáklyája ég mi titkaink felett” (90,8). A képsort a 17. zsoltár teljesíti be, amikor hatalmas erővel fölidézi a hívő ember bizonyosságát: „Én az igazságban látni kívánom arcodat, s mikor fölébredek, a te látásodban találom meglelégedésem” (17,15).

Eddig Sík Sándor első zsoltárfordításait idéztük, most a pontosság kedvéért szóról szóra próbáltuk visszaadni az eredetit. De azért a Sík-fordítás szövegéről sem szeretnénk lemondani: „De én igazságban látom meg arcodat, s látásoddal lakom jól, mikor feltámadok”. Mikor feltámadok: ez a fordítás már a zsoltárvers keresztény utóéletét, vagyis tartalmi beteljesedését is magába öleli. Hiszen Szent Pál arról ír, hogy a föltámadás után „színről színre” látjuk majd Istent (1Kor 13,12). Szó szerint „arcról arcra”,

vagyis úgy, hogy az ő arca meg a mi megtisztult arcunk egymásra ragyog. A Jelenések könyve idézi is az említett zsoltárverset – abban az értelemben, amelyet Sík Sándor fordítása adott neki. Az élet vizének folyama, s az élet fája mellett áll Istennek és a Báránynak trónusa. „Szolgáik ott vannak velük, és látni fogják arcát, meg az ő nevét homlokukon” (22,4).

Pogány emlékek? Gondos kutatók kiderítették, hogy a szomjazó szarvas gyönyörű képének is megvan a maga ugariti megfelelője. Az a nagyszerű, hogy a zsoltárosok mindettől nem ijedtek meg. Sőt a történetileg pogány előzményekkel együtt, szinte ugyanegy mozdulattal bekapcsolták imádságukba az emberi létnek mélységében profán, hétköznapi vonatkozásait is. Elsősorban szintén metaforák és hasonlatok segítségével: „Jobban eped lelkem az Úr után, mint éji őr a virradat után” (129,6). Milyen gazdag ez a kép is, és mennyi valóságos emberi tapasztalatot dolgoz fel! De van ilyen bőven a zsoltárokból: „Akik könnyezve sírnak, mikor vetnek; aratáskor majd örvendeznek. Aggódva, sírva jár a gazda, amikor veti a magot; ujjongva jó kövér képével, mikor learatott” (126,5-6). „Elsüllyedtem feneketlen iszapban, vizek mélyére hulltam, s fejem felett az örvény átcsapott. Elfáradtam kiáltani, torkom szárazra égett. Szemeim elapadtak, úgy várlak, Uram, téged” (65,2-4).

Költészet ez? Bizony az, mégpedig a javából! De ahhoz, hogy a zsoltárok költészetét megértse és igazán méltányolni tudja, sok huszadik századi embernek helyesbítienie kell a költészetről alkotott elképzeléseit. G. von Rad írja: „A régi világban a költészetnek egészen más szerepet tulajdonítottak, mint manapság, sokkal komolyabbat, közéleti súlyút, mert úgy tartották, hogy a költői kifejezésnek sajátos privilégiuma az igazság kimondása ... Valami nagyobb erő, nagyobb töménység jellemzi (mint a köznapi, prózai beszéd), s ezáltal a valóságnak költői szóvá tétele képes lehet az igazság mélyebb megragadására.”

Ha ezt meggondoljuk, akkor talán le tudjuk mérni, mit jelentenek a zsoltárok „költői” képei, vonatkozásai. A mai közgondolkodás hajlik arra, hogy a költői, művészi ügyességet egy-egy eszme reklámozására alkalmas „eladói trükknek” tekintse. Az igazi költő metaforáival nem olvasóit akarja megszédíteni, hanem az igazságot, a titkot ostromolja. Így a zsoltáros is. A költői eszközök számára nem az elhitetésnek, a megszerettetésnek, hanem az igazság – imádságról lévén szó: az Isten és az emberi „szív” – teljesebb megragadásának eszközei. A képeiben sűrűsödő „pogány” és profán emberi tapasztalat így ad *lírai hitelt* az imádságos igyekezetnek.

Az emberi tapasztalatok közé a természet, a látható világ elemei is odatartoznak. Hiszen a zsoltárok népének élete összefonódik a természet életével, a zsoltárok Istene pedig a világ Teremtője. Ezért érthető, hogy a zsoltárok nemcsak az emberi szív „pogány” és profán zugait vonják be Isten dicséretébe, hanem ugyanúgy az egész látható világot is: a vihartól a háztetőn gubbasztó bagolyig. Manapság sokan emlegetik, hogy a technikai civilizációban élő modern ember elszakadt ezektől a természeti emlékektől, s a zsoltárokat nem is érezheti saját imádságának. Az efféle okoskodással csínján kell bánnunk. Ki ne emlékeznék a 23. zsoltár képe: „Jahve az én pásztorom”? Helyettesítsük talán valami ilyesmivel: „Életem autóját Isten vezeti, szakadékok között sem félek, mert tudom, biztos kézben van a volán”? Az autó hozzátartozik mindennapi életünkhöz, s a vele kapcsolatos képet valóban újszerűnek, elevennek, nekünk valónak érezzük – egy pillanatig. Aztán eltoljuk magunktól, mint divatcikket, amely feltűnő, de nem megbízható, nem is igazán a miénk. Eleven pásztorral talán sohasem találkoztunk. Az őt megelevenítő képnek mégis év-tízezredek emlékanyaga ad hitelt, amelyet – úgy látszik – abban a Jung-féle kollektív tudatalattinkban őrzünk.

Tájak, madarak, fák – és helynevek! Kölcsey a magyar történelemnek ezeréves emlékeit tudta fölidézni a Himnusz földrajzi neveivel. Így érintget a zsoltár is emlékeket az emlékezet varázsvesszejével, amikor egy-egy történelmi helynevet kimond, vagy egy-két vonással elénk rajzol egy történelmi tájat. „Aki az Úrban bíz, mint a Sion-hegy, olyan. Nem ingadoz, szilárdan áll, örökre. Jeruzsálemet hegyek ölelik. És népét öleli az Úr: mostantól fogva mind évezredekre” (125,1-2). Ezeket a tulajdonneveket vétek föloldani, a közérthetőség kedvéért köznevekkel helyettesíteni. Inkább emlékeket kell mögéjük raknunk: úgy, hogy hűségesen olvassuk az Ószövetséget, mint rólunk szóló és nekünk szóló iratot.

Képekről beszélünk s a zsoltárok költészetéről. A G. von Radtól idézett mondatok mellé odakíváncozik A. Chouraqui megállapítása: A zsoltárokból „a kifejezés művészetét az az aszketikus igény határozza meg, amely a valóságot akarja megragadni, legtisztább igazságában leírni. A szavak itt erőktől terhesek. A jelképek áttetszők: Isten igazságába vezetnek. Nehéz elképzelni hevesebb gondolkodást, összetartóbb kifejezőerőt s ezekkel egy időben tündöklőbb szabadságot, mint amire az életnek ebben a kimeríthetetlen forrásában rálélunk.” Az előbbieken a zsoltárok költészetét azzal a képpel állítottuk szembe, amit a költészetről a mai közgondolkodás hajlandó megalkotni. Most eljutottunk odáig, hogy megkísérleljük annak megfogalmazását, mi választja el a zsoltárköltészetet minden más költészettől. A kép, a hasonlat, az úgynevezett „költői eszközök” min-

den igazi költő számára elsősorban az igazság, a titok megközelítésének eszközei s nem reklámkellékek. De az az aszketizmus, amiről Chouraqui ír, egészen különös módon jellemzi a Biblia költészetét, s azon túl legföljebb még a Bibliától ihletett költészetet. Rónay György magyarázta a *l'art pour l'art* fogalmát azzal, hogy minden művész örömét leli az alkotásban, s az irodalmi művekben tetten érhető a szóvá tételnek ez az élvezete. Az olvasóban ennek megfelelője talán az a tetszés, amely a megértés öröméből fakad. A zsoltárok – ebben az értelemben – a naiv költészet világába tartoznak. Költőik számára az imádság nem versírói helyzet, hanem teljesen átélt, egyetlen valóság. Írásaikból teljesen hiányzik a saját szavaikban való tetszelgés, ezért kell ma is imádkozni, s nemigen lehet pusztán gyönyörködve olvasgatni őket.

Keresztény őseink a zsoltárokat egészen saját imádságuknak tekintették. Volt idő, amikor az egyházban nem szentelték püspökké azt, aki nem tudta betéve a százötven zsoltárt: nem azért, mert gondosan „bevágta”, hanem mert a mindennapos használat során szóról szóra beléivódott az egész. Ezek a régi keresztények nem kerülgették még az „átokzsoltárokat” sem. Amint az Ószövetség nem szégyellte a zsoltárköltészet pogányságba és profán hétköznapiakba ágyazódó gyökérzetét, úgy a régi kereszténység sem tolt el magától valami hamis evangéliumi kényességgel a jellegzetesen ótestamentumit. Sok magyarázkodás nélkül is tudták, hogy ezek a tisztulatlan indulatoktól terhes zsoltárok is mintaimádságok. Nem mintha Isten arra biztatna, hogy úgy gondolkodjunk ellenségeinkről, mint ezeknek a zsoltároknak szerzői. Mintaimádságok azért, mert megtanítanak arra, hogy akármilyen zaklatottan, még a gyűlölet vermeiből is fölkiálthattunk Istenhez. Ki az közülünk, aki egészen evangéliumi embernek mondhatná magát? Isten azt akarja, hogy a hitből fakadó imádság létünknek, személyiségünknek az evangéliumtól át nem alakított zugait is bejárja: miért próbálnánk ellene állni?

Nyilvánvaló: a betű, a legszentebb is, öl, ha a Lélektől elszakad. Az Ószövetség sem csak imádságszövegeket hagyott ránk, hanem nagyszerű történeteket és portrékat is, azokból érthetjük meg, kik s hogyan imádkozták először a zsoltárokat. Másfelől: ezeket a zsoltárokat lehet rosszul is imádkozni, de ez még nem ok arra, hogy ne imádkozzuk őket. Azok a kitelepítettek, akikhez Jeremiás emlékezetes levelét írta (Jer 29,4-23), valószínűleg a 137. zsoltárt énekelgették. Az evangélium pedig tud arról, hogy a Sátán is a zsoltárt citálta, amikor megkísértette Jézust: „Angyalainak parancsolt felőled; hogy oltalmazzák minden utadat. Tenyerükön fognak hordozni téged; kőbe ne üssed lábadat” (91,11-12). E. Hirsch protestáns exegeta ennek a jelenetnek alapján el is utasította a 91. zsoltárt, mint az

evangéliummal össze nem férhető. Mintegy átengedte a Sátánnak. Csak-hogy jó okunk van arra gondolni, hogy a Sátán rosszul értelmezte ezt a zsoltárt, amikor azt a következtetést vonta le belőle, hogy az Isten kegyelmében élő embernek joga van kierőszakolni a maga javára Isten erejének látványos megnyilatkozását. Ezt az értelmezést egyértelműen elutasította Jézus: „Ne kísértsd a te Uradat, Istenedet!” Ezzel azonban nem tagadta meg magát a zsoltárt. Sőt, ha a Sátán a 11-12. verssel kísértette meg, ő viszont a 13.-kal biztatta apostolait: „Lám, hatalmat adtam nektek, hogy lábbal tiporjátok a kígyót meg a skorpiót, és az ellenségnek minden hatalmát, és semmi sem árthat majd nektek” (Lk 10,19). Jézus is – őt igazán az Atyjába vetett bizalom élte – szavával, példájával ezt akarta megerősíteni mibennünk is. A bizalom zsoltárát, amellyel megkísértette a Sátán, ezért mondhatta tovább nekünk. Kommentárként melléje téve az életét: a nagypéntek és a húsvét titkával együtt.

Manapság sokat beszélünk az imádság válságáról. Keressük „az új imát”, mint a Pap Károly novellájában szereplő szegény asszony. Vagy próbálunk a Lélekre figyelni, aki „kimondhatatlan sóhajtozásokkal” imádkozik értünk és bennünk. Mind e közben jó, ha nem felejtjük, a Lélek nem tagadta meg azokat az imádságokat, amelyeket egykor maga sugalmazott, s amelyek csodálatos, eleven történetükben végigkísérték az üdvösségtörténetet, mindenütt ott voltak, ahol a Lélek remekelt: szentekben, közösségekben egyaránt. Mindennek megvan a maga kockázata: az új imádság hajszolásának, még a Lélek sugallatait leső figyelemnek is. Amikor a kinyilatkoztatásról van szó, nem is szabad mereven szembeállítanunk a régit és az újat, a betűt meg a Lelket. A két és félezer éves zsoltárok „új imádsággá” válhatnak, ha bizalommal újra elkezdjük imádkozni őket.

A zsolozsmáskönyv továbbgondolása

A zsolozsmáskönyv túlságosan bonyolult, sok a szertartási utasítás és átlag közösségek számára kevésbé alkalmas a közös végzésre. Itt lenne az ideje annak, hogy megreformálják! Annak, aki ismeri a zsolozsmáskönyv nyomtatott kiadását, arra a hat könyvjelzőre kell hagyatkoznia, amelyekkel minden szükséges oldalon eligazodhat. Ha azonban a szertartási utasításokat követjük, akkor az egyházi év egyes napjain ez a hat könyvjelző nem elegendő – még akkor sem, ha feltételezzük, hogy a nyitó mondatokat, az áldást, és más, visszatérő formulákat a szertartást végző pap kívülről tudja.

ÉLETRAJZI ADATOK:

*a Szerző az innsbrucki egyetem
bibliatudomány és történelem – teológia
fakultásának asszisztense.*

*Forrás: Gottesdienst 53.
(2019. nov. 11.), 249-251.*

Hogy a zsolozsmák rendje ennyire bonyolult, véleményem szerint egyik oka lehet annak, hogy a zsolozsmák liturgiáját a II. Vatikáni Zsinat (vö. SC 83-101.) nyomatékos kívánsága ellenére sem sikerült tovább bővíteni. A zsinat után szerkesztett zsolozsmáskönyv továbbra is a papi breviárium elgondolása szerint készült.

Pusztá olvasmányoskönyvről van szó, és ez a szertartási utasítások komoly ismeretét feltételezi. Az *Általános bevezető* 284. cikkelyében található utasítások a szertartás kialakítására, esztétikai lehetőségeire és konkrét megvalósítására, és akkor még nincsenek zenei minták, jöllehet ezek a közösségi ünnepek szempontjából döntőek lennének. Arra lenne szükség, hogy a zsolozsmáskönyv a közösségi ünnep alapvető része legyen, és használata ne fulladjon kudarcba már a kezdetén.

Sok nemzeti kiadvány próbálkozott egyszerűsítésekkel, de ezek mint ha nem jártak volna eredménnyel.

GONDOLJUK TOVÁBB A REFORMOT

Hogyan lehetne a zsolozsmák liturgiáját úgy alakítani, hogy megőrizze a római-latin rítusú zsolozsmák hagyományát, másfelől pedig nyitott legyen azokra az egyéni és csoportigényekre, amelyek abból fakadnak, hogy keve-

sebb a tapasztalatuk rendkívül bonyolult szertartási utasításokkal kapcsolatban. Mindenképpen rokonszenvesnek tartom a radikálisan új tervezeteket, másfelől viszont az immár fél évszázada megvalósított, zsinatot követő reform rászorul arra, hogy felülvizsgáljuk. Szerzetesközösségekben például otthonossá vált, és egyes részei feltételezik „Isten dicsőítését” is. Ezért tehát következő javaslatom nem kíván teljes paradigmaváltást megfogalmazni az egyházi ünnepek napi ritmusában, inkább megkísérlem továbbgondolni azt a reformot, amelyet a zsinat felvázolt.

Ezenkívül azokból az alapelvekből indulok ki, amelyek egyrészt zsinati előírásokban foglaltatnak, másrészt azokban a katolikus zsolozsmarészekben ismerhetők fel, amelyek között – legalábbis az első évezred közepétől – kevés kivétel akadt, és akad a mai napig:

- Meg kell tartani a napi imaórák (Olvasmányos imaóra, Laudes, Kishóra, Vesperás, Kompletórium) számát, valamint ezek felépítését.
- Meg kell adni a napszaknak megfelelő zsoltárokat, valamint azok típusát. Ezekhez tartoznak:
 - 1.) „Reggeli zsoltárok” (pl. a 63. zsoltár) – a Laudes imaóráiban, amelyekben a napfelkelte, az ébredés, a megtestesülés jelennek meg.
 - 2.) „Dicsőítő zsoltárok” (pl. 148-150.) – a Laudes-zsoltározás zárásaként (dicsőítés, hálaadás) jelenjenek meg.
 - 3.) „Mózesi zsoltárok” (pl. 119.) – a Kishórában (hűség Isten ígéjéhez) imádkozzuk ezeket.
 - 4.) „Zarándokénekek” (pl. 122.) – a Kishórában (zarándoklat Jeruzsálembe) jelenjenek meg.
 - 5.) „Esti zsoltárok” (pl. 141.) – a Vesperásban (naplemente, hálaadás, de veszély és sötétség is).
 - 6.) „Bizakodó zsoltárok” (pl. 91.) – a Kompletóriumban.
- Meghatározott időtartamon belül valamennyi zsoltárnak, valamint az ó- és újszövetségi tartalmú bibliai énekeknek meg kell jelenniük az egyes napszakok ünneplésében.
- Bizonyos helyeken azt az elvet kell követni, hogy a zsoltárokat folyamatosan olvassuk (ma elsősorban az Olvasmányos imaóra és a Kishóra idején, régebben széles körben alkalmazták Vesperás imádkozásakor is).

Manapság érdekes módon az ószövetségi kutatásban az a vélemény látszik túlsúlyba kerülni, hogy a zsoltárokat kifejezetten a folyamatos olvasás számára írták. A zsinatot követő reformszakaszban viszont a zsoltárfajták kritikája állt előtérben. Bizonyos tartalmak és nyelvi fordulatok szerint jellemezték a zsoltárokat, és a Bibliában megadott sorrendet másodlagosnak tekintették.

KONKRÉT REFORMJAVASLATOK

A zsolozsmák új értelmezése a következő alapelveken nyugodhat:

- Minden zsoltárnak és minden kantikumnak elő kellene fordulnia még akkor is, ha egy személy vagy közösség például csupán a Vesperást ünnepli rendszeresen.
- A folyamatos olvasásnak, mint egyszerű (és vélhetően legrégebbi) alapelvnek sokkal inkább előtérbe kell kerülnie az Írás vizsgálatában.
- Az ünnepnapoknak az eddigieknél kevésbé kellene formálniuk a zsolozsmák tartalmát. Inkább a napszakok természetes változását kell kiemelni, és a liturgia segítségével teológiailag és spirituálisan értelmezni.
- A nyomtatott kiadást költséget növelő szabályok nélkül kellene megjelentetni, olyan formában, hogy ne kelljen gyakran ide-oda lapozgatni.

Azt javasolnám, hogy könyv formájában, két részben jelentessük meg. Az első rész a zsolozsmákat tartalmazza egyheti időtartamra, a második pedig valamennyi zsoltárt és bibliai éneket, abban a sorrendben, ahogyan a Bibliában szerepelnek. Két könyvjelzőre lesz szükség; egyre az első kötetben (amely például a csütörtöki Vesperást jelöli), és még egyre a második kötetben (amelyre rögtön részletesebben kitérek).

Minden imaóra tartalmaz bizonyos állandó zsoltárokat. A Matutinum reggeli zsoltárral kezdődik és esti zsoltárral fejeződik be. A Kishóra mózesi zsoltárral kezdődik és zarándokénnel fejeződik be. A Vesperás esti zsoltárral kezdődik és olyannal végződik, amit a „nyugalomra térés zsoltárának” nevezhetnénk, ez témáját tekintve mindenesetre átvezet az éjszakai pihenésbe, (még akkor is, ha majd a Kompletórium követi). A Kompletórium pedig az első évezred közepétől áthagyományozott sorrendjében hangozzék el: 4., 91., és 134. zsoltár.

Most a Laudes, a Kishóra és a Vesperás zsoltárainak középső része még üres, a teljes Olvasmányos imaóra ugyancsak. Itt kap szerepet a második könyvjelző: minden, még szabad helyet folyamatos olvasással kell kitölteni, mégpedig a következő szabály szerint: vegyél annyi zsoltárt (illetve bibliai éneket), amennyit kívánsz, és kezd ott, ahol legutóbb abbahagytad. Aki a jelenlegi szövegterjedelemtől szeretne maradni, illesszen be az üres helyekre egy-egy zsoltárt, és az olvasmányos imaórába három zsoltárt. Aki azt igényli, hogy a zsolozsma tömörebb legyen, itt alkalmanként teljesen lemondhat arról, hogy a folyamatos olvasást is hozzávegye a szöveghez; szerzetesközösségeknek ennek ellenkezője lehet az igénye,

mégpedig az, hogy ezekre a helyekre több zsoltárt illesszenek be. Az eredmény ilyenforma lehetne:

Olvasmányos imaóra:

- Folyamatos olvasás (tetszőlegesen megválasztott terjedelemben).

Laudes:

- V: 118. zs. – Bl 130. zs.
- H: 63. zs – 117. zs.
- K: 3. zs. – 145. zs.
- Sze: 5. zs. – 146. zs.
- Cs: 57. zs. – 148. zs.
- P: 51. zs. – 148. zs.
- Szo: 92. zs. – 149. zs.

Kishóra:

- V: 1. zs., folyamatos olvasás, 121. zs.
- H: 119. zs., I. folyamatos olvasás, 122. zs.
- K: 119. zs., II. folyamatos olvasás, 123. zs.
- Sz: 119. zs., III. folyamatos olvasás, 124. zs.
- Cs: 119. zs., V. folyamatos olvasás, 125. zs.
- P: 119. zs., XIV. folyamatos olvasás, 126. zs.
- Szo: 119. zs., XVIII. folyamatos olvasás, 127. zs.

Vesperás:

- Első vasárnapi Vesperás: 141. zs., folyamatos olvasás, 27. zs.
- Második vasárnapi Vesperás: 110., zs. folyamatos olvasás, 114. zs.
- H: 111. zs., folyamatos olvasás, 16. zs.
- K: 113. zs., folyamatos olvasás, 118. zs.
- Sze: 115. zs., folyamatos olvasás, 116. zs.
- Cs: 23. zs., folyamatos olvasás, 62. zs.
- P: 130 zs., folyamatos olvasás, 31. zs.

Kompletórium:

- 4., 91., 131. zsoltár (vagy szabad választás ezek közül)

Az eredmény nem lenne egységes „római rítusú” breviárium. Inkább olyan rugalmas sémáról lenne szó, amely illeszkedik az egyénileg vagy közösségben imádkozó sajátos életkörülményeihez és spirituális igényei-

hez. Előnyös lenne a következő megoldás: azok a közösségek, amelyek nem ünneplik valamennyi imaórát – még ha nagyobb időközökben imádkozzák is őket – mégsem hagynának ki egyetlen zsoltárt sem. Ráadásul minden imaóra új meg új bibliai szövegeket kötne össze és vonatkoztatna egymásra – mindez lehet olykor furcsa, máskor megvilágosító, de valószínűleg azt eredményezné, hogy felnőtt módon viszonyulnánk a Szentíráshoz. Ez a javaslat nem terjed ki mindenre, egyelőre a zsoltárok felosztására korlátozódik. További lépések a nyomtatott zsolozsmáskönyvet bővítenék, illetve többretű használatát biztosítanák. Íme, néhány példa:

- Minden imaórához szükségszerűen himnuszok és szentírási szövegek tartoznak majd, ez lehetővé teszi, hogy különbséget tegyünk az egyházi év különböző szakaszai között.
- Minden zsoltárhoz antifónát fűzünk, figyelembe véve az egyházi évet. Elképzelhető olyan külön útmutatás az ünnepnapokra, ami az egyhetes ciklusokra vonatkozót egészítené ki.
- Azokat az – Ó- és Újszövetséggel kapcsolatos – énekeket, amelyek tervezetemben a folyamatos olvasás részei, bizonyos ünnepnapokhoz vagy ünnepi időszakokhoz rendelnénk, amikor is más zsoltárokat vagy a folyamatos olvasást váltanák fel.
- A Benedictust, amely a Laudesben, és a Magnificatot, amely a Vesperásban hangzik el, alkalmanként vagy tetszés szerint más bibliai énekekkel helyettesíthetnénk.
- Külön kötet kínálna útmutatást megkülönböztetett ünnepléshez a húsvéti triduumra, karácsonyra, hamvazószerdára, halottak napjára és hasonló ünnepekre.
- A szertartáskönyvben a bibliai énekek kottáinak is kellene szerepelniük.

Fordította: Jávorné Szóts Magdolna

Sekretye-kultúránk fejlesztése

Marie, az unokahúgom „ki-maradt” a templomi szolgálatból – a sajnos gyakran hiányolt ifjú nemzedék szóhasználatával élve. Évekig szolgált ministránsként, átvette a csoport vezetését, és előkészítette a plébániai ifjúság nyári utazásait is. Nem ritkán kerültek ki a ministránsok közösségéből felolvasók, képviselőtestületi tagok stb. Ebben a közösségben komoly hatása van a ministráns-pasztorációnak, különösen a gyermekek és fiatalok egyéniségének alakításában. A liturgia magától értetődő volt Marie és társai számára. A ministráns szóban rejlő „mini” az ő közösségükben tehát „maxi”-vá nőtte ki magát.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző 1963-ban született, teológiai doktor, 2013-tól vezeti a kampi kolostor lelki és kulturális központját. Korábban a német püspökkari konferencia ifjúsági lelkipásztori központjában dolgozott, és a 2005-ös Ifjúsági Világtalálkozó egyik felelőse volt. Számos tanulmánya jelent meg lelkipásztori, lelkeségi, liturgikus és egyházzenei témában.

*Forrás: Gottesdienst 19. (2015. szept. 23.), 149-151.
(peter-hahnen@t-online.de).*

ERŐSÖDNEK A STRUKTÚRÁK

A plébános személyesen állt ki a hatékony ifjúsági pasztoráció mellett, támogatta, bátorította. Természetes, hogy gyakran kevés volt az ideje, de az, amit erre tudott szánni, ha nem is sok, de valóságos volt. Majdnem mindenkinek tudta a nevét. Amit pedig néha személyesen nem állt módjában megtenni, pótolta másként, mert a háttérből okosan alakította a ministránsmunka feltételeit és szerkezetét. A templomi képviselőtestületben anyagi hozzájárulás szempontjából elsőbbséget élvezett a ministránsok tevékenysége. És akit a pasztorációs referensek közül a ministránsok közelebbi irányítására jelöltek ki, azt megfelelő továbbképzésre küldték, és ellátták a vonatkozó szakirodalommal is.

IDŐBEN FELKÉSZÜLNI

Először is olyan templommá alakította át plébániáját, amely maradandó élményeket nyújtott. És mielőtt az olvasó félreértené: ez a plébános él-

ményszerűvé tette a templomot, mert mihamarabb belépett a sekrestyébe, tudta, mit tesz, és főként kivel.

A sekrestyést követően többnyire ő volt az első, aki megérkezett a helyszínre. A teendőkre összpontosított (néha feszült is volt), de nem zárkózott el teljesen. Mivel biztos volt abban, amit eltervezett, ezekben a pillanatokban nem aggodalmaskodott saját maga miatt. Mivel felkészült, nem tett fel kérdéseket a soron következő liturgiával kapcsolatban, és nyitott volt arra, hogy a beérkező gyerekekhez, fiatalokhoz, valamint a felnőtt tisztségviselőkhöz forduljon. És ez több volt, mint rövid üdvözlés.

MEGTEREMTENI A KÖZÖSSÉGI LÉGKÖRT

Ily módon létrejött a figyelemmel teli közelség érzése, és valamennyi résztvevőből állandó, időnként találkozó csoportok szerveződtek. Kialakult a közösségi légkör, és ez minden tisztségviselőt magába olvasztott. Személyes és közösségi szellemű volt ez a milió, ugyanakkor egyértelműen arra a soron következő liturgiára összpontosított, amelynek létrehozása valamennyiük feladata volt. Ebben a helyzetben a személyes viszony is megmutatkozott, lényeges és őszinte volt az emberek közti kapcsolat, és ez nemcsak, hogy nem zárta ki, hogy a küszöbön álló liturgiára összpontosítsák figyelmüket, de igazi kötődéssé alakította feladatukhoz való hozzáállásukat, és mindenki számára fontossá és helyénvalóvá tette a liturgiát.

Micsoda tévedés lenne azt hinni, hogy a sekrestye önmagában úgy szólván a belépés pillanatától a csend birodalma, amelynek küszöbét hódolattal és szótlansággal kell átlépni. Azok a felnőttek és gyermekek, akik a mindennapokban élnek, olykor világosan érzik a kényszert és a dresszúrát, és ezt az sem oldja fel, ami a sekrestyeajtó mögött várja őket. Kár, de nincs is erre szükség. Másfelől viszont a jó légkör kialakításához a barátkozás, és a formák fellazítása sem előfeltétel. Nem is a tréfálkozás teremti meg. Akadnak félreértések, amelyeket az eredményez, ha valaki nem biztos önmagában.

SZÍNVONALASABB SEKRESTYE-KULTÚRA

Mivel a plébános lelkiismeretesen előkészítette a szövegeket, jelképeket, megbeszélte a taglejtéseket és énekeket (ezeket legalább két nappal korábban megtanácskozta már a kántorral), most időt fordíthatott a többiekre, megszüntethetett esetleges bizonytalanságokat. (Megjegyzem: valami mindig akad!) Azok a gyerekek – és felnőttek is –, akik a hétköznapiakon sok mindent megoldanak, ilyenkor gyakorta előhozakodnak még bizonyos kér-

désekkel, a sorrenddel, az ülőhelyekkel, a segédkezéssel kapcsolatban. Ha a plébános nemcsak saját maga számára van jelen a sekrestyében, akkor azt sugározza, hogy megszólítható, még akkor is, ha kopognak, és Meierné érdeklődik, aki kérdést szeretne föltenni a következő heti búcsúra vonatkozóan... Ilyesmivel kapcsolatban az említett plébános megszólítható volt (még ha barátságosan későbbre halasztotta is a válaszadást). És „színvonal” alatt itt emberi tulajdonságokat is értünk.

KI KELL ALAKÍTANI, ÉS MEG KELL ŐRIZNI A KÖZÉPPONTI HELYZETET.

A sekrestyében zajló teljes előkészítő folyamat félreérthetetlenül a harangszó előtti körülbelül két-három percre irányult. Ez többek között abban is megmutatkozott, hogy az ehhez szükséges imádságoskönyv kezdetől fogva jól láthatóan az asztalon volt. Ekkor gyűjtötte maga köré a plébános félkörben a teljes asszisztenciát; ifjat és öreget, majd egyszerű szavakkal közös imára szólította őket. Az ima az adott nap liturgiájára támaszkodva épült fel. Egyszerű, rövid mondatokban a ministránsok, felolvasók, áldoztatók bevonulására irányult, és elvezetett a csúcsponthoz, a liturgiához. Az ima nem volt hosszú, azonos tartalmú két gondolatból állt. Végezetül, körülbelül egy perccel a harangszó előtt, mindenkit arra kért, hogy maradjanak csöndben maradjanak egymás mellett. Ez a két-három perces ima mintegy a liturgiai szolgálatok előjátékát jelentette (vö. Joris Pollfiet a Gottesdienst 13/2015. számában).

Így épült fel a szolgálattevők liturgiája sokkal az *Introitus* előtt. Valódi egységben léptek a megjelent gyülekezet elé. Magában a liturgiában folytatódott a figyelemmel – és mondhatjuk: szeretetben – bevonulók körében az, ami a sekrestyében elkezdődött. És az ünnep végeztével még sokáig nem feledték el az átélt élményt.

MISÉZŐK A PAPOK HELYETT?

Bizonyos ideje elkezdődött a papok kiválogatása, amit egyesek elkerülhetetlennek tartanak (mások pedig a lelki tartalmak stilizált megfogalmazásával először is megpróbálnak ékesszólóan beszélni): összevonás összevonást követ. Beköszöntött az Oltáriszentségtartó ideje. Megkeresték a papokat, és többé-kevésbé a liturgia előjárójának tisztjére szűkítették feladatukat. Nem elsősorban lekipásztorok kellenek ide, hanem celebránsok, ahogy mondani szokás; mindenáron. Tulajdonképpen szegény tisztségviselők, akiket nem szoktak meg, és ismeretlenek is maradtak. Derék emberek, de hajszoltak, alighogy elhagyták az A oltárt, már a B oltárnál vannak, de a C oltár jár a fejükben. Hogy fenntartsák a róluk alkotott képet (milyen

fontosak tudunk lenni, ha ezt elvárják tőlünk), egyáltalán nem gondoltak arra, hogy lemondhatnának. Még ha Marie ministránstársaival és ministránstársnőivel adhatott volna, vagy akart volna is utasításokat adni (miszerint: „az evangélium olvasásakor ezt a két gyertyával a következőképpen szoktuk csinálni...”), a „sietős celebráns” nem akart – és nem tudott – volna ilyen apróságokra időt vesztegetni.

És azután jött, aminek jönnie kellett: A ministránsok és ministránslányok nemcsak azt érezték, hogy visszautasították őket, hanem kínosan érezték magukat a gyülekezet előtt a szentmise alatt, mintha nem sikerült volna az, amit már réges-régen begyakoroltak – persze nem ezzel az előljáróval. Természetesen liturgiатеológiaiilag nem a szentmise ünnepléséről van szó. De személyes szempontból az ilyesminek is súlya van. Senki sem érzi jól magát, ha kellemetlen helyzetbe kerül. Nem így képzeltek el a lelkeszi munkát. Elevenükbe talált, hogy visszautasították hozzáértésüket. A fiatalok hajlanak arra, hogy könnyen levonják következtetéseiket. Így aztán fel is adták.

TÁVLATOK

Mindenütt azért panaszkodnak, hogy csorbát szenvednek a hagyományok, fogyatkozóban a hit, és időnként elhagyják a hívők az egyházat. Ugyanakkor: ha emberi oldalról tekintjük, az evangelizáció és a liturgia során egyaránt a kapcsolati szemlélet jelenti a kiindulópontot. Az 1970-es években Adol Exeler egy prédikációban így határozta meg a hitet, „az, ami két lábon jön szembe velünk”. Ez a kapcsolati minőség semmit sem veszített érvényességéből (azok között a körülmények között). A pasztorációt végző személyek képzésében, és hivatásának követésében bizonyára nem helyeztek elég súlyt erre a szemléletre. A hívők – köztük Marie és még sokan mások – azt kívánják a jövőben a papoktól, hogy legyenek készek az ön-reflexióra, legyen bátorságuk önkritikusan tekinteni magukra, valamint: ismerjék fel, és alakítsák át az esetlegesen kialakuló furcsa szokásokat.

A sekrestye nem megszentelt tér, de fontos szerepet játszik. A légkör, amelyet létrehoz, egyaránt tükrözi azt a jelentést, amelyet a liturgia hivatalos személyei kölcsönöznek neki, és azt a jelentést, amely működésének személyes jelleget ad. A sekrestye-kultúra minden tiszteletet megérdemel.

Fordította: Jávorné Szóts Magdolna

Krisztus valódi teste

Hogyan bánok vele?

Az eucharisztikus ajándékok – hitünk szerint – nemcsak valamely jelei Jézusnak, aki azután szellemi, lelki módon van jelen. A bor és a kenyér ténylegesen átváltozik Krisztus testévé és vérévé – Jézus szavainak erejénél fogva és a

Szentlélek működése által. Az eucharisztikus ajándékok a legnagyobbak és a legmagasztosabbak, amik ezen a világon léteznek: a „legszentebbek”. Ez mindenkitől, aki kapcsolatba kerül az Eucharisziával, magatartásában és cselekedeteiben nagy tiszteletet kíván, és rendkívüli gondosságot igényel – természetesen a sekrestyések részéről is –, amikor előkészítik az ostyákat a szentmisére, és amikor gondoskodnak arról, hogy elegendő konsekrált ostya legyen majd az áldozók számára tabernákulumban.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző a svájci Sekrestyésiskola vezetője, és „A sekrestyés” c. folyóirat főmunkatársa.

Forrás: a cikk először a 2018/6-i „Der Sakristan” folyóiratban jelent meg. Ld. Gottesdienst 5/2020., 53-54.

NAGYON SZIGORÚ MEGKÜLÖNBÖZTETÉS ÉS SZÉTVÁLASZTÁS

Elsőként arra kell ügyelni, hogy a nem konsekrált és a konsekrált ostyák szigorúan meg legyenek különböztetve, és soha ne keveredjenek össze egymással. A nem konsekrált ostyákat a sekrestyében őrzik. Onnan veszik elő a szentmisére, és helyezik el a kredencián lévő paténában (az előkészítő asztalon). A kredenciáról a ministránsok az adományok előkészítésekor az oltárhoz viszik a nem konsekrált ostyákat, és ott a pap Krisztus testévé változtatja (konsekrálja) azokat. Az áldoztatás után megmaradt konsekrált ostyákat cibóriumban őrzik a tabernákulumban.

AZ OSTYÁK ELŐKÉSZÍTÉSE

Annak a feladatnak a során, amikor a szentmisék ünneplésére az ostyákat a megfelelő számban előkészítjük, az a gondolat lehet útmutató számunkra, hogy a hívek a szentáldozáskor lehetőség szerint az aktuális szentmisében átváltoztatott ostyából áldozzanak, vagyis körülbelül annyi ostyát kell előkészíteni, amennyi hívő várható a misére (persze mindig egy kicsit többet).

„KÉSZLET” A TABERNÁKULUMBAN

Eközben arra is mindig ügyelni kell, hogy mennyi konsekrált ostya van még a tabernákulumban. Elegendő lesz-e arra az esetre, ha több ember érkezik az istentiszteletre, mint amennyit vártak? Elegendő konsekrált ostya lesz-e az esetleges betegek áldoztatására? Vagy pedig arra az esetre, ha a következő szentmiséig igeliturgiát terveznek áldoztatással egybekötve?

RENDSZERES FELHASZNÁLÁS

A tabernákulumban lévő konsekrált ostyáknak tehát elegendőnek kell lenniük, ne legyen azonban túlságosan sok. Ha ez mégis előfordulna, a szentmisére – az aktuális ünnep áldozóinak számát figyelembe véve – csak kevesebb nem konsekrált ostyát, talán csak a „pap ostyáját” készítsék elő konsekrációra; az áldoztatás azután a cibóriumból történik. Mindenképpen figyelni kell arra, hogy az egyes cibóriumok ostyáit rendszeresen fel kell használni, azokat meg kell újítani.

SEMMIKÉPPEN NE KEVERJÜK ÖSSZE, NE VEGYÍTSÜK EGYMÁSSAL A KONSZEKRÁLT ÉS A NEM KONSZEKRÁLT OSTYÁKAT!

Ha sok konsekrált ostya van a tabernákulumban, magától értetődően nem teheti meg a sekrestyés azt, hogy maga „üríti”, és újrafelhasználásra a paténára teszi, majd a kredenciára állítja – a már konsekrált ostyák mindig a tabernákulumban maradnak. Aminek még kevésbé szabad megtörténnie, az ennek a fordítottja. Ha a tabernákulumban már csak kevés konsekrált ostya található, nem szabad előfordulnia annak, hogy a sekrestyés nem konsekrált ostyákat hoz a sekrestyéből, és ezeket a cibóriumba teszi – abban a téves meggyőződésben, hogy a szent maradék megszenteli a hozzá adottakat, vagy pedig abban a teljesen hitetlen nézetben, hogy azt úgysem fogja senki észrevenni. Legtöbb esetben a sekrestyés nem nyúlhat a tabernákulumba, hacsak nincs áldoztatási engedélye.

MINDKETTŐ ELŐFORDUL – SAJNOS!

Ha – ahogyan sokszor megtörténik – körülbelül annyi ostyát készítenek elő, amennyi áldozót várnak, a tabernákulumban lévő cibóriumra az áldoztatásnál tulajdonképpen nincs is szükség. Ha azonban mégis szükség van rá, áldozás előtt kell az oltárhoz vinni. Ennek megfelelő ideje az *Agnus Dei* (Isten Báránya), illetve a kenyértörés vagy pedig a Miatyánk előtti idő. Mielőtt a cibóriumot az oltárhoz viszik, az áldozók számára világossá kell

válnia, hogy ők is, bár az áldozást a korábban átváltoztatott szentostyákból fogadják, az Úr asztalához lépnek, és ezek az ostyák is ugyanakkor az Úr Krisztusnak a teste. Helytelen lenne azonban, ha a cibóriumot a konszekrált ostyákkal már az adományok előkészítésekor az oltárra tennék, és így egy második konszekrációt végeznének el. Tehát nem az adományok előkészítésekor, hanem csak az *Agnus Dei*-kor, közvetlenül az áldozás előtt helyezzük a cibóriumot az oltárra. Ez magától értetődő, de mégis előfordul rossz gyakorlat is.

PAP NÉLKÜLI ÜNNEPLÉSKOR

Ha az igeliturgia ünneplése áldoztatással van összekötve, a cibórium behozatalára különleges figyelmet kell szentelni. Ha a tabernákulum nem az oltár közvetlen közelében helyezkedik el, hanem talán egy mellékoltárnál, vagy egy oldalsó kápolnában, a legszentebb Oltáriszentség behozatalát kis körmenetté kell alakítani. Ezt ministránsok is kísérhetik gyertyákkal vagy csengőkkel, vagy akár tömjénnel is. Azt is meg kell említenünk az igeliturgia kapcsán, hogy az az Eucharisztia, amely most az oltáron áll, az elmúlt vasárnap átváltoztatott ostyákból származik.

KONSZEKRÁLT OSTYÁK „SZÁLLÍTÁSA”

Olykor előfordul, hogy egy egyházközségben előre nem látható, váratlan igeliturgia történik áldoztatással együtt, pl. egy nagy temetés alkalmával, hét közben. Mi történik akkor, ha túl kevés a konszekrált ostya? Egészen biztosan nem az, hogy a sekrestyés nem konszekrált ostyákat helyez a cibóriumba a sekrestyéből! Ebben az esetben a szomszédos plébániatemplomból kell hozni (vagy egyszerűen az igeliturgiára szorítkozni és lemondani az áldoztatásról). Ha konszekrált ostyákat hozatunk egy másik plébániáról, ügyelni kell a méltó és tisztelettel teljes szállításra. A konszekrált ostyák nem valók műanyag zacskóba. Az Oltáriszentség szállítására vigyünk magunkkal egy jól zárható üres cibóriumot. Az Eucharishtiát azonnal, és a legrövidebb úton vigyünk a templomba, más szóval: ne hagyjuk a cibóriumot a legszentebb Oltáriszentséggel hosszabb ideig a táskában vagy az autóban!

EHETETLEN OSTYÁK

Előfordulhat, hogy a konszekrált ostyák ehettelenné válnak, pl. ha egy ostya az áldoztatás alatt piszkos helyre esik, vagy ha az ostyák kifürkészhetetlen okból szürke színűek lesznek a tabernákulumban, vagy ha valakinek

az áldozás után hánynia kellett. Ebben az esetben tegyük az ostyát vízbe, amíg fel nem oldódik; ezután öntsük a vizet vagy a sacrariumba (az a hely a szentélyben, ahol földbe kerül), vagy pedig virágokra a temetőben, vagy a templomkertben. Az eucharisztikus jelenlét csak addig adott, amíg a kenyér látható, érzékelhető színe megmarad.

A sekrestyés imája

Uram, Jézus Krisztus,
szeretem házaodat, dicsőséged lakhelyét.
Hiszem, hogy jelen vagy,
ha ketten vagy hárman összegyűlnek a nevedben.
Növeld bennem a hitet és a szeretetet,
őrizd meg hódolatomat jelenléted előtt.
Úgy akarok tanúságot tenni hitemről,
mint az általam őrzött örökmécses.
Imádságaimmal összekapcsolódom
testvéreimmal és nővéreimmal,
és megosztom velük azt a reményt,
hogy egyszer majd veled lakhassam
mennyei szentélyedben.
Mert aki neked szolgál,
azt tisztelni fogja az Atya.
Gondosan akarok bánni a szent edényekkel,
soha nem akarom azonban elfelejtani,
hogy először a templomot kell élő kövekből felépíteni.
Áldd meg fáradozásaimat szentélyedért
az Atya dicsőségére a Szentlélekben. Ámen.

Fordította: Krizsanyik Róbert

Bálint Sándor a boldoggá avatás küszöbén

Bálint Sándor boldoggá avatási ügye 2020-ban – mely egyben halálának 40. évfordulója is volt – új szakaszába lépett. A Szeged-Csanádi Egyházmegye elkészítette, majd átadta a Szent-széknak azt a *Positiót*, mely tartalmazza Bálint Sándor életrajzát, és a vele kapcsolatos tanúvallomásokat.

Amikor szakdolgozatom témájául Bálint Sándort választottam, először a néprajzkutató etnográfus alakja fogott meg, aki a *szakrális néprajz* hazai úttörője volt. Később, mélyebbre ásva, alakjának sokszínűsége

egyre nyilvánvalóbbá vált. Bálint Sándorban tisztelhetjük a művelt egyetemi tanárt, a kutató etnográfust, a felelősségét átérező politikust, a házasságában kríziseken átment, de szeretetében megmaradó férfit,⁸¹ a hazaszeretetet a hétköznapi szolgálatában megélő honfitársunkat, és nem utolsósorban a kapott kincsekkel jól gazdálkodó sáfárt, a „*legszőgedibb szege-dit*”⁸²

Személyiségének egyik jellemző vonása, hogy a problémákat, helyzeteket tudta tárgyilagosan vizsgálni, ez később a politikai szerepvállalásában segítette, hogy ne sodródjon az épp aktuális szélsőséges áramlatokkal.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző Budapesten született 1981-ben. A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium-ban érettségizett, majd grafikus oklevelet szerzett. Kereskedelmi területen és grafikus operátorként dolgozott. A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán katekéta – lelkipásztor munkatárs szakon végzett 2020-ban. Jelenleg sekrestyés a budapesti Szent István bazilikában. A szakrális néprajz iránti érdeklődése révén jutott közel Bálint Sándorhoz. Szakdolgozatát „Bálint Sándor a boldoggá avatás küszöbén” címmel, Pákozdi István atya vezetésével írta. Résztvevője, esetenként szervezője is a hazai zárandoklatoknak. (garaidavid81@gmail.com)

⁸¹ „*Most tíz esztendeje, hogy mindent Sárának akartam adni, de minden nálam maradt. Óh, szegény gazdag, aki folyton el akarod magadat ajándékozni, de mindig megmaradsz magadnak. Világgá akarsz indulni és nem akarod elhinni, hogy a világot a szívedben hordozod. Meg akarod a szerelmet hódítani és nem látod, hogy már régen a királya vagy.*” BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, Mandala Kiadó, Szeged, 1997. december 26-ai bejegyzés, 51.

⁸² BARNA GÁBOR: *A „legszőgedibb szegedi” Bálint Sándor*. A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének szervezésében elhangzott előadás, (2018. 11. 21.), [online] Szegedi Tudományegyetem archív anyaga [2020. 04. 16.] [https://u-szeged.hu/szabadegyetem/legszogedibb-szegedi-190307?objectParentFolderId=44076](https://u-szeged.hu/szabadegyetem/legszogedibb-szegedi/legszogedibb-szegedi-190307?objectParentFolderId=44076)

Ugyanakkor az embert, és az emberi élet egészét misztériumként csodálta, ezt a készségét a hit értékes talentumának tekinthetjük.⁸³

1904-ben, amikor egy szeged-alsóvárosi paprikatermesztő családban megszületett, még szokásaiban és életmódjában az I. világháborúig élt az a parasztpolgári agrártársadalom, melyet Móricz Zsigmond és Móra Ferenc regényeiből, Tömörkény István novelláiból, valamint Juhász Gyula verseiből ismerhetünk. Bálint Sándor a *szegedi nemzet*,⁸⁴ a tanyavilág életének minden rétegét feltárta. Tanulmányt írt a szegedi paprikáról,⁸⁵ Szeged környékének művészettörténetéről, és a hétköznapi életet átszövő vallásos népi megnyilvánulásokról, melyek főként a katolikus hitből nyerték inspirációikat. A *Szegedi szótárban* összegyűjtötte a szegedi táj jellegzetes kifejezéseit is.⁸⁶ Talán legtöbbet idézett írása egy trilógia, a *Karácsony, húsvét, pünkösd* és az *Ünnepi kalendárium* kétkötetes gyűjteménye.⁸⁷

Az egységmegtapasztalásához szintézis szükséges. A szekularizáció hatására átformálódott gondolkozás az emberi lét egységét széttörve már nem látja olyan egységesnek a lét szintjeit. Külön képes értelmezni az élet jelenségeit, a tudományágak részterületeinek sajátos törvényszerűségeit feltárva analizál. A tudományágak mintájára az életet is ilyen részterületekre bontja szét, a vallásos meggyőződés egy elszigetelt tortaszelet lesz csak az élet nagy egészéből. Pedig a hit kovászként kell, hogy átjárja az életet ahhoz, hogy minőségi változás jöjjön létre. Bálint Sándor gyerekként megtapasztalta azt a parasztpolgári létet, mely hétköznapi realizmusán túl ösztönösen hajlott erre, a lét egészét egységben látó szintézisre.⁸⁸

⁸³ „Szemlélődő természet vagyok, (...) aki folyton nem is az életet, hanem a létet méregeti.” BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, Mandala Kiadó, Szeged, 1997., 22.

⁸⁴ BÁLINT SÁNDOR: *A szegedi nemzet. 1-4. kötet*. A szegedi nagytáj népelete, in A Móra Ferenc Múzeum évkönyvei, 1974-1983.

⁸⁵ BÁLINT SÁNDOR: *A szegedi paprika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

⁸⁶ BÁLINT SÁNDOR: *Szegedi Szótár I-II.*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957.

⁸⁷ BÁLINT SÁNDOR: *Karácsony, húsvét, pünkösd*. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából, SZIT, Budapest, 1973. BÁLINT SÁNDOR: *Ünnepi kalendárium I-II., Mária-ünnepek és jeles napok hazai és közép-európai hagyományvilágából*, Neumann kht., Budapest, 2004.; [online] mek.oszk.hu, [2020. 04. 16.] <http://mek.oszk.hu/04600/04657/html/unnepikiioo28/unnepikiioo28.html>

⁸⁸ „A maga módján a nép is iparkodik a lét nagy misztériumaira feleletet adni. A világ és az élet az ő számára is izgató rejtély, amelyet a költőkhöz és filozófusokhoz hasonlóan ő is meg akar érteni és magyarázni. Értelmező kísérlete egyszerű, a lényegyet kereső, de naívságában is költői. Nem egyoldalú, mint a tudománynak merőben racionalisztikus magyarázata. Bár a nép éles megfigyelő, mégsem merül el a részletekben, mindenütt a nagy összefüggéseket igyekszik megpillantani. Ezzel függ össze a népköltészetnek, népművészetnek a stilizációra való hajlandósága is, amely voltaképpen a szemlélet realizmusában gyökerezik. A paraszt »a természet ölené«, a »valóságok« között él, és mégsem naturalista. Felsőbbséges megfigyelő erejével mindenütt megtalálja a lét titokzatos ritmusát, a formát, amely a dolgok életét adja meg. E stilizáló készség természetesen analízis-ellenes, az ismeret és élmény maximuma, amelyik mindent elhagy, ami a képzetek tisztaságát és mélységét megzavarhatná.” BÁLINT SÁNDOR: *Népünk ünnepei*, SZIT, Budapest, 1938., 4.

Kutatása, gyűjtése révén rávilágított arra a gazdag szakrális néprajzi örökségre, mely gazdag tárgyi és szellemi hagyatékban maradt ránk, tanúskodva az előttünk járt nemzedékek vallási meggyőződéséről, mely az élő hit lenyomatait hagyta maga után az élet különböző területein. Az egyéniséget elismerni, azt egy kollektív összetartozás-tudat gondolati horizontján szemlélni; az autonómiát és közösséget gondolati harmóniába hozni képes az a keresztény hit, mely kultúránk alapja.⁸⁹ Ezt az egyensúlyt állandó veszély fenyegeti a kollektivizmus és az individualizmus részéről. Bálint Sándor egy erdélyi körútja után erről így ír: *„Itt érzem különösen, hogy az együttélés lényege, a társadalom lelke nem a kompromisszum, hanem a harmónia. (...) az életnek felmagasztalt egyszerűsége, a kollektívizmusnak és az autonómiának bölcs egyensúlya.”*⁹⁰

Bálint Sándor is egységes személyiség, s személyiségének egysége életszentségét igazolja.⁹¹ Hívő, sőt napi áldozó volt, és maradt egyetemi tanárként akkor is, amikor az 1950-es években ezért tanári katedrájától megfosztották. Így ellenségei tanúskodnak arról, hogy személyében maguk is megtapasztalták azt az erőt, mely már jelenlétével is átformálni képes környezetét, épp ezért nem engedhették, hogy fiatalokat neveljen. A mellőzés megpróbáltatás, és egyben kegyelem is volt. Így maradt ideje kutatni, írni, néprajzi gyűjtéseket végezni. A jelentések nagy mennyisége mutatja, hogy végig megfigyelték. Ennek ellenére megmaradt igaz humanizmusa, emberszeretete, melyet környezete sokszor naivitásának tudott be, de nem volt más, mint a napi áldozások gyümölcse. A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra visszautalva elmondhatjuk, hogy Bálint Sándor is az Eucharishtiából táplálkozva nyerte el a lelki erősség kegyelmét.

A II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint az életszentségre való törekvés minden megkeresztelt ember hivatása.⁹² A liturgia nyelvén fogalmazva: a húsvéti gyertya fényét vagyunk hivatva tovább sugározni a környező ső-

⁸⁹ „Látszatkereszténység volt, amibe beleragadtunk. A magyarság, ha meg akar maradni ezen a földön, hivatása: a syntesis. Ezt teljesíti Szt. István országa: népeket, kultúrákat összebékített, sajátosságait megtartva. Ha fennmarad a magyarság, a kereszténységnek köszönheti.” CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése 1904-1980*, Korona Kiadó, Budapest, 2004., 78.

⁹⁰ Uo. 59.

⁹¹ Erdélyi Zsuzsanna mondta: „Vannak tudósok, akik szakmailag kiválóak, de emberi életük kifo-gásolható. Bálint Sándornál ez a két dolog tökéletes, rá oly jellemző egyensúlyban volt.” IFJ. LELE JÓZSEF: „Az Úr készen találta Őt”. Bálint Sándor élete, Korda Kiadó, Kecskemét, 1996., 56.

⁹² Bálint Sándor: *Alkossunk új embert*, naplófeljegyzéseiből: „Szentnek kell lennünk; a modern ember hivatott rá. »Egyetlen szomorúság van az életben, hogy nem akarunk szentek lenni.« (...) A legjobb dologról ne feledkezzünk meg. A katolicizmus nem világnézet, párt, emberi magatartás, hanem ezen túl a királyi ember lakomájára is hivatalosak vagyunk.” CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése 1904-1980*, Korona Kiadó, Budapest, 2004., 78.

téttségben. Bálint Sándor e szimbolika felhasználásával írja: „*Elhagyatottságom ijesztő boldogságában, a sötét könyörtelen fényében meglátom magamat is, aki szent lehetnék, mert kegyelmet és hatalmat kaptam az éjszaka felmagasztalására.*”⁹³ Bálint Sándor ebben a képben egyszerre ragadja meg a megajándékozottság boldogságát, mely személyes egyesülés Krisztussal, a világ világosságával, de kifejezi a missziós küldetést is a világosság kiárasztására.⁹⁴ A személyes és közösségi szint találkozása. Az egyházzal, mint okos szűzzel való együtt virrasztás, reményteljes várakozás a Vőlegényre, az örök menyegzőre.⁹⁵

A világi krisztushívők szerepének jelentőségét a II. Vatikáni Zsinat szellemében Szent II. János Pál pápa a *Christifideles Laici* apostoli buzdításában emelte ki. A kenyér és bor, tágabban értelmezve az egész világ *konszekrálását* az Eucharishtiában maga Krisztus valósítja meg, de nem az ember közreműködése nélkül. Az áldozópapság kiemelkedő szolgálata által válhat jelenvalóvá az isteni örök áldozat. A világi hívek általános papsága arra hív meg, hogy az Eucharishtiában részesülve, azzal egyesülve (*communio*) maguk is átváltoztassák életüket, és krisztusivá alakítsák az emberi élet minden rétegét. Krisztus misztikus testének egysége születik meg ez által. Így lehet jelen a szentségi színekben az Úr életében részesülő hívő által az emberi élet társadalmi vonatkozásaiban is Krisztus.⁹⁶

Az eucharisztikus élet, a Krisztussal egyesült élet vonásai fedezhetők fel Bálint Sándor életében is. Krisztus jelenlétét ismerte fel, de ugyanígy felismerte, hogy az ajándékba kapott idő a világban való jelenlétre hív. Tudományos, néprajzi kutatásaiban mélyre eresztette gyökereit, különösen szülőföldje múltjába, de nem futamodott meg a *jelenlét felelőssége* elől a kor viszonyosságai ellenére sem. Megbecsülte a számára jelenlevőt, a környezetet, az adottságokat és személyeket, tanári és közfeladatait. Életének

⁹³ BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, Mandala Kiadó, Szeged, 1997., 14.

⁹⁴ „Az anyagtalan világ különösen a fény felé tájékozódik, mint a lélek Isten szimbólumához: »az Isten világosság, és nincs benne semmi sötétség« (1Jn 1,5); az Isten »megközelíthetetlen fényességben lakozik« (1Tim 6,16). János evanglista szerint »az Ige volt az igazi világosság, amely minden embert megvilágít« (1,9), Lukács szerint »a pogányok megvilágosítására« jött (2,32). Jézus maga mondta: »En vagyok a világ világossága« (Jn 8,12; 9,5).” PÁKOZDI ISTVÁN: A Bárány menyegzője. A római katolikus liturgia és a szimbólumok, Tihanyi Apátság Kiadó, Tihany, 2010., 147.

⁹⁵ „Életemből hét szombatév már elmúlt. Itt a jóbel, nincs már messze a szabadulás. Látom már, Uram, hogy az idő, amelyet a világnak szántam, a Te ajándékok volt: nekem adtad, értem alkottad. Nem a világé, hanem kettőnké lesz már mindörökké.” BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, Mandala Kiadó, Szeged, 1997., 62.

⁹⁶ „*Fiatalok, akik állásfoglalást várnak tőlem. Nehezen akarják megérteni, hogy nem változott semmi. A feladat most is ugyanaz: az életnek önmagunkkal való megszentelése. Csak egyet akarhatunk most is, hogy a látszatokkal szemben a lényeket segítsük a kereszt dicsőségéhez. Értsük meg, hogy az élet elsősorban boldog áldozat, és csak a legvégén kötelesség.*” BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, Mandala Kiadó, Szeged, 1997., 78.

kenyerét a krisztusi szolgálat szeretetében törte meg, hogy szétossza tanítványai, pályatársai és népe számára.

„Szívünkben az Isten országa, és mi mégis a világban keressük. Nem hiszünk el, hogy a világ nem a munkánkkal, hanem magunkkal válik teljessé: Isten először nem azt akarja, hogy dicsőségét hirdessük, hanem hogy mi legyünk az Ő dicsősége.”⁹⁷

IRODALOM:

BARNA GÁBOR: *A „legszogedibb szegedi” Bálint Sándor*. A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének szervezésében elhangzott előadás, (2018. 11. 21.), [online] Szegedi Tudományegyetem archív anyaga [2020. 04. 16.] <https://u-szeged.hu/szabadegyetem/legszogedibb-szegedi/legszogedibb-szegedi-90307?objectParentFolderId=44076>

BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*. Mandala Kiadó, Szeged, 1997.

BÁLINT SÁNDOR: *Népünk ünnepei*. SZIT, Budapest, 1938.

CSAPODY MIKLÓS: *Bálint Sándor élete és politikai működése 1904-1980*. Korona Kiadó, Budapest, 2004.

IFJ. LELE JÓZSEF: *„Az Úr készen találta Őt”*. Bálint Sándor élete. Korda Kiadó, Kecskemét, 1996.

PÁKOZDI ISTVÁN: *A Bárány menyegzője. A római katolikus liturgia és a szimbólumok*. Tihanyi Apátság Kiadó, Tihany, 2010.

⁹⁷ BÁLINT SÁNDOR: *Breviárium*, Mandala Kiadó, Szeged, 1997., 70.

A „*Dignus est Agnus*” introitus szöveg- és dallamelemzése

I. INTROITUS MISSAE = *PORTA CAELI IN ORBE TERRARUM*

Az introitus a szentmisének az, ami egy gótikus katedrálisnak a portálé. A templomkapu – Jákob álmának megfelelően – a Paradicsom kapuja: „valóban ... az Isten háza és ... az ég kapuja” (Ter 28,17)⁹⁸. A mennyország kapujaként (*porta coeli*), amely az örök üdvösséghez vezet ⁹⁹ (*porta salutis / porta vitae*), küszöbfunkciót tölt be, hiszen a hívők, akik átmennek rajta, az egyház „élő köveivé” (1Pt 2,4: *lapides vivi*) válnak, annak az egyháznak, amelynek „szegletköve maga Krisztus Jézus” (Ef 2,20: *lapis angularis*). Küszöbként a portál tehát transzformációs hely,¹⁰⁰

amely a hívőket a valós, fizikai világból egy másik világba, a mennyei Jeruzsálembe helyezi át. A templomkapu a „túlvilág”-ot mint köztünk „jelenlévő” valóságot prezentálja. A „túlvilág” nem az elérhetetlen messzeségben rejtőzködik, nem „túl” van, hanem köztünk. Az „amott” elérhető közelségben mutatkozik, „itt” van. Az örökkévalóság a jelenben „időzik”. A

ÉLETRAJZI ADATOK:

A szerző Temesváron született 1976-ban. Teológiai tanulmányait Gyulafehérváron, Fuldában és Münsterben végezte, 2002-ben szentelte pappá a temesvári dómban Roos Marton püspök. Doktori kutatásait a kora középkor liturgikus hagyományáról Andreas Heinz vezetésével a Német Liturgikus Intézetben végezte, doktori dolgozatát 2004 decemberében a trieri egyetemen védte meg. 2017-ben habilitált. Jelenleg a Kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar Pasztorálteológiai Intézetének liturgika professzora, valamint a Gyulafehérvári Papnevelő Intézet gazdasági igazgatója. A Vallás, kultúra, társadalom (BBTE) doktori iskola alapító tagja és első igazgatója. Főszerkesztője a *Studia Theologica Transsylvaniensia* folyóiratnak (www.stthtr.com). A *Præconiában* 2019-ben jelent meg tanulmánya (14. évfolyam, 2. szám).

⁹⁸ Vö. J. SEIBERT (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*, Budapest, 32004., 164.

⁹⁹ Vö. U. KALBAUM: *Romanische Türstürze und Tympana in Südwestdeutschland. Studien zu ihrer Form, Funktion und Ikonographie* (Studien zur Kunst am Oberrhein 5), Münster, 2011., 140–148.

¹⁰⁰ Vö. ST. ALBRECHT: Das Portal als Ort der Transformation. Ein neuer Blick auf das Bamberger Fürstenportal, in: St. Albrecht (Hrsg.): *Der Bamberger Dom im europäischen Kontext* (Bamberger interdisziplinäre Mittelalterstudien: Vorträge und Vorlesungen 4), Bamberg, 2015., 243–295., 282–283.

templomnak a benne történő liturgia adja ezt a többletértéket, tudniillik a liturgikus „most” ontológiailag több, mint a pusztán jelenlévő jelen.¹⁰¹ A liturgikus „most”-nak minőségi többletértéke van. A liturgikus „most” a mennyei „most”-ból részesedik: az örökkévalóság történelmünk részévé válik. A liturgia az ember és Isten közötti találkozás Éden-kertje,¹⁰² „szentek szentje”,¹⁰³ ahol – az Emberfia szakramentálisan alászállva a *régi* Ádámhoz, hogy kegyelme által azt az *új* Ádám ruhájába öltöztesse – a Láthatatlan és a látható már itt a földön *szemtől szemben* (vö. 1Kor 13,12) találkozhat. Az introitus pedig ennek a liturgikus „most”-nak a portáléja, küszöbe, transzformációs nyitánya, amely az embert a lineáris időből az örökkévalóság által megérintett, megszentelt és átitatott időbe helyezi. A szentmise bevonulási éneke egy olyan emblematisztikus ének, amely az immanens és a transzcendens találkozás konkrét misztériumát festi meg. Így nem is csoda, hogy a középkorban ennek kezdőszavaival nevezték el a vásárnapokat (pl. *Gaudete, Laetare*).

II. AZ ÜNNEP INTROITUS-PORTÁLÉIKONJA: A KIRÁLY-BÁRÁNY

Zeneileg az introitus-antifóna önállóan megformált kompozíció. Minden egyes tétel a másiktól eltérő, „egyéni” alkotás, unikátum – mondhatnánk. Tehát nem egy előre megszabott dallamtípust követő „típus-kompozíció”. Dallama nem egy előre meghatározott zenei minta alkalmazása különféle szövegekre, hanem az adott szöveghez tartozó dallam önálló entitásnak számít. Kizárólagosan a konkrét kiválasztott szöveg megénekelésének céljából létre hívott eredeti kompozíció. Persze az introitusok (offertóriumok, ill. kommuniók) között ismerünk kontrafaktumokat is.¹⁰⁴ Az általunk tárgyalt introitus is egy ilyen kontrafaktum, mégpedig ennek az eljárásmodnak egy igen jól sikerült példánya. Miért mondjuk ezt? Egyyszerűen azért, mert ez nem mondható el mindegyikről. Nem minden egyes utólagos dallam – szöveg párosítás szerencsés. Több esetben is kéri, hogy egy bizonyos szövegre komponált dallam utólagos ráhúzása egy másik szövegre „kényszerházasság”: sem a dallam, sem pedig a szöveg nem igazán „boldog” ezzel az „összeházasítással”.

¹⁰¹ Vö. DIÓSI D.: *A liturgia: Isten megfélemlítettségének „szentek szentje”. Öt liturgioteológiai tézis*, in: Praeconia 14. (2019/2.), 60–66., 61–62.

¹⁰² Vö. DIÓSI D.: *Isten nevének a megszentelése az Emberben. Liturgioteológiai reflexió*, in: Communio 28. (2020/1–2.), 69–78.

¹⁰³ Vö. DIÓSI D.: *Az istentalálkozás „szentek szentje”: a liturgikus kommunikáció*, in: Nők az egyházban – Identitás és kommunikáció (Sapientia Füzetek 27.), Budapest, 2015., 191–203.

¹⁰⁴ A kontrafaktumok felsorolását lásd: P. WAGNER: *Einführung in die gregorianischen Melodien. Ein Handbuch der Choralwissenschaft III: Gregorianische Formenlehre. Eine choralische Stilkunde*, Hildesheim–Wiesbaden, 1962., 326.

Hadd említsünk ebben az összefüggésben csupán két példát, mégpedig két olyan esetet, amikor – akárcsak Krisztus Király ünnepe alkalmával – egy később bevezetett liturgikus ünnep misételeihez kerestek dallamot.

Elsőként figyeljük csak meg, milyen mesterkéltén hat a pünkösdi mise kommunió-dallama (*Factus est repente*) az Úrnapja kommuniószövegével (*Quotiescumque manducabitis*), ugyanis míg az eredetiben a tétel-kezdeti (*Factus est*) – a Szentlélek kiadását jelző – kvintugrás, valamint a *de caelo sonus* szavaknál magasba, a mennyei szférába törő dallamvezetés rendkívül kifejező, addig a kontrafaktumban nemcsak hatástalan, hanem egyenesen idegenként, mi több meglehetősen zavaróan hat.

Comm. 7. F
Actus est * repente de caelo sonus

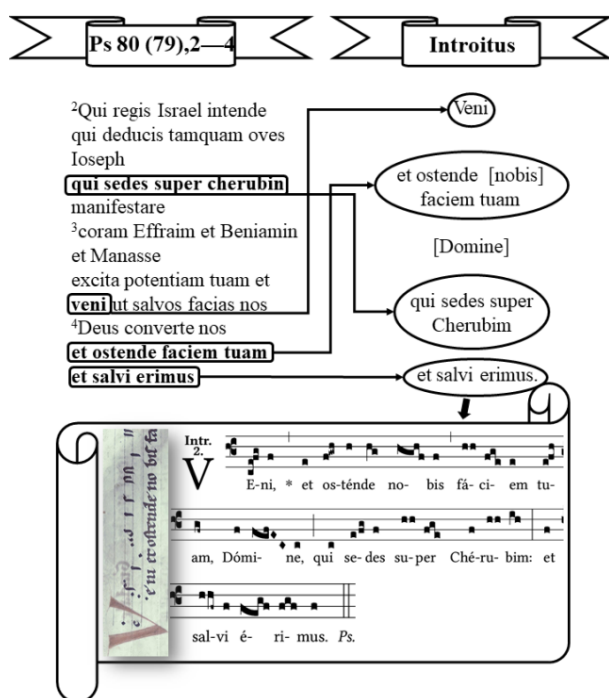
Comm. 7. Q
Uoti- escúmque * manducá- pi- tis

VIII I
Nvo-cá- bit me, * et e- go exáu- di- am

B
ENEDI- CTA sit * san- cta Trí- ni- tas,
e- um : e- rí- pi- am e- um,
at- que indi- ví- sa U- ní- tas :

Szentháromság ünnepének introitusában (*Benedicta sit*) a szöveg valóságos háborús viszonyban van a dallammal, hiszen míg az alapul szolgáló eredeti, nagybőjt első vasárnapját ékesítő kompozícióban (*Invocabit me*) a dallamvezetés az *exaudiam eum* résznél egy felfelé (négy hangból álló scandicus), majd

pedig egy lefelé (*porrectus flexus*) törekvő díszítéssel, vagyis egy természetes ívet rajzolva nyugszik meg, addig a kontrafaktumban a *Trinitas* szónál egyszerűen érthetetlenül a levegőben maradván szünetel, majd pedig az *atque* szónál az eredendően frázis-lezáró melizmával újraindít.

ostende nobis adventi introitus esetében; lásd mellékelt ábra). Mindebből kiviláglik, hogy a szövegkiválasztás nem véletlenszerű, hanem egy tudatosan követett processzus eredménye.¹⁰⁶ Itt a Biblia és a liturgia különleges viszonya tárul szemünk elé, hisz nemcsak a Szentírás megértése sugallta, hogy egy bizonyos szakaszt mikor, melyik misztérium megünneplésének alkalmával, illetve melyik meghatározott liturgikus időszakban énekeljenek, hanem abból, hogy melyik nap éneklünk egy adott szakaszt kiviláglik az is, hogyan kell azt értenünk (pl. a karácsonykor énekelt 2. zsoltár).¹⁰⁷

Krisztus Király ünnepének introitusa (Jel 5,12; 1,6) a Jelenések könyvének mennyei liturgiájába röpít bennünket.¹⁰⁸ Szövege e könyv két feje-

Szövegeiket illetően az introitusok túlnyomó többségben a Zsoltárok könyvéből, ritkábban más szentírási könyvből származnak, csak kivételes esetben kompilált, illetve kötött szövegek (pl. *Salve Sancta parens*).¹⁰⁵

A szövegkompilátorok a kiválasztás, illetőleg az összeállítás folyamatában meglehetősen szabadon érezték magukat. Nagy kreativitást mutatnak a bibliai szövegek összeillesztésében: verseket ugranak át, szavakat helyeznek át, eredetileg össze nem tartozó, sőt gyakran egymástól távoleső mondatrészeket kötnek egybe (pl. a *Veni et*

¹⁰⁵ Vö. DOBSZAY L.: *A gregorián ének kézikönyve*, Budapest, 1993., 300.

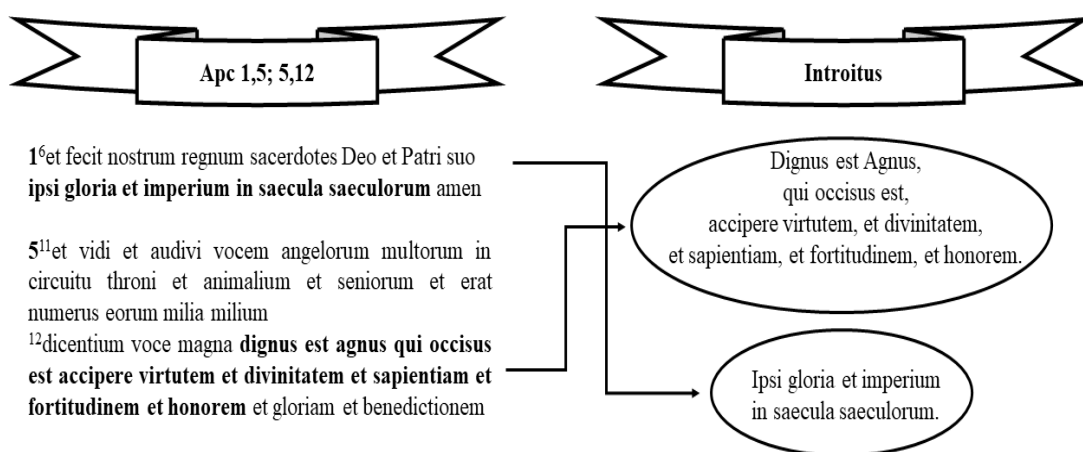
¹⁰⁶ Vö. ST. KLÖCKNER: *Handbuch Gregorianik. Einführung in Geschichte, Theorie und Praxis des Gregorianischen Choral*, Regensburg, 2013., 50; H. RUMPHORST: *Gesangstext und Textquelle im Gregorianischen Choral*, in: St. Klöckner (szerk.): *Cantando praedicare* (FS G. Joppich; Beiträge zur Gregorianik 13–14), Regensburg, 1992., 181–209.

¹⁰⁷ Vö. DOBSZAY L.: *A római mise propriuméneke*, in: Dobszay László válogatott írásai 1995–2010.; II: *Liturgia- kultúra- közélet*, Budapest, 2010., 18–32, 19.

¹⁰⁸ Vö. L. MOWRY: *Revelation IV-V and Early Christian Liturgical Usage*, in: JBL 71 (1952.), 75–84.; G. DELLING: *Zum gottesdienstlichen Stil der Johannes-Apokalypse*, in: NT 3 (1959.), 107–137.; S. LÄUCHLI: *Eine Gottesdienststruktur in der Johannesoffenbarung*, in: ThZ 16 (1960.), 359–378.; M. H. SHEPHERD: *The Paschal Liturgy in the Apocalypse* (Ecumenical Studies in Worship 6), London, 1960.; P. PRIGENT: *Apocalypse et Liturgie* (Cahiers Théologiques 52), Neuchatel, 1964.; U. VANNI: *Liturgical Dialogue as a Literary Form in the Book of Revelation*, in: NTS 37 (1991.), 348–372.; C. MANUNZA: *L'Apocalisse come „actio liturgica” cristiana. Studio esegetico-teologico di Ap 1,9–16; 3,14–22; 13,9–10; 19,1–8* (AnBib 199), Róma, 2012.

zetének egy-egy verséből idéz. A bevonulási ének első része a Jelenések könyvének legfontosabb krisztológiai fejezetéből¹⁰⁹ származik, és a Bárány trónfoglalásakor¹¹⁰ (vö. Jel 5,6) felcsendülő dicsőítőénekbe kapcsol be bennünket. Szemünk előtt a mennyei liturgia transzcendens valósága tárul fel, amelyet teljes egészében Isten és a Bárány (=Krisztus) jelenléte határoz meg,¹¹¹ akik monoteista-binitárius trónközösségben (vö. 22,3: *ho thronos tou theou kai tou arniou*, dupla genitivus!) vannak.¹¹²

A második rész lényegében az egész introitus szövegét hivatott lezárni. Hármass megfontolásból is úgy tűnik, hogy okosan esett a választás az első fejezet ezen versére. Először is az ide beidézett vers ugyanazzal a predikátummal indít (*gloria*), amely a megszakított szövegben is következne, így mintegy kezeskedik arról, hogy magában a

szövegben ne álljon be törés. Másodsorban a vers liturgikus örökkévalósági formulával zárul, amely nagyhatású végkicsengést biztosít az egész bevezető éneknek. Harmadsorban pedig azt sem hallgathatjuk el, hogy az *imperium* szó Krisztus Király ünnepének nyitány-énekében sokkal jobban szemlélteti a Bárány erejét, hatalmát és uralmát – egyszerűen királyi voltát –, mint az előbbi passzus *benedictio* kifejezése. A szóban forgó *imperium* szó továbbá önkéntelenül is eszünkbe juttatja karácsony ünnepi szentmiséjének introitusát (*Puer natus est nobis*), amelynek dallama pontosan ennél a kifejezésnél csúcsosodik ki.¹¹³ Mindkét introitusban kiérződik az

¹⁰⁹ Vö. L. GALLUSZ: *The Throne Motif in the Book of Revelation. Profiles from the History of Interpretation* (LNTS 487), London – New Delhi – New York, 2014., 143.

¹¹⁰ Vö. E. SCHICK: *Die Apokalypse* (GSL.NT 23), Düsseldorf, 1971., 73.

¹¹¹ Vö. F. TÓTH: *Der himmlische Gottesdienst in Offenbarung 4–5*, in: *Spes Christiana* 15/16 (2004/2005), 35–51., 43.

¹¹² Ennek részletesebb kifejtését lásd: M. HENGEL: *Die Throngemeinschaft des Lammes mit Gott in der Johannesapokalypse*, in: Uő.: *Studien zur Christologie. Kleine Schriften IV* (C. – J. Thornton [szerk.]), (WUNT 201), Tübingen, 2006., 368–385., 380–381.

¹¹³ Krisztus Király ünnepének misetételei dialogizálnak karácsony, húsvét és vízkereszt misetételeivel. Erről részletesebben lásd DIÓSI D.: *Liturgioteológiai „dallamvariációk” Krisztus Király ünnepére*, in: *Communio* 28 (2020/3–4.), 79–88., 84–86.

agnus – imperium, ill. *puer – imperium* kifejezéspárokban rejlő feszültség: az *imperium* a Bárány és a Gyermekek ismertetőjegye, elengedhetetlenül hozzátartozik isteni, királyi voltához. Fontos megemlítenünk továbbá, hogy énekünk szövege megőrzi a predikátumok hetes – vagyis a teljesség – számát.

Krisztus Király ünnepének introitus-portálóján a megölt Bárány ikonját szemlélhetjük: *Dignus est Agnus, qui occisus est...* Megdöbbenő kép ez. Királyunk egy leölt bárány? Amint azonban közelebbről szemügyre vesszük a megszólaltatott igehely szövegkörnyezetét, rögvest felfedezzük a Bárány azon tulajdonságait, amelyek királyi voltára utalnak.

Méltó a Bárány, akit megöltek,
hogy övé legyen a hatalom,
az isteni méltóság,
a bölcsesség, az erő és a
tisztelet. Övé a dicsőség és a
hatalom örökön-örökké!

„... a vének közül az egyik így szólt hozzám: „Ne sirj!
Íme, győzött az oroszlán Júda törzséből, Dávid sarja.
Ő majd kinyitja a könyvet, feltöri hét pecsétjét.” (Jel 5,5)

„Most azt láttam, hogy a trón és a négy élőlény és a
huszonnégy vén között ott áll a Bárány, mintha leölték
volna. Hét szarva volt és hét szeme...” (Jel 5,6)

A Bárány az *oroszlán Júda törzséből*, valamint *Dávid sarja* (Jel 5,5). Mindkét kijelentés, amely a Bárányt hivatott közelebbről bemutatni, a Bárány királyi voltát akarja kiemelni.

Júda emblematikus állata, az *oroszlán*, amelyet a legerősebb és legbát-
rabb ragadozó állatnak tartottak,¹¹⁴ az erő és a hatalom¹¹⁵, a „büszke bátor-
ság”¹¹⁶, a győzelem, a diadal, a tekintély¹¹⁷, valamint az uralom¹¹⁸ jelképe.
Hozzá tartozott a templom¹¹⁹ és a királyi trón¹²⁰ díszítő elemeihez is. Az
oroszlán tehát Dávid király és a Messiás ikonjává vált.¹²¹ Jézus továbbá (vö.
Zsid 7,14), akárcsak Dávid (vö. 2Sám 5,1–5) Júda törzséből származott. Sőt
mi több, mindketten (*Dávid*: vö. 1Sám 17,12) a júdeai Betlehemből szár-

¹¹⁴ Vö. C. WESTERMANN: *Genesis* (ford. D.E. Green), London– New York, 1987., 329.

¹¹⁵ Vö. G. HERRGOTT: Art. *Löwe*, in: A. Grabner – Haider (szerk.): *Praktisches Bibellexikon* (Herderbücherei 8816), Freiburg– Basel– Wien, 1994., 707.

¹¹⁶ P. HEINISCH: *Das Buch Genesis* (HSAT 1/1), Bonn, 1930., 412.

¹¹⁷ Vö. M. PRÖBSTLE: „*El León de Judá*”: *entendiendo Génesis 49,8–12*, in: *Theologika* 29 (2014.), 120–169, 143–146.

¹¹⁸ Vö. J. EBACH: *Genesis 37–50* (HThKAT), Freiburg, 2007., 600.

¹¹⁹ Vö. Ez 42,19: *a keruboknak két arca volt: emberi arca az egyik oldalon és oroszlán arca a másik oldalon*. Lásd továbbá 1Kir 7,29.

¹²⁰ Vö. 1Kir 10,19: *a trón karfái mellett két oroszlán állt*.

¹²¹ Vö. PRÖBSTLE: 146.

maznak. S amint a júdeai Betlehemből származó Dávid az egész Izrael királya lett (vö. 2Sám 5,1–5), ámbár Betlehem „a legkisebb [volt] Júda nemzetségei között” (vö. Mik 5,1/ Mt 2,6)¹²², ugyanúgy Krisztus is – szerény származása ellenére (vö. Mt 2,6) – *uralkodik a tengertől tengerig, a folyóvíztől a földkerekség határáig*¹²³. Úgyszintén a Bárány királyi voltára utal *hét szarva* (Jel 5,6) is.¹²⁴

A *trón közepén* a Bárány álló helyzetben van, akit *mintegy feláldozottat* szemlélünk (5,6). A *mintegy* (gr. *hōs*) kifejezés lényeges. A feláldozás, a leölés jegyeit magán viselő Bárány tehát él. Mindkét epithetonja (*hestēkos* és *esphagmenon; participium perfectum passivum!*), amely bennünket Jézus kereszthalálára és feltámadására emlékeztet,¹²⁵ állandóságot és folytonosságot sugall. A pászka-bárány tipológia¹²⁶ fényénél válik igazán érthetővé, hogy Ő mindvégig a leöltségéről tanúságot tevő Feltámadott. *Én vagyok [...] az élő!* (1,17). Leölése nem volt küldetésének végleges állomása¹²⁷. Nem egy leölt, halott Bárányt szemlélünk, hanem az élő Bárányt, aki – jól lehet magán viseli szenvedésének és halálának jelét – a győztes Oroszlán. A Bárány a keresztre feszített és feltámasztott győztes Oroszlán! Az apokalipszis Báránya tehát Király-Bárány.

¹²² Vö. H. HAAG: *Bibliai Lexikon*, Budapest, 1989., 896.

¹²³ *Dominabitur* – Graduále, Krisztus Király ünnepe (GR 389; EE 586; DU 138b¹).

¹²⁴ Vö. H. GIESEN: *Die Offenbarung des Johannes* (RNT), Regensburg, 1997., 168; P. PRIGENT: *Commentary on the Apocalypse of St. John* (ford. W. Pradels), Tübingen, 2001., 251.

¹²⁵ Vö. H. - G. GRADL: *Buch und Offenbarung. Medien und Medialität der Johannesapokalypse* (Herders Biblische Studien 75), Freiburg – Basel – Wien, 2014., 257.

¹²⁶ Vö. T. HOLTZ: *Die Christologie der Apokalypse des Johannes* (TU 85), Berlin 1962., 43–46; H. GIESEN: *Symbole und mythische Aussagen in der Johannesapokalypse und ihre theologische Bedeutung*, in: K. Kertelge (szerk.): *Metaphorik und Mythos im Neuen Testament* (QD 126), Freiburg– Basel– Wien, 1988., 255–277, 260–261; G.R. BEASLEY-MURRAY: *The Book of Revelation* (NCB), Grand Rapids, 1978., 125.

¹²⁷ Vö. PRIGENT: 251.

III. DALLAMELEMZÉS

Intr. 3.
D
UM sancti-fi-cá-tus * fû-e-ro in vo-
bis, congregá-bo vos de uni-vér-sis ter-ris:
et effûn-dam super vos a-quam mun-
dam, et munda-bí-mi-ni ab óm-ni-bus
inqui-namén-tis ves-tris: et da-bo vo-bis
spi-ri-tum no-vum. T.P. Alle-lú-ia, alle-lú-
ia. Ps. Bene-dí-cam Dóminum in omni témpo-re: *
semper laus e-jus in o-re me-o. Gló-ri-a Patri.
E u o u a e.

1924. május 29-én, mennybe-menetel ünnepén XI. Piusz pápa *Infinita Dei misericordia*¹²⁸ jubileumi bullájával 1925-re szent-évet hirdetett. A szentatya eltö-kélt szándéka volt, hogy a szentév ünnepélyes bezárását Krisztus Király ünnepének be-vezetésével tegye. Ennek érde-kében már a szentév megkezdé-se előtt, 1924 novemberében megbízta Camillio Laurenti (1861–1938) kuriális bíborost egy különleges bizottság¹²⁹ lét-rehozásával, amelynek az volt feladata, hogy Krisztus Király ünnepének bevezetését előké-sztse.¹³⁰ A misetételek zenei köntöse az 1858. november 7-én Chartres-ban született *René de Sainte-Beuve* (†1933) bencés szerzetes nevéhez fűződik, aki a Sarthe folyó partján fekvő Solesmes-i Szent Péter apátság

gregorián paleográfiai műhelyben negyed évszázadon keresztül *André Mocquereau* (1849–1930) jobb keze volt. Már értekezésünk legelején el-árultuk, hogy introitusunk egy jól sikerült kontrafaktum. Sikerének titka mindenekelőtt a szöveghez illő dallamkezelésben keresendő. Dallamát nagybőjt negyedik vasárnapja utáni szerda *Dum sanctificatus fuero* kezde-tű introitusától kölcsönzi. Mivel azonban szövege rövidebb az eredeti dal-lam szövegénél, képtelen azt mindvégig követni. Az *inquinamentis– in saecula* megfeleltetésénél véget is ér ezen introitus dallamának követése. Bevezető énekünk utolsó szavának (*saeculorum*) dallama Szent Cyriacus

¹²⁸ Vö. AAS 16 (1925.), 209–215.

¹²⁹ A Laurenti bíboros vezetése alatt működő bizottság állandó tagjai a következők voltak: Alfredo Ildefonso Schuster (1880–1954), a falakon kívüli Szent Pál bencés monostor apátja (1925: Milánó érseke, 1929: bíboros), akit 1996-ban II. János Pál pápa boldoggá avatott; Paolo Maria Ferretti (1866–1938) a Római Pápai Egyházzenei Intézet elnöke; Édouard Hugon (1867–1929) domonkos, valamint Arthur Vermeersch (1858–1936) jezsuita szerzetes.

¹³⁰ Vö. CH. JOOSTEN: *Das Christkönigsfest. Liturgie im Spannungsfeld zwischen Frömmigkeit und Politik* (PiLi 12), Tübingen–Basel, 2002., 133.

(magyar kalendáriumokban: Círiák), Largus és Smaragdus római vértanúk ünnepe (aug. 8.) *Timete Dominum* kezdetű introitusához csatlakozik, amelynek záró-kadenciáját (*omni boni– saeculorum*) teljesen követi.

Intr. 3.
D UM sancti-fi-cá-tus * fű-e-ro in vo-bis, ab óm-ni-bus inqui-namén-tis
Intr. 3.
D Ignus est Agnus, qui occí-sus est, et impé-ri-um in saécu-la

congregá-bo vos de uni-vér-sis ter-ris: accí-pe virtú-tem, et di-vi-ni-tá-tem,
et effún-dam super vos
et sapi-én-ti-am, et forti-tú-dinem,
a-quam mun-dam, et munda-bí-mi-ni
et ho-nó-rem. Ipsi gló-ri-a

Intr. 3.
T Imé-te Dómi-num * o-mnes sancti
e-jus, quóni-am ní-híl de-est tí-men-ti-bus e-jus
qui dí-vi-tes egu-é-runt, et e-su-ci-é-runt:
inqui-rén-tes autem Dó-mi-num non de-fi-ci-ent o-mni bo-no. Ps. Bene-dí-cam Dó-

A kiválasztott dallamnak ünnepi hangzása van. „Óvatos áhítattal” indít.¹³¹ A dallam szinte kizárólag csak szekundmozgásokat tesz. Amint a szövegben egyre nagyobb erő érezhető, a dallam is mindinkább elevenebbé válik, mígnem az *universis terris* érintésével a *mundabimini* kifejezésnél eléri csúcspontját. Tételünkben három kvartugrás is szerepel, amelyből az első kettő (*universis* és *mundabimini*) a dallam tetőfokát

érinti (a-d'), míg az utolsó (*et dabo*) „csak” az alatta lévő hangra kapaszkodik (g-c'). Hadd jegyezzük meg már itt, hogy mindezekből Krisztus Király introitusa csupán egyet őriz meg, nevezetesen a dallam csúcspontján található másodikat (*mundabimini– gloria*). A magyarázat egészen egyszerű: az első az *occisus est– divinitatem* dallami párhuzamba-állításának tudható be (erről részletesebben a következőkben), míg az utolsó értelemszerűen nem is szerepelhet, hiszen az annak a dallamnak a része, amelyet bevezető énekünk már nem követ. Ezzel értelemszerűen ez a Krisztus Király bevonulási énekében egyediségében felcsillanó kvartugrás felértékelődött.

¹³¹ Vö. D. JOHNER: *The Chants of the Vatican Gradual*, Collegeville, Minnesota, 1940., 461.

Zeneileg a legnagyobb kihívást bizonyára a felsorolások jelentették. Igen, valójában majdhogynem az egész introitust ezek teszik ki. Egyáltalán nem volt irigylésre méltó helyzetben bencés szerzetesünk. Ilyen esetben ugyanis két nagy, jóformán óhatatlan veszély leselkedik a „zeneszerzőre”: amennyiben az egyes kifejezések hangsúlyozására összpontosít, a dallamív dinamikus feszültsége darabokra töredezik, a zenei tétel egysége részekre hull; abban az esetben pedig, ha csak az egység megőrzését tartja szem előtt, könnyen megeshet, hogy a szöveg-kínálta hangsúlylehetőségeket hanyagolja el. *De Sainte-Beuve*-nek lenyűgözően sikerült megoldania ezt a dilemmát: „Minden szót külön kezel, mintha egyedül lenne, és a sor, ahelyett, hogy szenvedne tőle, egyedülálló ragyogást kap”¹³² – írja rendtársa, Joseph Gajard OSB (†1972). Introitusunkat dallamépítkezése alapján a következőképpen tagolhatjuk:

1. a) α) Dignus est Agnus, qui occisus est,
 β) accipere virtutem, et divinitatem,
 b) et sapientiam, et fortitudinem, et honorem.
2. a) Ipsi gloria et imperium
 b) in saecula saeculorum.

1. a) Az ének szelíden, s mégis céltudatosan indít. Az *occisus est* díszes neumáját célozza meg, amely az első alegység csúcspontját is képezi; majd pedig egy mértékletes *accipere* után a dallam egyre határozottabbá válik, mígnem a *divinitatem* kifejezésnél mondhatnánk kiteljesedik. *De Sainte-Beuve* a *divinitatem* esetében a prototípusként felhasznált dallamot két helyen is módosítja: egy kvart ugrású *pes* helyett (a-d') egy *quilisma-scandicus*-t (a-h-c) szerepeltet, a nagyszekunddal indító *torculus cum orisco*-t (c-d-c-c) pedig egy kisterccsel kezdődőre váltja (h-d-c-c). Ezzel a változtatással dallami párhuzamba állítja az *occisus est* és a *divinitatem* sorvégeket (α-β). A különbség kettőjük között minimális (*occisus est*: *quilisma-scandicus + clivis cum orisco*; *divinitatem*: *quilisma-scandicus + torculus cum orisco*). Ez a dallami dialogizálás a Bárány elevenségét hivatott kiemelni: a leölt Bárány él, hiszen az isteni méltósággal rendelkezik. Figyeljük csak meg az *occisus* kifejezés múlt időt kifejező végződésén elhelyezkedő neuma-csoportot, amelyben négy, egyre magasabbra hágó hang található (a-h-c-d), vagy pedig az *Agnus* vertikálisba törő dallammozgását. Mindezek üzenete világos: a megölt Bárány áll, azaz feltámadt!

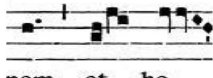
¹³² J. GAJARD OSB: *La Messe du Christ-Roi*, in: *Revue grégorienne* 25 (1946/5), 168–176., 170: „Dom de Sainte-Beuve a merveilleusement réussi a se tirer de cette passe difficile: chaque mot est traité à part, comme s'il était seul; et la ligne, au lieu d'en souffrir, en reçoit au contraire un éclat singulier”.

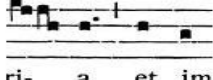
1. b) Ennek a résznek a dallamát a visszafogottság jellemzi. Ambitusa a másik két részhez viszonyítva (1.a: d-d'; 2.a-b: e-d') lényegesen kisebb, csak egy kvintet ölel át (f-c'); s míg az előtte lévő, és az utána következő rész a tétel legmagasabb hangját, a d'-t, részenként több ízben is érinti, ez a középső egység beéri a c'-vel. A *sapientiam* kifejezésnél éneklendő két *bistroph*a a diszkrét kiemelés eszköze. Ez a dupla-bistroph, amely egy levegőből énekelt 2x2 azonos magasságú hang – a szótag-meghosszabbítás (egy szótagra 2x2 hang) zenei eszközeként – valójában fontos szóelemek kiemelését szolgálja, s egyidőben arra készíti az énekest és a hallgatóságot, hogy ne haladjon el túlságosan gyorsan bizonyos fontosnak tűnő részek felett. A „bölcesség” szó fölött különösképpen találó ez a meditatív lelassítása a dallamnak, hisz ez az isteni bölcesség logikája fölötti elmélkedést szolgálja, amely felülmúl és átír minden konvencionális földi logika-képletet. A kifejezés lefelé ívelő dallama is ugyanezt a célt szolgálja: bensőségesebbé teszi az átélést. A *fortitudinem* zenei megoldása ezt a bensőséget és visszafogottságot viszi tovább, s habár érezzük benne a hömpölygő erőt, az áradó energiát, nem válik az erőfitogtatás eszközévé. Kevés, de lényeges változásokat eszközölt bencés szerzetesünk. A szó dallama az előző kifejezés utolsó hangjától veszi át kezdeti hangmagasságát, és egy gyönyörű, szemléletes hullámvázist leírva visszatér a szóeleji hangmagasságra. Forrong benne az energia, de nincs benne tűzijáték. Érezzük, hogy az bármikor kitörhetne (kicsúcsosodhatna a c'-ben, vagy akár a d'-ben), akárcsak egy vulkán, mégsem teszi: A Bárány (=Isten) belső erejét viszi a kotta „vásznára”. Végül a dallam az alegység végére a *honorem* kifejezésnél egészen megnyugszik. Feltűnő a felsorolás negyedik (*fortitudo*) és ötödik (*honor*) eleme közötti *et* dallami kiemelése (lásd mellékelt ábra d pontját). Teljesen különbözik a többi predikátumok felsorolását összekötő *et*-ektől, amelyek – egyszerű, feltűnés nélküli átmeneti hangokat képezve – teljesen beleolvadnak szövegkörnyezetükbe. Ott, ahol az alegységeken belüli két predikátumot köt össze, vagy egy köztes hangot érintve egyszerűen átvezet a soron következő kifejezésre (lásd a pont), vagy még visszafogottabban ugyanazon a hangmagaságon ékelődik be a két szó közé (lásd c pont), vagy pedig az első kifejezés záróhangjával egyazon hangmagasságon szerepel (lásd e pont).

a)
tem, et di-

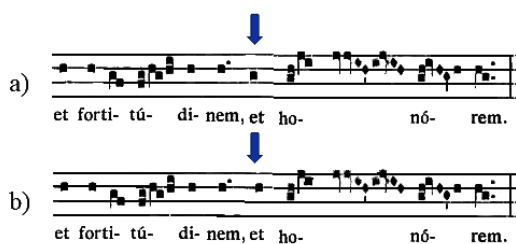
b)
tem, et sa-pi-

c)
i- am, et forti-

d)
nem, et ho-

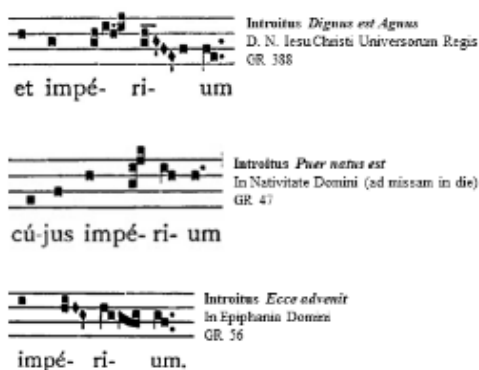
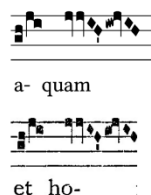
e)
ri- a et im

A *fortitudo* és a *honor* közötti kötőszó kiemelése szándékos. Ezt már eleve az a tény is elárulja, hogy *de Sainte-Beuve* – akárcsak a többi *et* esetében – másképp is eljárhatott volna (lásd a mellékelt ábra *a* és *b* pontjait), amely talán még jobban megfelelt volna az eredetiben fellelhető szöveg-dallam viszonyinak (lásd mellékelt ábra). A magyarázatot maga a szöveg szolgálja, hiszen míg az első

négy predikátum a Bárány tulajdonságait írja le, a következő a liturgikus közösség részéről neki nyújtott hódolatot jelzi.¹³³ A dallami nyomatékka kiemelt *et* itt egy „következtetést levonó” kötőszó, amely mindegy összefoglalja a Bárány uralmát ecsetelő négy akklamáció gyakorlati folyamánát: Mivel a Bárány lét-karakterisztikumai a hatalom, az isteni méltóság, a bölcsesség és az erő, ezért Őt megilleti a tisztelet.

2. a) Az *ipsi* mintha egy pillanat szünet után újraindítaná az éneket. A *pes* előkészíti a *gloria* nagyhatású kvart-ugrását a d'-re, amely csúcs-hangra a következő szótagnál is visszatér. Ez adja az akklamáció fénypont-ját. Itt a dallam – eltérően az előbbi d'-hang-érintésektől – mintegy „elidő-zik” ezen a tetőponton. Mintha tudná, hogy utoljára van dallamív „hegy-ormán”. Az *impérium* akklamáció dallamát *de Sainte-Beuve* némileg meg-változtatja. Ez eredeti neuma-csoportba csupán egyetlen egy hangot illeszt be. Azzal azonban, hogy ezt a parányi módosítást kiegészíti még egy *mora*, vala-mint egy *quilisma*, egy olyan nagyhatá-sú dallam-konstrukció kel életre, amely az *imperium* kifejezést teljesen más fényben láttatja. Így kifejezésünket – akárcsak más kulcsfontosságú introitusok esetében (lásd mellékelt áb-ra) – egy karakterisztikusan „szélessá-vú”, és nagy horderejű dallam jellemzi. A dallam Isten felségterületét, fennhatóságát igyekszik megmintázni. Bevezető énekünkben – ahogy ez amúgy egy Krisztus Király ünnepét fémjelző introitustól el is várható – az *imperium* szó különösképpen „festőire” sikerült. Jól érzékelteti a leölt Bá-rány mindeneket átölelő királyi hatalmát és rendelkezési jogát, akinek ki-rálysága, jóllehet *nem ebből a világból való* (Jn 18,36), mégis *Ő a földi kirá-lyok fejedelme* (Jel 1,5), *az Urak Ura, és a Királyok Királya* (Jel 17,14), *Ő az a Király-Bárány*, akinek nemcsak az emberek (Jel 5,8–9) és az angyalok (Jel

¹³³ Vö. TAKÁCS GY.: *Jelenések könyve, Egzegézis*, Budapest, 2000., 139.

5,11–12), hanem *minden teremtmény, a mennyben, a földön, a föld alatt, és a tengerben az egész világmindenséggel egyetemben* (Jel 5,13) dicsőítő himnuszokat énekel.

2. b) Az örökkévalósági formula (gr. *eis tous aiónas tón aiónon*) határozottan el van választva az akklamáció első részétől. Ebből is kiviláglik, hogy nem csupán annak egy velejáró, szükségszerű adaléka, hanem külön kiemelést érdemlő része, amely a Király-Bárány végtelen uralmát nyomatékosítja: Ő az „*aión*-ok Királya” (1Tim 1,17). A Bárány hazája az örökkévalóság, amelyből az időbe, a mi történelmünkbe érkezik. A liturgia pontosan az a történelmi „pillanat”, amely összeköti az időt az örökkévalósággal, s mivel ennek a találkozásnak a középpontjában maga a Bárány áll, mindannyiunk számára megmutatkozik, hogy Ő az idő, és az örökkévalóság Királya.

E rész dallama hűen követi prototípusait: az *in saecula* a *Dum sanctificatus fuero*, a *saeculorum* viszont már a *Timete Dominum* záró-kadenciáját.

IV. VÉGKICSENGÉS

Krisztus Király motívuma végigvonul az egész liturgikus éven.¹³⁴ Hogy is lehetne ez másképp, amikor „a liturgia klasszikus stílusa csak egy krisztusképet ismer, a sugárzó fönségében megjelenő isteni Királyt”¹³⁵. A liturgia minden mozzanatában a mennyei megdicsőülésében trónoló Istenfiút tartja szem előtt.¹³⁶ Hadd utaljunk itt csupán a szentmise *Kyrie* akklamációjára¹³⁷, valamint a Sanctus¹³⁸ ének *Benedictus* részére. Mindkettő a liturgiában dicsőségesen bevonuló Megváltót köszönti. Krisztus Király ünnepének tematikája a liturgiát nemcsak többlet-tartalommal óhajtja ellátni, hanem a kultikus térben közénk érkező „Egészen-Mást” akarja közelebből bemutatni, a liturgikus „mostban” „kinyilatkoztatni”. A szentmise introitus-szövege szemünk elé tárja a leölt Bárány ikonját, dallama pedig – meghazudtolva kontrafaktum-voltát – káprázatosan érzékelteti, sőt mi több, fülünkön keresztül mintegy lelki szemeink elé „festi” a feláldozott Bárány elevenségét. Méltó ének a „Méltó [a] Bárány”-hoz!

¹³⁴ Vö. CH. JOOSTEN: *Das Christkönigsfest: Liturgie im Spannungsfeld zwischen Frömmigkeit und Politik* (PiLi 12), Tübingen–Basel, 2002., 31–62.

¹³⁵ PARSCH: III, 160.

¹³⁶ Vö. I. HERWEGEN: *Das Königtum Christi und die Liturgie*, in: Uő.: *Alte Quellen neuer Kraft. Gesammelte Aufsätze*, Düsseldorf, 1920., 78–114, 80.

¹³⁷ Vö. DIÓSI D.: *Kyrie eleison: „Krisztus jegyesének” szeretetujjongása*, in: *Studia Theologica Transsylvaniensia. Supplementum* 12 (2009.), 5–20.

¹³⁸ Vö. DIÓSI D.: *A Sanctus-ének ószövetségi gyökerei. Az Is 6,1–4 perikópa liturgikus szempontú elemzése*, in: *Magyar Egyházzene* 17 (2009/2010.), 9–24, 20.

A keresztény liturgia története

A keresztény ember életéhez szükségszerűen hozzátartozik, hogy rendszeresen részt vesz egyházának napi, vagy legalábbis heti liturgiájában. Ezért érthető, hogy a liturgia központi helyet foglal el életében, és következésképpen illik azt ismernie, és tevékenyen csatlakoznia hozzá.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző jezsuita szerzetes, korábban a torontói Szent Ágoston Szeminárium dékánja és teológusprofesszora, majd a külföldi magyarok püspökévé nevezték ki. Számos könyv és tanulmány szerzője. A Praeconia 5. évfolyamának 1-2. számában (2010.) egy levelét közöltük.

Forrás: Távlatok 2007/1 (75.), 5-12.

A liturgia vagy istentisztelet különféle formákban jelenik meg. Nemcsak az Eucharisziát értjük rajta, hanem minden szentségi cselekményt, sőt még a szentelményeket is, és az ún. paraliturgikus vagy ájtatossági gyakorlatokat is. Maga a szó többféleképpen magyarázható: vagy azt jelenti, hogy itt egy közösségi cselekményről van szó, vagy még inkább, hogy itt a közösség érdekében végzett közös esemény történik (leiton + ergon jelentése: a nép érdekében végzett tett).

A II. Vatikáni Zsinat (1962–65) az első az egyház történetében, amelyik hivatalosan foglalkozik a liturgiával, és meghatározza annak lényeges elemeit (lásd a Sacrosanctum Concilium liturgikus konstitúciót, 1964.). Valójában a liturgia az Isten és ember között létrejött benső, lelki, láthatatlan találkozásnak a külső, közösségben megnyilvánuló kifejezése. Mind az Isten részéről a láthatatlan kegyelem közlése látható formát ölt, mind az ember részéről az erre való válasz látható módon jelenik meg a különféle liturgikus szimbólumokban. Vagyis a liturgiában folytatódik a Megtestesülés titka, a láthatatlan láthatóvá, érzékelhetővé lesz. Ezért a liturgia helyes megértéséhez, és annak teljes megvalósításához szükséges megismernünk a liturgiának mind a lényeges alapelveit, melyek nem változnak, mind pedig a történelem folyamán annak megjelenési formáit, amelyek változásnak vannak alávetve. A zsinat ezért hangsúlyozza, hogy a liturgia tanítása papok és a hívek számára is legyen „disciplina major”, vagyis főtantárgy, amely ne csak a liturgia gyakorlati végzését tárgyalja (pasztorális liturgia, rubricizmus,

amely szinte egyedül szerepelt a papképzés folyamán), hanem feltételezze a liturgia teológiájának és történetének is az ismeretét.

A liturgikus megújulásnak Magyarországon voltak már gyökerei a zsinat előtt is. Gondoljunk csak Szunyogh Xavér Ferenc magyar–latin Misszáléjára, Radó Polikárpnak tudományos munkáira (pl. *Enchiridion Liturgicum*) és ismeretterjesztő cikkeire, Pius Parschnak „A kegyelem éve” c. könyvére. Sokakat ezek a művek tápláltak a 20. században. A zsinat óta is több cikk és könyv jelent meg ilyen irányban. Igen hasznosnak mutatkozik az Új Emberáltal kiadott „Adoremus” havi liturgikus füzet dr. Verbényi István (elhunyt: 2014. dec. 22-én – *a szerkesztő megjegyzése*) és dr. Papp Tamás szerkesztésében. Én, aki több mint 30 éven át voltam a teológia-liturgia professzora a kanadai Torontóban, már 1984-ben megjelentettem egy kis könyvet magyarul „Benedicamus Domino!” címen (A liturgikus megújulás teológiai alapjairól, Prugg Verlag, Eisenstadt); ez a könyv Magyarországon is kapható volt, de már elfogyott. (Angol nyelven megjelent 2001-ben Ottawában, a Novalis kiadónál.) Ebben elemzem azokat a teológiai alapelveket, amelyek a liturgikus cselekmények lényegét alkotják.

A liturgia elsősorban „a Szent Valósággal”, vagyis Istennel való találkozás. Ez tulajdonképpen egy benső, lelki élmény, de ez a célja minden liturgiának. Enélkül a liturgia üres formalizmus lesz. Az Istennel való találkozás misztérium, emberi ésszel nem fogható fel, csak hittel. Benne Isten műve az elsődleges, de az embernek is közre kell benne működnie, válaszolnia kell testestül-lelekestül az isteni kezdeményezésre. Ezek szerint a liturgia benső lelki élményeinknek külső, közösségben történő megnyilatkozása. Ha nincsenek ilyen előzetes egyedi vallásos élményeink, akkor a liturgia nagyon szegény lesz, mert nincs mit kifejeznie. Nem panaszkodhatom tehát, hogy „semmit nem kapok a liturgiától”, ha én magam nem adok hozzá semmit.

Másodszor, a liturgia nagyrészt attól függ, hogy milyen az Istenképünk, hiszen a liturgia Isten-tisztelet, Isten-imádás, Isten dicsőítése. A zsidó–keresztény Isten-kép az Egy Isten, aki Teremtő Isten, és ugyanakkor a Szövetség Istene is. Mindennek teremtetője, aki mindent létrehozott, és mindent kezében tart, emberi életünknek minden pillanatát, anélkül, hogy szabadságunkat megsértené. Ez a hatalmas (szinte félelmetes) Isten ugyanakkor a Szövetség Istene is, aki szövetségre, házasságra lépett az emberrel, aki szerető, jóságos Atya, aki mindig a még jobbat akarja gyermekeinek. Ezt a két Isten-képet kell összeegyeztetnünk az Egy Isten fogalmában. Vagyis nincs egy hatalmas Isten, és egy másik, szeretettel teljes Atya. A kettő egyet alkot, és ez hitünknek a legmélyebb és legelső titka, amelyet csak személyes hittel tudunk elfogadni. De ez az az Isten, akit mi imádunk,

dicsőítünk, vagyis elismerjük annak, ami: aki mindent megtehet, és aki ugyanakkor nagyon szeret minket. Erre az isteni kinyilatkoztatásra utal az Ószövetség hitvallása, a Sema: „YHWH, a mi Istenünk az egyetlen Isten”, és erre válaszol logikusan Izrael a BERAHA-val, vagyis Isten elismerésével, Isten dicsőítésével, áldva őt. Minden liturgiának az elsődleges célja ezt az Istent elismerni és dicsőíteni.

Harmadszor, a mi Istenünk az Újszövetség kinyilatkoztatása alapján az Egy Isten három személyben, aki az Isten Fiában, Jézus Krisztusban lejött hozzánk, emberré lett, hogy vándorlásunk társa legyen, mert szeretett minket, és így akart közel lenni hozzánk, és megváltani minket bűnös bűntudatunkból. Tehát liturgiánk mindig Krisztus papságának a gyakorlata, amikor Ő végrehajtja papi szolgálatát. Papnak lenni pedig többek között annyit is jelent, hogy áldozatot bemutatni. Jézus ezt a húsvéti titok által hozta meg emberi természetében: meghalt, vagyis átadta magát teljesen az Atya kezébe szerető engedelmességgel – az Atya feltámasztotta őt, és jobbára ültette – belépett ismét az isteni szférába – nemcsak „élő” lett, hanem „életadó” is – ezért elküldte a Szentlelket hozzánk. E húsvéti titoknak ez a négy mozzanata jelenik meg Jézus papi működésében a liturgia folyamán, amelyhez minket, Testének tagjait is meghív. Mivel a húsvéti misztérium által helyreállította az Isten és ember közötti viszonyt, képes tehát közvetíteni Isten kegyelmét, szeretetét felénk, és a mi dicsőítésünket Isten felé. Minden liturgiában tehát ez a húsvéti titok jelenik meg, Jézus papságában és a mi keresztségi papságunk gyakorlatában, az éppen aktuális képességünk szerint.

Negyedszer, a liturgia a Szentlélek kiváltságos működési területe. Ő gyűjti egybe a keresztyén közösséget, vési szívünkbe Isten szavát, közvetíti kegyelmét és szeretetét, és elhalmoz bennünket ajándékaival, pünkösdhöz hasonlóan. Ez magyarázza, hogy az őskeresztyének miért voltak eltelve „túláradozó örömmel” a liturgia végzésében. A legfontosabb ajándék a Szentléleknek a liturgiában a „koinonia”, vagyis az egyház közösségének létrehozása, amikor az egyedekből Krisztus Testének közösségét építi fel.

Ötödször, a liturgia továbbá az egész egyháznak nyilvános istentisztelete, akkor is, ha csak egy kis közösség végzi azt. A liturgia mindig az egész egyháznak, az összes megkereszteltnek válasza Isten önközlésére, és minden keresztyén részesül annak gyümölcseiből. Ez az egyház a hierarchikusan szervezett közösség, ahol lényeges a Krisztustól kiválasztott személyek vezetői szerepe, amit egyrészt az általuk jóváhagyott cselekmények és szövegek biztosítanak, mivel a liturgia nem egy egyednek vagy kis közösségnek a tette, hanem az egész egyházé; másrészt viszont kifejeződik,

amikor a pápával és a helyi püspökkel egységben nyilvánítjuk ki dicsőítésünket. Tehát az egyház hozza létre a liturgiát, és a liturgia hozza létre az egyház közösségét.

Hatodszor, a liturgia Isten és ember közötti dialógus, amikor Isten szól hozzánk, és mi válaszolunk neki hitünkkel. Az Isten Igéje az ő tervét, szeretetét közli velünk, amit mi szerető engedelmességgel fogadunk el.

Hetedszer, a liturgikus cselekmény a jelek, szimbólumok világában történik, amelyek sokszor a szónál is erőteljesebben fejezik ki mondanivalónkat. A liturgia tele van ilyen szent jelekkel és szimbólumokkal: maga az épület, a közösség, az ikonok, a zene, az énekek, a gyertyák fényhatása, és egyéb jelek mind segítik a találkozást az Istennel.

Nyolcadszor, a liturgia nem egy pillanatnyi esemény, hanem egy folyamat, amelynek csúcsa a szentségi rítus, de ezt meg kell előznie az előkészületnek, és követnie a szentségi ajándék mindennapi életben való megélésének. Amint a zsinat hangsúlyozza, a liturgia forrása a keresztyén életstílusnak, de ugyanakkor csúcspont is, amely felé minden cselekedtünknek irányulnia kell.

A liturgiának nyolc jellegzetességét soroltuk itt fel. Emberi gyöngeségünk nem képes mindezt egyszerre felfogni, vagy minden liturgikus eseményben tudatosítani. De legalább minden alkalommal ráirányíthatjuk figyelmünket egyik vagy másik szempontra, hogy liturgikus élményünket elmélyítsük. A fenti 8 szempont szerint a 6. és 7. alapelv, vagyis a liturgiának szavakban és jelekben, szimbólumokban való végzése az, ami változik az idők folyamán, a kornak megfelelő kulturális környezet szerint. Ezért szükséges tehát, hogy ezeknek az eredetét és történeti fejlődését ismerjük, és abból megértsük, hogy mi a változó megjelenési forma, és mi a változhatatlan lényeg a liturgiában. Ezt igyekszik a liturgia története megvilágosítani.

A liturgia tehát az isteni és emberi cselekménynek a titokzatos egysége, „misztérium”. Az üdvtörténeten keresztül Isten sokféle módon kinyilatkoztatja magát, tettek és jelek által. Emberi részről a liturgia megkívánja, hogy benső, vallásos és lelki élményeinket külsőleg is kifejezzük szintén tettek és jelek által. Ezek a kifejezőmódok koronként változhatnak a kultúrák befolyása alatt, de a benső lényegnek sértetlenül kell maradnia. A liturgia az egyik legnemesebb formája minden kultúrának. Hiszen tudjuk, hogy a művészetek (építészet, szobrászat, festészet, irodalom, zene stb.) többnyire a vallásos élményeknek a megnyilatkozásaiból erednek. Tehát a kulturális változások nagyon is hatnak a liturgikus kifejezési módokra.

(Erre utal A. L. Mayer könyve: *Die Liturgie in der europäischen Geistesgeschichte*, Wissenschaftliche Buchgemeinschaft, Darmstadt, 1971.)

De amint fentebb mondtuk, a liturgia lényegében „misztérium”, szent titok, benső, lelki valóság, Istennel való találkozás, melynek külső és közösségi megnyilvánulása van, és ez adja a liturgia változatosságának formáját a különböző földrajzi, kulturális korszakok szerint. Ezeknek a külső megnyilatkozásoknak története van, amit a liturgia története tárgyal. Nos, a szerző évek hosszú során át igyekezett megismerni és másoknak átadni ezt a történeti fejlődést, vagyis tanította a liturgia történetét, amelyet most könyv formájában, öt kötetben angolul közzétett: „The Origin and Development of the Christian Liturgy according to Cultural Epochs” (Political, Cultural, and Ecclesial Backgrounds, 2300 o., The Edwin Mellen Press, Lewiston, N.Y., 2006.)

A liturgia természeténél fogva az egyháznak a cselekménye, tehát annak változása függ az egyháztörténettől, annak virágzó vagy hanyatló életétől. Az egyház életét pedig nagyban befolyásolja a korabeli kultúra, ami viszont függ a mindenkori politikai helyzettől. Ezért a liturgia történetét tárgyalva figyelembe kell venni mind a politikai, mind a kulturális, mind az egyháztörténeti háttérrel, melyek mind érintik az egyház liturgikus életét. Ezért a könyvnek a fejezetei általában négy részt tartalmaznak: tárgyalják először a politikai, majd a kulturális háttérrel, az egyháztörténeti eseményeket, és csak azután következnek részletesen a liturgia reformjai és a liturgikus rítusoknak a változásai.

A tanulmány a keresztény liturgia előzményeivel kezdődik, mégpedig az általános, minden vallásra vonatkozó antropológiai és fenomenológiai szempontok rövid megjelölésével, amelyek megtalálhatók a keresztény liturgiában is. Az előzményekhez tartozik a görög-római vallásnak a gyakorlata, mert ebben a miliőben éltek az első keresztények. De legfontosabb a zsidó liturgiának az ismerete, hiszen ebből nőtt ki szervesen a keresztény liturgia, jóllehet a Megtestesült Krisztus személye, tanítása és egyházának kezdete a keresztény liturgia igazi gyökere. A zsidó liturgia, különösen a zsinagóga liturgiája részletesen kifejtésre került, mert sajnos annak lelkisége eléggé ismeretlen a legtöbb ember számára, pedig Jézus és az apostolok mind ebben nőttek fel. A szövegek ismertetése nem próbálja azoknak eredetét és datálását kritikusan megítélni, csupán a zsidó liturgiának szellemét akarja megismertetni a keresztényekkel. Az első kötet ezt tárgyalja tehát, és összegzi mindazokat a liturgikus adatokat, amelyeket az Újszövetség könyveiben találunk.

A kereszténység első három évszázadában a keresztényüldözés alatt a liturgiának széles skáláját találjuk, mert a szent életű püspökök a nagyobb városokban sajátosan gyakorolták liturgikus funkciójukat, megőrizve azonban mindig az apostoli hagyományt. Ezért ugyanazon liturgiának széles variációit lelhetjük fel ezekben az ősi liturgikus szövegekben. Ezek a variációk még kifejezettebbekké válnak a 4. században, amikor a keleti és nyugati liturgia, és azoknak válfajai megjelennek és írásban rögzítődnek. Ettől az időtől kezdve a könyv elsősorban csupán a római liturgia kialakulását és fejlődését követi, jóllehet összehasonlításokat tesz a többi nyugati és keleti liturgiákkal is. Sajnos, a keleti liturgia ismerete Nyugaton eléggé hiányos, ezért annak ismerete jóval gazdagíthatja liturgikus lelkiségünket. A második kötet végül tárgyalja a római liturgia aranykorát, a patrisztikus kort, amikor az egyházatyák megalakították a nyugati liturgiának a keretét és szövegeit.

A harmadik kötet követi a „sötét középkorban” az egyházi élet, és vele együtt a liturgia hanyatlását, jóllehet a román kor kolostoraiban lázas munka folyt a hagyomány megőrzésére, és továbbadására is. Ezután azonban következik ismét a liturgia megélénkülése a gótika korában, mely nemcsak az egyházi élet, hanem a modern római liturgia megújulását is jelenti, és gazdagítja a liturgikus szellemet. Sajnos, a reneszánsz kor, amely gyönyörű művészi alkotásokat hozott létre, a liturgia területén több visszaélését okozott, jóllehet a humanizmus egészséges kritikája hasznos volt az egyház számára.

A visszaéléseket akarja kiküszöbölni a reformáció, amely azonban túl messzire ment liturgikus reformjaiban, és ezért a barokk kor pompája próbálta azt ellensúlyozni. Annak visszaéléseit viszont a következő racionalizmus és felvilágosodás akarta szűk mederbe szorítani, ami szintén nem talált széles fogadtatásra. Ezért kellett a romanticizmusnak és restaurációnak újra az egyszerű ésszerűség mellett a szépre, és az érzéseket is foglalkoztató szempontokra ugyancsak felfigyelni. Mindezt a negyedik kötet tárgyalja.

Az ötödik kötet a 20. századról szól. Nehéz a 20. század pluralista kultúrájában megtalálni a helyes liturgikus kifejezési módot. A globalizáció nem jelent egységet, mert a lakosság mozgékonysága (emigráció) felbontja a kultúra egységét, még egy városon belül is. Ilyen helyzetben nehéz megtalálni a liturgiának azt a kifejezési módját, amely mindenkinek megfelel. Máskülönben viszont az egység került veszélybe. Ebben a helyzetben találja magát az egyház manapság, nemcsak a katolikus egyházban, hanem a többi egyházakban is, amelyekre csak elvétve utal a könyv.

A Tridenti Zsinat után a liturgikus káosz valamennyire rendeződött, de ugyanakkor a liturgikus élet mintha megmerevedett volna. A 20. században elkezdődött ugyan egy liturgikus mozgalom, mely igyekezett kiküszöbölni a helytelen formalitásokat, de ez csak a szakértők kezdeményezése maradt mindaddig, amíg a II.Vatikáni Zsinat hozzá nem fogott a komoly liturgikus reform tárgyalásához. A zsinat után ismét szakértők széleskörű bevonásával elkezdődött a liturgia hivatalos megújulása, a liturgikus könyvek reformja révén. Sajnos, ugyanebben az időben tanúi voltunk egy liturgikus forradalomnak is, mely két végletből táplálkozott. Egyesek minden változást elleneztek, és vonakodtak a hivatalos előírásokat végrehajtani; ezek, többnyire az idősebb hívek, tévesen hivatkoztak V. Piusz pápa trident reformjára, mely szerint minden további változás ki lenne zárva. Mások viszont lassúnak tartották a liturgia megújítását, és a maguk kezébe ragadták – gyakran oktan módon – a forradalmi változtatásokat. Ezek, többnyire fiatalok, és a liturgia teológiájában és történetében járatlanok, olyan módon kísérleteztek a liturgiával, hogy az nem volt már elfogadható a hivatalos egyház számára. Ez a két véglet aztán egyre erősítette egymást, mígnem valamennyire lecsillapodott a helyzet, és általában elfogadottá vált az egyház hivatalos felügyelete alatt a liturgikus életnek a reformja.

Ennek a reformnak egyik szembetűnő megnyilatkozása volt a népnyelv bevezetése a latin helyett. Maga a zsinat csupán megengedte a népnyelv használatát bizonyos mértékben, de nem szándékozott ezzel a latin nyelvű liturgiát kizárni, hiszen a római liturgiának „latin” az eredeti és hagyományos nyelve. Lassan azonban a latin annyira kiszorult a liturgiából, hogy alig lehet már papot találni, aki képes a liturgiát latinul végezni. Pedig a latin nyelv és szövegek szépsége sajnálatos hiányt jelent a mai liturgiában. A népnyelvű szövegeknek megvan a maguk jelentősége és haszna, és semmiképpen sem lehetne visszatérni a teljesen latin nyelvű szertartásokhoz, amelyeket a nép nem ért; mégis, jelenleg egyedül a római liturgia az, ahol az eredeti liturgikus nyelvet szinte egyáltalán nem használják. Ennek orvoslására valószínűleg XVI. Benedek pápa fog valamilyen intézkedést hozni, hogy szélesebb körben szorgalmazza a latin nyelvű, de megújult liturgia használatát. (2007. július 7-én adta ki XVI. Benedek pápa a *Summorum pontificium* kezdetű motu propriót, amely szabályozza a „SzentXXIII. János pápaálta1962-ben kiadottMisekönyv” szerinti liturgiavégzést – az ún. „trident misét” –, s amelynek előírásai 2007. szeptember 14-én léptek életbe – *a szerkesztő megjegyzése.*) – Hasonló probléma mutatkozik az úgynevezett „nép felé való misézéssel”. Ennek története nincsen egészen tisztázva, de mindenesetre a jelenlegi szokást nem lehetne nagyobb megrázkódtatás nélkül megváltoztatni. Tulajdon-

képpen mindkét lehetőségnek megvan a teológiai magyarázata, és mind a kettő elfogadható, ha nem zárjuk ki a másikat.

Sajnos, ezek a zsinat utáni változások, bár általában elfogadta azokat a nép, mégis némi megosztást hoztak a hívek körében. Itt is érvényesülni kellene annak az elvnek, hogy „egység a sokféleségben”. A liturgia történetének ismerete ehhez némi segítséget nyújt. Nem használ az egyház egységének, ha vagy minden változást elvetnénk bizonyos konzervativizmus nevében (mint pl. Lefebvre érsek és követői), de az sem, ha egyes álliturgikusok olyan változásokat vezetnének be, amelyek nem felelnek meg a kor és hely kultúrájának (pl. liturgikus tánc egy európai nagyvárosban). Itt is ügyelnünk kell arra, hogy az egyház tanítóhivatala vagy liturgiát irányító kongregációja megvédje a liturgiát a túlzásokkal, és egyéni idioszinkratikus (túlérzékenyen ellenszenves) elemekkel szemben. Olykor talán ezt szabadságunk korlátozásának fogjuk fel, de emlékezzünk arra, hogy a liturgia nem egyéneknek vagy kis csoportoknak „jóindulatú” istentisztelete, hanem az egész egyháznak az Isten-dicsőítése. Továbbá: tökéletes liturgia csupán a mennyben lesz megvalósítható!

A liturgia története elsősorban azoknak a papoknak és híveknek a számára íródott, akik jobban meg akarják ismerni a jelenlegi keresztény liturgiát és annak korabeli változásait. Ugyanakkor szélesebb látókört nyújt a politikai, kulturális és egyháztörténeti háttérre is, mert sajnálatos módon manapság a történeti ismeretek hiánya sok félreértésre és nyugtalanságra ad alkalmat. A könyvnek nem volt célja a jelenlegi liturgikus nehézségek megoldása, de legalább háttérrel nyújt egy mélyebb és tudatosabb liturgikus megújulásra és a keresztényeknek századokon át gyakorolt liturgikus lelkiségének felfrissítésére.

A Misekönyvtől a rítusig

(A liturgikus könyv helyes használatáról)

A Római Misekönyv új, harmadik olasz kiadása azt a veszélyt rejti magában, hogy a Miatyánk és a Dicsőség egy-egy mondatának új változatára szűkítjük le, ezzel mindegy csalódást okozva a híveknek. Ellenben a Misekönyv egy lépést tesz előre a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának útján, újra felfedezve a mély indítékokat, és feltárva azok pasztorális célját a misézés helyes módja, és egy jelentőségteljes miniszterialitás révén, kezdve az elnökségtől.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző az alexandriai egyházmegye papja, egyben az ottani Liturgikus Intézet igazgatója is. Több liturgikus folyóirat társszerkesztője.

Forrás: Rivista di Pastorale Liturgica 341, 2020/4, 70-73.

1. A MISEKÖNYV NEM OLVASÁSRA SZÁNT KÖNYV, DE NEM IS A „PAP KÖNYVE”

„Misét mondani” – ez egy szerencsétlen kifejezés, amely megszokottá vált a köznyelvben egészen napjainkig, nem minden ok nélkül. Valóban, egy közel ezeréves gyakorlat fokozatosan átalakította az Úr vacsoráját a pap által kisajátított rítussá, melyen a hívek részt vettek és imádkoztak, mindenki külön-külön, függetlenül attól, hogy milyen tevékenységet végzett a pap abban a pillanatban az oltárnál. Éppen ezért vezették be a harang használatát a 13. században, hogy legalább az átváltoztatásra, a kenyér és a bor felmutatására felhívja a hívek figyelmét.¹³⁹ Miután ilyen hosszú ideig el volt választva a papság és a nép egymástól a szentmise celebrálása alatt, érthető a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának fáradságos útja, amely visszahelyezte az eucharisztikus ünneplésbe az eredeti közösségi dimenziót (vö. OGMR 72. és 80.). Tulajdonképpen kifejezte a Tridenti Zsinatnak azt a szándékát, hogy visszaadja *ad pristinam sanctorum Patrum normam* a Római Misekönyvet (vö. OGMR 6, 8-9.). Talán el tudjuk képzelni a tanítványokat az utolsó vacsorán, és a híveket az első századokban, amint az Eucharishtiát ünneplik a magánimádság legnagyobb intimitásában? A Misekönyvben nincsen semmi, amit „olvasni” kell, hacsak nem a rubrikákat a megfelelő időben. Nem a mise olvasásáról és elmondásáról van szó, ha-

¹³⁹ Vö. J. A. JUNGSMANN, *Missarum sollemnia* II, Ancora, Milano, 2004. (anasztatikus) 162.

nem arról, hogy folytassunk párbeszédet Isten és az ő népe között az emberi kommunikáció legjobb lehetőségei segítségével. Így tett Isten, hogy felfedje magát: „a Szentírásban emberek által, emberi módon beszélt... Isten emberi nyelven kifejezett igéi, szavai ugyanis hasonlónak váltak az emberi beszédhez” (Dei Verbum 2, 12-13.). A liturgia az Isten által celebrált ige. A szentmise nem az egyes személy hódolata, a Misekönyv pedig nem a pap devóciójának könyve, hanem annak az egyháznak a könyve, mely valóban jelen van a hívek helyi közösségében (Lumen Gentium 26.), és amely az egyetlen celebráló alany (vö. KEK 1140-1141.).

2. A MISEKÖNYV GYÜMÖLCSÖZŐ, PASZTORÁLIS HASZNÁLATÁRÓL

A pasztorális hatékonyság az aktív részvétel által, a liturgikus reform elsődleges aggodalma (vö. SC 11. és 49.; OGMR 23. és 352.). Sajnos az utóbbi ötven évben a „pasztorális” jelző arra szolgált (és némelyek számára még ma is azt jelenti!), hogy delegitimálja a II. Vatikáni Zsinatot, és különösképpen azt a liturgikus reformot, amely Isten egész népe számára a legélettelibb (mivel szentségi!), és legszükségesebb eszközt jelenti az egyház hiteles, és mély megújulásának szempontjából (vö. SC 14. és 43.; *Dominicae cenae*, 13.). Nincs semmi az egyházban és szentségeiben, aminek nem kellene „pasztorálisnak” lennie, vagyis azon személyek munkájában, amelyek Isten népe formálására kaptak meghívást; és nem csupán elvont elvek szintjén. A püspökök úgy mutatják be az olasz Misekönyv harmadik kiadásának hatályba lépését, mint alkalmat arra, hogy bizonyítsa a liturgikus reform mély igazságait. Valójában nem egyszerűen a celebrálás újragondolásáról volt szó, ehhez nem lett volna szükség zsinatra; az elmúlt négy száz év alatt már hat pápa végzett el korrekciókat ezzel kapcsolatban. A Misekönyv új kiadása alkalom arra, hogy újra felfedezzük (vagy most fedezzük fel?) „a liturgikus reformmal beteljesedett döntések motívumait, meghaladva felszínes, és megalapozatlan olvasmányokat, torzító parciális recepciót és gyakorlatot. Nem arról van szó, hogy újragondoljuk a reformot, módosítva a választásokat, hanem hogy jobban megismerjük a bennfoglalt okokat, a történelmi dokumentáció révén is, hogy interiorizáljuk az inspiráló elveket és hogy megtartsuk úgy a fegyelmet, mint a szabályt” (Ferenc pápa, idézve a püspökök által a *Presentazione*-ban, n. 5.). Mivel „az Eucharisziáról szóló legjobb katekézis maga a jól celebrált Eucharisztia” (XVI. Benedek, idézve a *Presentazione*-ban, n. 6.), az első lépés a Misekönyv helyes használata felé a premisszáik megismerése.

3. AZ ÁLTALÁNOS PREMISSZÁK MEGELŐZIK A RUBRIKÁKAT

A zsinat előtti Misekönyvet általános rubrikák vezették be, a Ritus servandustól (a misében történő minden gesztusnak és mozdulatnak aprólékos leírása), és az esetleges hibák, vagy a sajnálatos dolgok listájától kezdve, amelyek előfordulhattak a celebrálás alatt, s vészhelyzet esetén megoldásokat kínáltak. A II. Vatikáni Zsinat Misekönyvét első alkalommal vezeti be teológiai jellegű normák és elvek szövege, valamint VI. Pál pápának értékes Proemiója, amely a premisszák integráns részévé vált. Ez az új Misekönyv teljes mértékben koherens az egyház doktrinális és eukológikus hagyományával (vö. OGMR 1-15.). Ha a Római Misekönyv új kiadásának használatát nem kíséri a premisszák figyelmes és korrekt olvasata (amelyek nem kevés integrációt is kaptak), a rubrikák egyszerű alkalmazása és néhány szó megváltoztatása nemcsak, hogy nem teszi aktívabbá és gyümölcsözőbbé a részvételt, hanem azzal a kockázattal is jár, hogy nevetségesse teszi az egész „felhajtást”, amely megelőzte a Misekönyv új kiadását. A valódi újdonság inkább abban rejlik, hogy a celebrált modalitás korrektebb és elokvensebb egy „egyszerre egyszerű és szép liturgia mellett, amely a misztérium eszköze, ugyanakkor megmarad érthetőnek és világosnak, amely képes elbeszélni Isten örök szövetségét az emberekkel” (CVMC 49.). Az embernek valóban az a benyomása, hogy évekig mindekelőtt csupán azzal foglalkoztak, hogy materiálisan alkalmazzák a reformot. Talán tudat alatt az előző rubricista mentalitástól befolyásoltan alkalmazták az előírt újdonságokat, anélkül, hogy megkérdézték volna, miért. Az érvek figyelembe nem vétele, amelyek a reform gyökerénél vannak, ez okozta egyrészt az új és hideg rubricizmus dupla és ellentétes levezetését, másrészt a kontrollálatlan és deviáns fantáziát. Alapvető fontosságú a Római Misekönyv Általános Rendelkezéseinek ismerete nem csupán a szolgálattevők, hanem a hívek részéről is, hogy korrekt és pasztorális szempontból hatékony módon tudjanak ünnepelni (vö. SC 19.).

4. AZ ÜNNEPLÉS AUTENTIKUS MŰVÉSZETÉRŐL

Az adás módja fontosabbá válhat az adás aktusánál. A kommunikációnak ez a dinamikája mindig érvényes, a liturgiában is, és mindenekelőtt a liturgiában, ahol magát az Urat ajándékozzák oda, ami azzal a kockázattal jár, hogy eltorzítják, sőt az is előfordulhat, hogy nem fogadják szívesen. Az *ex opere operato* félreértett értelmezése olyan szakramentális minimalizmushoz vezetett, amely a teljes szentséget „matériára és formára” redukálja, vagyis az alapvető dolgok és szavak egyszerű materialitására. Ez bizonyosan hozzájárult ahhoz, hogy már nem vették figyelembe a liturgia emberi dimenzióját, és a jelek nyelvezetének fontosságát. A liturgia és az

Eucharisztia a legmagasabb szinten valósítja meg, nyilvánítja ki, és táplálja a Vőlegény és a Menyasszony, az Úr és az Ő népe közötti kapcsolatot (vö. SC 7). Nem elegendő „szabályszerűen” házasnak lenni, nem elegendő a polgári törvénykönyv cikkelyeinek alkalmazása sem ahhoz, hogy boldog házasságban éljünk. Ugyanígy nem elegendő materiálisan végrehajtani a rubrikai normákat, hogy igazoljuk, és teljes mértékben hatékonyra tegyük az Úr szentségi tetteit és szavait. Az ünneplés művészete nem a helyszínek pompájában, sem a gesztusok teatralitásában, sem pedig a ruhák és a bútorok gazdagságában áll. A keresztény liturgiában nincs értelme az öncélú művészetnek, hanem csak a liturgia művészetének. A liturgiában a szépségnek nem az a célja, hogy felkeltse az érzékeket, sem pedig az, hogy felszínes érzelmeket hozzon létre, hanem hogy Isten misztériumát kommunikálja. Már XII. Piusz azt írja, hogy a keresztény liturgiában az öncélú művészet „*aut omni vicaret aut ipsi Dio creatori et ultimo fini gravem contumeliam inferet*”.¹⁴⁰ Más szóval a liturgiában nincs értelme a l'art pour l'art-nak, sőt, az Isten megsértése is lehet.

A celebrálás művészete az a „nemes egyszerűség”, amelynek minden liturgikus rítust jellemeznie kell (vö. SC 34.). Nem kell mást tenni, csak amit a Misekönyv előír, a szükséges és olykor kötelező alkalmazásokkal. Az emberi igazság és őszinteség teljességét oda kell nyújtani a személyeknek, dolgoknak, gesztusoknak, a viselkedésformáknak és a szavaknak, hogy meg tudják testesíteni magának az Úrnak a szeretetét. Végso soron az ünneplés művészete – bár mint minden más művészetnek, gyakorlati alakulásra is szüksége van – elmélyíti gyökereit azok szerető szívében, akik a felszenteléssel arra kaptak meghívást, hogy kinyilvánítsák és kommunikálják Isten misztériumát, és megváltása ajándékát.

Bármennyire is túlságosan egyszerű megállapításnak tűnhet (sőt elkoptatottnak, mert kihasználták), csak a valódi szeretet tud igazságot és kommunikációs erőt adni a liturgia gesztusainak és szavainak... ahogyan ez a mindennapi életben is van. Ezért megerősíthetjük, hogy a megújult Misekönyv legfontosabb újdonságát mindenekelőtt egy megújult miniszterialitás jellemzi. Egy olyan miniszterialitás, ahol minden gesztus és szó (sőt még a rubrikák is!) átalakul a Vőlegény-Krisztusnak a Menyasszony-Egyháza iránti hűséges szeretete jelévé, amely szentségileg teljesen jelen van minden legitim liturgikus gyülekezésben.

Fordította: Krizsanyek Róbert

¹⁴⁰ XII. PIUSZ, *Musicae sacrae disciplina* (25.12.1955). in AAS 48 (1956) 11.

„Cum iucunditate exhibitis”

A mennyei egyház képe a kora középkori templomszentelés liturgiájában

BEVEZETÉS

A „Paradicsom iránti nosztalgia” – ahogy Mircea Eliade fogalmaz, mindig arra készítette az embert, hogy olyan tereket különítsen el magának, ahol kapcsolatot tud teremteni a „Szenttel”, a „transzcendenssel”, az „Istennel”. Ezen kapcsolat mellett az is fontos, hogy a szent tér helyet ad valami olyan cselekvés megismétlésének – általában táplálkozási rítus keretében –, amit a mitikus lények „*in illo tempore*” vittek véghez.¹⁴¹ A keresztény templomok kialakításában is egyszerre fontos a praktikus és a transzcendens szempont: azont túl, hogy a gyülekezet elfér a térben, és egy központi helyen bemutatják az áldozatot, a szent terek a növekedés helyei is, mind belső, egyéni,¹⁴² mind pedig közösségi szinten.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző 1999-ben született Dél-Erdélyben, Hátszegen. 2017-ben érettségizett a szegedi Dugonics András Piarista Gimnáziumban, ugyanezen évben kérte felvételét a rendbe. 2019 augusztusában tette le első egyszerű fogadalmát, azóta a budapesti Kalazantinum rendház tagja, teológushallgató a Sapientián. (nagy.csongor@piarista.hu)

Dolgozatomban a keresztény templomok gyülekezet általi birtokbavételére, a templomszentelés liturgiájára koncentrálok. Először, nagyvonalakban áttekintem a rítus történetét és kialakulását a kezdetektől a IX. századig, majd pedig az ún. *Ordines Romani*¹⁴³ (továbbiakban: OR) gyűjteményben fennmaradt három ősi, templomszentelési ordót elemzem, különös tekintettel arra, hogyan jelennek meg bennük a mennyei egyházra, a mennyei Jeruzsálemre való utalások. Külön fejezetet szánok a rítus legősibb és legfontosabb elemének, a vértanúk, szentek ereklyéinek elhelyezésének.

¹⁴¹ MIRCEA ELIADE: *Vallástörténeti értekezés*, Helikon, [Budapest], 2014., 530.

¹⁴² A szent terek személyiségfejlődésben elfoglalt helyéről lásd: GALACZI TIBOR SCH. P.: *„Milyen félelmetes ez a hely...” Helykötődés és transzcendencia: a szakrális helyek szerepe a belső növekedésben* (szakdolgozat), SZTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2020.

¹⁴³ A római rítushoz tartozó első rubrikális ordók gyűjteménye. Három templomszentelési ordó található benne, mindhárom a VIII. század végéig készülhetett: SZASZOVSKY ÁGNES: *A veszpéri pontifikálé templomszentelési ordója*, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Doktori Iskola, Budapest, 2013., 20.

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS A IX. SZÁZADIG

A kereszténység kezdeti szakaszában attól kezdve beszélhetünk templomszentelési rítusról, amikortól az istentisztelet végzésére külön épületeket emeltek. Erre nyilván nem volt szükség, illetve lehetőség, amíg az első krisztushívők üldöztetést szenvedtek, de Konstantin császár trónra kerülésével, és a kereszténység terjedésével mindez fontossá vált. Az első keresztény szöveghely, ami megemlíti a templomszentelést, Cezáreai Euszebiosz Egyháztörténetének X. fejezete, amely a 316-ban felépült tyrosz-i templom dedikációját beszéli el: bár ekkor még maga az Eucharisztia megünneplése volt az az aktus, ami felszentelte a templomot¹⁴⁴ (ezt a patrisztikus hagyományt hozta vissza a II. Vatikáni Zsinatot követő liturgikus reform is)¹⁴⁵, Euszebiosz tanúságából kiderül, hogy fényes ünnepséget tartottak, és szokás volt az ünnepi homília is.

Azt mondhatjuk, hogy kb. a VI. századig nem alakult ki kidolgozott szertartása a templom dedikációjának, ugyanakkor már Szilveszter pápa is felhívja a papok figyelmét arra, hogy csak olyan helyen misézhetnek, amit előtte egy püspök felszentelt.¹⁴⁶ Külön szertartásrend híján is korán fontossá vált vértanúk ereklyéit elhelyezni az oltárban az első szentmise alkalmával – mondhatni ez a rítus kialakulásának első mozzanata. Euszebiosz erről még nem tesz említést, de Milánói Ambrus LXXVII. levelében beszámol arról, hogy hívei azt kérték tőle, szenteljen nekik egy templomot, ám ő csak akkor volt erre hajlandó, ha előtte vértanú-testeket talál.¹⁴⁷ A levél szerint ekkor találták meg Protáz és Gerváz vértanúk testét, amelyet később több csoda is követett, melyekről Ambruson kívül Szent Ágoston is több művében beszámol.¹⁴⁸ Ez a jelkép olyan fontossá vált a templomszentelés fejlődésében, hogy később a II. Niceai Zsinat megtiltotta a püspököknek az ereklyék elhelyezése nélküli oltár- vagy templomszentelést.¹⁴⁹

¹⁴⁴ BAÁN IZSÁK (ford.): *Caesareai Euszebiosz egyháztörténete*, Szent István Társulat, Budapest, 2020., 549. Kétségtelen, hogy a görög vallási gyakorlatban is találunk erre párhuzamot, hiszen az áldozati oltár felszentelésének ott sem volt külön rítusa, hanem az első áldozatbemutató által vált szent helyé: FÖLDVÁRY MIKLÓS ISTVÁN: *Szent terek az ókori Görögországban* (szakdolgozat), ELTE—BTK Görög Nyelvi és Irodalmi tanszék, 2004., 8.

¹⁴⁵ PÁKOZDI ISTVÁN – SOMORJAI ÁDÁM OSB (szerk.): *A liturgiatudomány kézikönyve*, SZIT, Budapest, 2020., 522.

¹⁴⁶ MUNCEY R. W.: *History of The Consecration of Churches and Churchyards*, London, 1930., 25.

¹⁴⁷ MICHAELA ZELZER (szerk.): *Sancti Ambrosii Opera*, vol XII, Hoelder – Pichler – Tempsky, Bécs, 1982., 127.

¹⁴⁸ SZENT ÁGOSTON: *Vallomások*, Gondolat, Budapest, 1982., 258.; SZENT ÁGOSTON, *Isten Városáról*, 4. vol, Kairosz, Budapest, 2009., 469.

¹⁴⁹ MUNCEY R. W.: *History of the Consecration of Churches and Churchyards*, W. Heffer & Sons; s. l. (1930.) 26.

Nagy Szent Gergely pápa alatt továbbra is áll, hogy a templom felszentelésének egyetlen merev feltétele a szentmise ünneplése, annyi kitételrel, hogy ezt a helyi püspöknek kellett végeznie.¹⁵⁰ Ezen kikötés mögött, bármilyen evidensnek is tűnhet, komoly egyháztani következetességet vélhetünk felfedezni: a helyi egyház fontosságát. Ugyancsak Gergely pápa levelezéséből az is kiderül, hogy ha egy, addig pogány használatban lévő templom felszentelését végezték, tisztító célzattal megáldott vízzel (*aqua exorcizata*) meghintették a templom belsejét¹⁵¹ – ez az aktus a mai napig része a szertartásnak. A kor egyik első, rítusra utaló szakramentáriuma az ún. Hadrianum,¹⁵² amely már tartalmazza az ereklyék körmenettel való templomba érkezését, a templom szenteltvízzel való meghintését, az ereklyék oltárba helyezését, illetve az ünnepi szentmisét.

A VIII. századra kialakult az első, tisztán római szertartásrend, mely a már említett OR-ben maradt fent: az *Ordo Quomodo in Sancta Romana Ecclesia Reliquiae Conduntur* (továbbiakban: Ordo XLII).¹⁵³ A kidolgozott, de egyszerű szertartáskönyv a tiszta római liturgia szövegtanúja. Fontos látnunk, hogy a korban szinte még egyházmegyén belül sem volt egységes a liturgia, területenként változott.¹⁵⁴ A különböző liturgiák elterjedve, és egymással találkozva formálódtak, egybeolvadtak, ezért ebben a korban már különféle helyeken, püspöki pontifikálékban megjelentek különböző ordók. Ennek a formálódásnak az egyik fontos állomása a liturgiátörténetben a gall és római liturgia találkozása a VIII. században,¹⁵⁵ mely a templomszentelés rítusára is komoly hatással volt: fontos eleme lett a szertartásnak a templomban használatos szent edények és tárgyak megáldása, az oltár és a falak olajjal való megkenése, a gyertyák meggyújtása az oltáron a mise előtt, illetve a 12 gyertya meggyújtása az üres templomban, a püspök belépése előtt.¹⁵⁶ Ezekről tesz tanúságot az *Ordo Quomodo Ecclesia Debeat Dedicari* (továbbiakban: Ordo XLI.), illetve az *Incipit ad reliquias levandas sive deducendas seu condendas* (továbbiakban Ordo XLIII.) – ezek ugyancsak az OR-ban maradtak fent.¹⁵⁷ Erre a korra tehető a szentelési rítus, és a szentmise különválasztása is: bár a kettő szorosan követte egymást, a jelképekkel és ak-

¹⁵⁰ BRIAN REPSHER: „*Locus est Terribilis*”: *The Rite of Church Dedication in Medieval Christendom*, The University of North Carolina at Chapel Hill, 1994., 17.

¹⁵¹ i. m. 16.

¹⁵² uo.

¹⁵³ i. m. 20.

¹⁵⁴ SZASZOVSKY ÁGNES: *A veszprémi pontifikálé templomszentelési ordója*, Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetem, Doktori Iskola, Budapest, 2013., 19.

¹⁵⁵ A gall liturgia szolgáltatta a díszes elemeket: SZASZOVSKY ÁGNES: *A veszprémi pontifikálé templomszentelési ordója*, 23.

¹⁵⁶ BRIAN REPSHER: „*Locus est Terribilis*”: *The Rite of Church Dedication in Medieval Christendom*, 22.

¹⁵⁷ További munkám során a XLI, XLII, és XLIII. ordót vizsgálom.

ciókkal teli rítusra többen úgy tekintettek, mint a tizenkét szentség egyikére.¹⁵⁸ Ezért, a hosszú és jelképekkel teli dedikáció után (melynek jelentős részét a püspök néhány segítővel végezte az üres templomban) a főcelebráns átöltözött (ezzel nemcsak jelezvén, hogy egy másik akció következik, de utalva arra is, hogy Krisztus Urunk másként fog eljönni, ha elkészítette a nekünk szánt országot),¹⁵⁹ és ekkor ünnepelték az első szentmisét. Összességében azt mondhatjuk, hogy a IX. századra a karoling liturgia-reform egy erősen összetett, gondosan megszerkesztett templomszentelési szertartást alkotott meg, amely beilleszkedvén a reform gondolatvilágába, a keresztség római rítusában gyökerezik.¹⁶⁰

UTALÁSOK A MENNYEI EGYHÁZRA

A mennyei egyházra való utalások egészen a templomszentelés gyökeréig visszanyúlnak. Már Euszebiosz is kiemeli a tyrosz-i templom felszentelésekor mondott beszédében, hogy ez a templom a mennyei Jeruzsálem előképe.¹⁶¹ A templom egy fizikai épület, és a Jelenések könyvében a mennyei Jeruzsálem is helyként jelenik meg előttünk, ám mindkettő lényegéhez nem a térbeli, hanem az embereket összegyűjtő dimenziója tartozik: Alexandriai Szent Kelemen szavaival az egyház a szentek gyülekezete.¹⁶²

Az OR-ben szereplő XLI. és XLIII. ordókban antifóna vagy imádság szintjén megjelenik, hogy ez az Isten, és az imádság háza.¹⁶³ Ez nemcsak a hely szentségére hívja fel a figyelmünket, hanem arra is, hogy a közösség a templomban Isten és a Barány köré gyűlik imádkozni, bekapcsolódva a Jelenések könyvében leírt liturgiába. Szintén a Jelenések könyvéhez (Jel 22,2) köthető az a 12 gyertya, amit az üres templomban helyeznek el: az élet folyója mellett évente tizenkétszer termő életfát jeleníti meg.¹⁶⁴

A püspök templomhoz/templomba való vonulásakor litánia hangzik fel, mely nemcsak, hogy mindhárom ordóban megtalálható, de szerves része a templomszentelés rítusának: lehívja a szenteket és az angyalokat a

¹⁵⁸ BRIAN REPSHER: i. m. 32.

¹⁵⁹ i. m. 106.

¹⁶⁰ i. m. 202.

¹⁶¹ BAÁN, IZSÁK (ford.): *Caesareai Euszebiosz egyháztörténete*, 571.

¹⁶² BRIAN REPSHER: i. m. 10.

¹⁶³ ANDRIEU, MICHEL: *Les Ordines Romani du Haut Moyen Age*. Peeters Publishers, Louvain, 1931–1961., 343.; 413.

¹⁶⁴ BRIAN REPSHER: „*Locus est Terribilis*”: *The Rite of Church Dedication in Medieval Christendom*, 110. A gyertyáknak valójában kettős jelentése van: az életfa mellett a tizenkét apostolra is utalnak.

gyülekezetbe, és nemcsak az rítus szemtanúinak szólítja őket,¹⁶⁵ hanem égi közbenjárásukért esedezik.

A XLI. ordóban megtalálható az oltáron történő tömjénezés a következő módon:¹⁶⁶ az oltár közepén és négy sarkán gyújtanak tömjén szemeket. Ez egyrészt a Jel 8,3-mal is kapcsolatba hozható,¹⁶⁷ másrészt a szemek elosztásának a szimbolikája is kifejező egyháztani tartalmat hordoz: a középső szem Jeruzsálemet, mint a világ közepét szimbolizálja,¹⁶⁸ ahonnan a keresztények világossága elindult a világ mind a négy égtájára. Hasonló szimbolikája van az oltár krizmával való megkenésének.¹⁶⁹

Amint látjuk, a mennyei Jeruzsálem képe mind az imádságok, mind a jelképek szintjén erőteljesen megjelenik a dedikáció liturgiájában. Összességében azt mondhatjuk, hogy a templomszentelés rítusa nemcsak az épület méltóvá tételét szolgálja, hanem a mennyei egyház képén keresztül megszólítja a közösséget is: azt a feladatot tűzi a keresztények elé, hogy váljanak a szentek gyülekezetévé.

AZ EREKLYÉK JELENTŐSÉGE

A templomszentelés liturgiájának legősbibb eleme, amely legegységelműbben fejezi ki a mennyei egyházat, az a vértanúk vagy szentek ereklyéinek elhelyezése az oltárban. A középkorra az ereklyéknek hatalmas kultusza lett: nem is csoda, hiszen kézzelfoghatóvá teszik az ember legmélyebb vágyát, a földi halálon túli életet.¹⁷⁰ Először a római egyháznak vált gyakorlatává ezen ereklyék oltárba tétele,¹⁷¹ amely azóta is nélkülözhetetlen része a templomszentelésnek. Valódi szimbólum ez, mely nem kevesebbet mutat meg a valóságból, hanem pont valami megfoghatatlant tesz jelenvalóvá.¹⁷²

Szent Ambrus a LXXVII. levelében, amelyben arról tudósít, hogy csak vértanúk testének megtalálása után volt hajlandó templomot szentelni, illetve a csodákról, amelyek a megtalálás után születtek, közli a néphez ekkor

¹⁶⁵ i. m. 57.

¹⁶⁶ ANDRIEU, MICHEL: *Les Ordines Romani du Haut Moyen Age*, 344.

¹⁶⁷ BRIAN REPSHER: „*Locus est Terribilis*”: *The Rite of Church Dedication in Medieval Christendom*, 335.

¹⁶⁸ Jeruzsálem központiségéről: MIECZYSLAW CELESTYN PACZKOWSKY OSB: Jeruzsálem mint a világ közepe, *Praeconia* 4. (2009.), 3–36.

¹⁶⁹ BRIAN REPSHER: „*Locus est Terribilis*”: *The Rite of Church Dedication in Medieval Christendom*, 336.

¹⁷⁰ HUBERTUS LUTTERBACH: Ereklyék, plasztinátumok és az örök élet, *Praeconia* 7. (2012.) 52–56., 52.

¹⁷¹ MUNCEY R. W.: *History of the Consecration of Churches and Churchyards* 40.

¹⁷² ALEXANDER SCHMEMANN: *Eucharisztia*, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2017., 52.

intézett beszédét is. Ebben a prédikációban kiemeli, hogy az ő lelkük ugyan az égben, de testük még a földön van, Isten irgalmából és egyháza iránti gondviselésből. Hozzá tartozóknak ismerhetjük őket, és ennek az ismeretnek a fényében méltán ujjonghat az egyház.¹⁷³ A milánói egyházatya szépen rátapint arra, hogy az ereklyék tiszteletében, és azok templomokban való elhelyezésében összeköttetésre kerül a mennyei és a földi egyház.

Természetesen az OR-ben szereplő mindhárom ordóban kulcsszerep jut ennek a szimbólumnak. Habár az ordók zenei tételeikben itt különböznek (a XLI. az *Exultebunt sancti in gloria*-t; a XLII. és a XLIII. a *Cum iucunditate exhibitis*-t hozza az ereklyék behozatalának), Kozachek rámutat, hogy a XLII. és XLIII. ordóban szereplő, új valóságról szóló izajási szöveget (Iz 55,2) kapcsolták a leghamarabb az ereklyékhez.¹⁷⁴

Az ereklyék oltárba való betételének liturgiában való elhelyezése is fontos egyháztani jelképrendszerrel rendelkezik: a liturgia végén, a templomban történt tisztulási rítusok után hozzák be az ereklyéket a sátorból, amely a templomon kívül volt, és ahol a gyülekezet várakozott, amíg a püspök ezeket a rítusokat néhány ministránssal végezte. Ezen művelet a Jn 14,2-3 résszel hozható kapcsolatba:¹⁷⁵ a püspök az Úr Krisztus nevében lép be a profán templomba, előkészíteni a helyet a népe számára, majd visszatér hozzá, magához veszi az egyház szimbólumát, és bevezeti annak új hajlékába, ahová már az egész gyülekezet követi. A XLII. Ordo ereklyék oltárba helyezése utáni könyörgése rámutat arra, ami az egész templomszentelés végső értelme: *Deus... da aedificationis tuae incrementa caelestia...* (Isten, ... adj a te épületednek égi növekedést).¹⁷⁶

KONKLÚZIÓ

A fentieket összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a mennyei egyház nem egyszeri képként jelenik meg a templomdedikáció liturgiájában, hanem átítatja az énekeket, az imádságokat, a rítusokat és a szimbólumokat is. A menny és a föld ilyen hangsúlyos összekötése végső soron az egyház teljességét jeleníti meg előttünk, amelyben egyszerre van jelen a mindenható, szentháromságos Isten, a mennyei seregek, a szentek, a vértanúk, és a földi zarándokúttjukat járó krisztushívők. Az, hogy mindez a templom, a menny és föld egy igen fontos találkozási helyének birtokbavételeként

¹⁷³ MICHAELA ZELZER (szerk.): *Sancti Ambrosii Opera*, 131.

¹⁷⁴ THOMAS DAVIES KOZACHEK: *The Repertory of Chant for Dedicating Churches in the Middle Ages. Music, Liturgy & Ritual*. Harvard University Press, Cambridge (MA), 1995., 239.

¹⁷⁵ BRIAN REPSHER: „*Locus est Terribilis*”: *The Rite of Church Dedication in Medieval Christendom*, 164.

¹⁷⁶ ANDRIEU, MICHEL: *Les Ordines Romani du Haut Moyen Age*, 401.

jelenik meg, azt gondolom, hogy nagyon erőteljesen jelzi a rítus valódi üzenetét. Nem pusztán egy épület exorcizálásáról, megtisztításáról és használatba vételéről szól, hanem végső soron a gyülekezet számára mutatja meg annak mély valóságát és célját: az Isten színe előtt valódi közösségként megjelenni, az Ő népévé, Krisztus testévé tökéletesedni.

BIBLIOGRÁFIA

- ÁGOSTON, SZENT: *Isten Városáról*, 4. vol, Kairosz, Budapest, 2009.
- ÁGOSTON, SZENT: *Vallomások*, Gondolat, Budapest, 1982.
- ANDRIEU, MICHEL: *Les Ordines Romani du Haut Moyen Age*. Peeters Publishers, Louvain, 1931–1961., (Ordo XLI.; XLII.; XLIII.)
- BAÁN, IZSÁK (ford.): *Caesareai Euszebiosz egyháztörténete*, Szent István Társulat, Budapest, 2020.
- Biblia. Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján*. Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 2007.
- ELIADE, MIRCEA: *Vallástörténeti értekezés*, Helikon, [Budapest], 2014.
- FÖLDVÁRY, MIKLÓS ISTVÁN: *Egy úzus születése. A Chartvirgus-pontifikále és a magyarországi liturgia megalkotása a XI. században* I. Argumentum, Budapest, 2017.
- FÖLDVÁRY, MIKLÓS ISTVÁN: *Szent terek az ókori Görögországban* (szakdolgozat), ELTE—BTK Görög Nyelvi és Irodalmi tanszék, 2004.
- GALACZI, TIBOR SCH. P.: *„Milyen félelmetes ez a hely...” Helykötődés és transzcendencia: a szakrális helyek szerepe a belső növekedésben* (szakdolgozat), SZTE Bölcsész- és társadalomtudományi kar, 2020.
- KOZACHEK, THOMAS DAVIES: *The Repertory of Chant for Dedicating Churches in the Middle Ages. Music, Liturgy & Ritual*. Harvard University Press, Cambridge (MA), 1995.
- LUTTERBACH, HUBERTUS: *Ereklyék, plasztinátumok és az örök élet*, *Praeconia* 7. (2012.) 52–56.
- MUNCEY, R. W.: *History of the Consecration of Churches and Churchyards*, London 1930.
- PACZKOWSKY OSB, MIECZYSLAW CELESTYN: *Jeruzsálem mint a világ közepe*, *Praeconia* 4. (2009.), 3–36.
- PÁKOZDI, ISTVÁN – SOMORJAI, ÁDÁM OSB (szerk.): *A liturgiatudomány kézikönyve*, SZIT, Budapest, 2020.
- RADÓ, POLIKÁRP: *Enchiridion liturgicum*, 2. vol, Herder, Róma – Freiburg, 1966.

- REPSHER, BRIAN: „*Locus est Terribilis*”: *The Rite of Church Dedication in Medieval Christendom*, The University of North Carolina at Chapel Hill, 1994.
- SCHMEMANN, ALEXANDER: *Eucharisztia*, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2017.
- SZASZOVSKY ÁGNES: *A veszprémi pontifikálé templomszentelési ordója*, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Doktori Iskola, Budapest, 2013.
- VANYÓ, LÁSZLÓ (ford.): *Nüssziai Szent Gergely Művei*, Szent István Társulat, Budapest, 2002.
- WILBRICHT, STEPHEN S.: An Ecclesiological Interpretation of the Rite of Church Dedication *Worship* 80 (2006/2), 326–346.
- ZELZER MICHAELA (szerk.): *Sancti Ambrosii Opera*, vol XII, Hoelder – Pichler – Tempsky, Bécs, 1982.
- ZIMMERMANN, JOYCE ANN: This Temple, This Home: Commentary on the Rite of Dedication of a Church and an Altar, *Liturgical Ministry* (2005/1) 93–100.

A prefáció és az eucharisztikus imádság

PREFÁCIÓ, AVAGY HÁLAADÁS

A Római Misekönyv Általános Rendelkezései (RMÁR) úgy írja le az eucharisztikus imádságot, mint az Utolsó Vacsora ünnepelésének középpontját, mint a legfenségesebb keresztény imádságot. A megszentelődés és a kegyelem aktusában a szertartást végző pap, Isten egész népének nevében, és vele közösségben emeli az Atyához a Jézus Krisztus által a Szentlélekben megszentelt áldozatot. Az eucharisztikus imádság Jézus Krisztus áldó és kegyelme-ket kiárasztó imádságából ered, mellyel szenvedésének előestéjén, az Utolsó Vacsorán fordult az Úrhoz, a kenyeret és a bort, mint Testét és Vérét adva tanítványainak (vö. Lk 22, 19).

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző a Ferences Kistestvérek közösségének a papja. A Pápai Liturgikus Intézetben doktorált Rómában, és a szicíliai, Szent János evangélistáról nevezett teológiai egyetemen tanít immár negyven éve. Számos tanulmányt írt, elsősorban a kiengesztelődés témakörében. Az egyetem utóbbi kilenc liturgikus találkozóját ő szervezte, valamint együttműködve az Olasz Püspöki Karral a temetési szertartás, illetve az olasz misekönyv megújításán is dolgozott.

Forrás: La vita in Cristo e nella Chiesa, 2018/12, 42-45.

Az RMÁR 1979-es megújított kiadása rendelkezik a hálaadásról, mint a Legszenetebbhez felujjongó imádságot előkészítő, az áldozati liturgiát bevezető fohászról. A könyörgésről, amelyben az Atya Szentlelkét „hívjuk le” a felajánlott kenyérre és borra, hogy azok, akik e szentségeket magukhoz veszik, az egy test krisztusi egységére jussanak általa. Az Eucharisztia „intézménye” Jézusnak a kenyérre és borra kimondott szavaival valósul meg. Az egyház megemlékezése, mely az Úr parancsával összhangban emléket állít Jézus Krisztus halálának és feltámadásának, a Szentség felajánlásával, amellyel az egyház felajánlja az Úrnak Krisztus áldozatát, mely áldozat hasonlatosságára megtanulja felajánlani Urának önmagát. A megemlékezésekben és közbenjáró imákban kifejezésre jut, hogy az Eucharisziát a teljes, mennyei zarándokútját járó egyház az élőkért és az elhunytakért egységesen felajánlott szentáldozásban ünnepli. Dicsőítő ima, melyben kifejezésre jut, hogy az Eucharisziában Isten dicsóságát ünnepeljük.

Az eucharisztikus imádság első pillanata tehát az egyháznak a terem-
tésért és Isten – a húsvéti misztériumban gyökerező – üdvösségre segítő
szent cselekedetéért megfogalmazódó hálaadása. Ez tehát a hálaadás köz-
ponti oka és témája, a különböző történések, megközelítések, pillanatok az
egyház életében, valamint a hálaadás megvalósulása szentjeink életében,
és a szentségek által meghatározott keresztény életben. A római katolikus
liturgia ezt a hálaadást nevezi „prefáció”-nak. A latin nyelv neves filológu-
sa, Christina Mormann rámutat, hogy az imádság nevében föllelhető „pre”
előtag nem időre vonatkozó *elő*-imádságra utal, hanem lokális jelentése
kerül előtérbe, vagyis valaki jelenlétében, valaki *előtt* elmondott imádsá-
got jelent inkább. Más megközelítésben úgy értelmezendő ez, hogy a kö-
zösségi eucharisztikus imádság egésze a hívek előtt, és Isten szent színe
előtt valósul meg. Csak a 8. századtól vált gyakorlattá, hogy a „*Sanctus*”-t
követő imádságot a szertartást celebráló pap halkán imádkozza. A „*Te
igitur*” kezdőszavainak „T” hangját a kiejtésben hangsúlyosan mondták,
hogy ez – a későbbiekben – a kereszt jelévé változzék át. Ezért tekintünk a
prefációra úgy, mint az eucharisztikus ima bevezetésére. A 2008-as új la-
tin Missaléban már a kánonok elé vannak helyezve a prefációk, mint azok-
tól elválaszthatatlan egységek.

A PREFÁCIÓK SZÁMÁNAK FOKOZATOS CSÖKKENÉSE

A kreatív rögtönzések időszakából, az 5-6. századból számos prefáció ma-
radt ránk. E korszak írásos emlékeit gyűjti egybe az ún. „*Sacramentarium
Veronese*”, amelyben összesen kétszázhatvanhét prefáció-szöveget talál-
unk. A teológiai és irodalmi példák mellett, amelyek fennmaradtak, talál-
unk néhányat, amelyek teológiai tételnek, vagy éppen egyes eretnek tan,
illetve hibás hitgyakorlat elleni érvelésnek hatnak. A 9. századi, Szent
Amand püspök nevét viselő szakramentáriumban kétszáznyolcvanhárom,
a 10. századi chartres-i könyvben kétszázhusz, az ugyanebből a századból
ránk maradt angers-i kötetben kétszáznegyvenhárom, a fuldaiban három-
százhusz, a 11. századi moissac-i szakramentáriumban pedig nem keve-
sebb, mint háromszáznegyvenkét prefáció-szöveget találunk. Jóval koráb-
ban az ilyen imádságok számának rohamos csökkenését tapasztalhatjuk.
Az I. Szent Geláz pápáról (492-496) elnevezett, 7. századi régi Gelasius-
féle Szakramentáriumban a prefációimádságok száma ötvenhatra, a 9. szá-
zad végén, I. Adorján pápa által Nagy Károlynak küldött *Sacramentarium
Gregoriano-Hadrianeum*-ban pedig tizennégyre csökkent. 1570-ben ezek
közül került be nyolc imaszöveg V. Piusz pápa misekönyvébe: a kará-
csony, a vízkereszt, a nagyböjt, nagypéntek és húsvét, valamint Urunk
mennymbemenetele, a pünkösöd, illetve a szent apostolok és a Szenthárom-

ság ünnepei kapcsán. Utóbbi, illetve a Boldogságos Szűz Mária ünnepeinek prefációját Burchardo di Worms (967-1025) ugyanekkor illesztette a szakramentáriumba. Az előzőeket ki kell egészítenünk a közös prefációval, aminek középpontjában a „*Krisztus, a mi Urunk által*” szövegrész áll, van eleje és vége, de központi mondanivalója nincsen.

Figyelemre méltó a 20. században a prefációk térnyerése, bővülése. 1919-ben XV. Benedek pápa a 18. századi neo-gallikán misekönyvből veszi át a temetési-, illetve a Szent József-ünnepi prefációt; míg 1926-ban XI. Piusz pápa Krisztus Király vasárnapjának, illetve Jézus Szent Szívének ünnepi prefációjával egészíti ki a Szakramentáriumot. A nagyhét szertartásrendjének 1955-ben életbe léptetett módosítása óta külön prefációja van a krizmaszentelési misének is.

A II. Vatikáni Zsinat után, 1968-ban a három új eucharisztikus imádság, nyolc prefációval: két adventivel, két évközi vasárnapival, egy nagyböjt vasárnapival, egy úrnappal, valamint két közös prefációval gazdagodik.

SZENT VI. PÁL PÁPA MISEKÖNYVÉVEL ÚJ MEGVILÁGÍTÁSBA KERÜL A PREFÁCIÓ-IMÁDSÁG

VI. Pál misekönyve által a prefáció újra az eucharisztikus imádság hálaadásának leglényegesebb – az „Úr legyen veletek!” papi köszöntéssel kezdődő – pontját jelöli. A keleti egyház gyakorlatában egyenesen a szent páli köszöntés, a „mi Urunk, Jézus Krisztus kegyelme, az Atyaisten szeretete és a Szentlélek egyesítő ereje legyen mindnyájatokkal” formula nyitja meg ezt a szertartásrészt. VI. Pál pápa misekönyvében nem csupán a prefáció teológiai újraértelmezésének lehetünk tanúi, hanem jelentősen meg is nő a korábbi hasonló könyvekhez képest a benne foglalt prefáció-imádságok száma. VI. Pál pápa 1970-es misekönyve összesen nyolcvankét prefációt tartalmaz, amelyek nagyrészt régi szakramentáriumokból származnak, de találunk közöttük új megfogalmazásúakat is.

Ez utóbbiakhoz tartoznak az alábbi prefáció-imádságok: két adventi, három karácsonyi, egy vízkereszt, öt nagyböjt vasárnapjaira, illetve négy böjti ünnepre rendelt prefáció. Továbbá találunk itt két nagyheti, egy virágvasárnapi, egy krizmaszentelési és öt húsvéti prefációt is. Két prefáció Urunk mennybemenetelének ünnepére, egy pünkösd, nyolc az évközi vasárnapokra, egy prefáció a Szentháromság vasárnapjára, egy Jézus Szent Szíve ünnepére, egy prefáció Krisztus Király vasárnapjára, két Úrnappal rendelt, három nászmise-prefáció, négy a Boldogságos Szűz ünnepére rendelt prefáció, amely magában foglalja a Máriának, mint az egyház édes-

anyjának tiszteletére bemutatott votív misét is. Egy prefáció a szent angyalok ünnepén, egy Szent József emléknapi, két prefáció az apostolok ünnepén, öt a Szentek tiszteletére, hat közös prefáció, öt prefáció a megholtakért, Urunk bemutatásának, illetve hírüladásának ünnepeire, Keresztelő Szent János napjára, Szent Péter és Pál apostolok napjára, Krisztus színeváltozásának ünnepére, Nagyboldogasszony ünnepére, Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepére, Mindenszentek napjára, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepére, két prefáció a templom felszentelésének emléknapi, egy a keresztyének egységének szándékára felajánlott szentmisére, valamint két votív misére és a Szentlélek tiszteletére rendelt imádságot találunk a prefációk között.

Ezekhez kapcsolódik a II. és a IV. eucharisztikus ima saját prefációja. Valamennyi prefáció címében utal a tartalmára.

Az olasz misekönyv második kiadása további tizenhét, újonnan megfogalmazott prefációt iktat a gyakorlatba:

1. *Adventre I/A: Krisztus, a történelem bírása.*
2. *Adventre II/A: Szűz Mária, az új Éva.*
3. *Nagyböjt V: Kivonulás a böjt pusztaságából.*
4. *A Mennybemenetel után: A Szentlélek eljövételére várva.*
5. *Évközi X. vasárnapra: Úrnapja.*
6. *Keresztelőre: A keresztes, mint az új élet kezdete.*
7. *Bérmálkozásra: A Szentlélek pecsétjével való megjelölés.*
8. *Oltáriszentség III: Oltáriszentség – útvaló az örök élet felé.*
9. *Egyházi rend: Krisztus minden egyházi szolgálat forrása.*
10. *Bűnbánatra: A Szentlélekben való kiengesztelődés szentsége.*
11. *Betegek szentségéhez: A szenvedésben, mint Krisztus húsvétjában való részvétel.*
12. *Szűz Mária IV: Mária, a remény és a vigasz jele a világban.*
13. *Szűz Mária V: Mária, az új emberiség képe.*
14. *Közös prefáció VIII: A köztünk élő zarándok Krisztus.*
15. *Közös prefáció VIII: Jézus, az irgalmas szamaritánus.*
16. *Közös prefáció IX: Isten dicsősége az élő ember.*
17. *Szüzek megszentelése: Szűzi tisztaság a mennyek királyságáért.*

Ezekhez kapcsolódik a négy különböző formában ismert V. eucharisztikus imádság, illetve a kiengesztelődés eucharisztikus imádságának két változata. Mindent egybevéve tehát az olasz misekönyv száznegy prefációt foglal magában, amelyből hetvenkettő a miserendben kapott helyet, így gyakori „használatban” vannak, míg a többi a megfelelő misék részét képezi. Valamennyi rituális misének saját prefációja van már, ame-

lyekből a latin misekönyv harmadik kiadása jónéhány újat mellékel a miseszövegekhez.

A PREFÁCIÓ SZERKEZETE

A prefáció mind szerkezetében, mind tartalmában az eucharisztikus imádság legfontosabb elemei közé tartozik. Bevezető párbeszéd nyitja meg, ami magában foglalja a köszöntést, az „*Emeljük fel szívünket!*” felhívást (a zsidó szertartásban Jeruzsálem és a Templom irányába fordultak), valamint az Úrnak mondott hálaadást is. Ez a párbeszéd a tudósok szerint a szombati ünnepi vacsora zsidó hagyományában gyökerezik. A három ún. *berakoth*-áldás (hálaadás a mindennapi élelemért, a Földért és Jeruzsálemért), ezeket az áldás kelyhére mondja a családfő, amennyiben a körülülők száma eléri a zsinagóga-közösség alsó létszámhatárát, a tízet. „Adjunk hálaát Urunknak, aki bőségével táplál minket!” – ezekkel a szavakkal hívja közösségbe a családtagokat az imádkozó. A hívek válasza: „*Áldott legyen ő, akinek bősége táplál, jósága éltet bennünket!*”

Aranyszájú Szent János a fenti köszöntés kapcsán rámutat, hogy a hálaadás gesztusa a szertartásban nem a paptól magától, hanem a közösséggel egységben imádkozó mennyei Atyától ered. Kiindulópontnak tekinti ezt annak kimondásához, hogy amint a liturgia, úgy az egész egyházi lét a hívek közösségére vonatkozik, melyet nem társíthatunk kizárólag a közösség pásztorához. A bevezető párbeszédet a teremtés művéért, és mindenekelőtt a húsvéti misztériumért megfogalmazott hálaadás követi, mely három részből áll. Állandó résszel kezdődik, amelyet bevezető „protokollnak” neveznek. Hálaadás a Krisztusban jelenlévő Atyaistenért; egyházáért, mint az üdvösség forrásaért. Az imént elhangzott imádságra különféle variánsokkal felelő központi közbeiktatott rész, amelyben pontosítást nyer a szabadításért mondott hálaadás (a húsvéti misztérium egészéért, vagy annak valamely részéért megfogalmazott hálaadó imádság követi). Ez a többé-kevésbé kötött formula, mintegy összeköti a földi liturgiát, melyben Isten üdvözítő tetteiért mond hálaadó imádságot az egyház, a szentek és angyalok közösségének mennyei liturgiájával, megszólaltatva az angyalok kórusát. A Római Misekönyv Általános Rendelkezései (RMÁR) a 79. pontban így fogalmaz: „*ebben az egész közösség – csatlakozva az égi seregekhez – éneklí vagy mondja: Szent vagy... Ezt az akklamációt, amely magának az eucharisztikus imának a része, a pappal együtt az egész nép mondja.*”

Izaiás prófétánál (6,3) találjuk a fenti rész forrását, amely a zsinagógák szertartásrendjének reggeli imádságában is, a *Semoné Eszré*-ben, az ún.

tizennyolc áldásban az alábbi formában csendül fel: „*Áldott légy, Urunk, mi Istenünk és atyáink Istene! Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, te nagy, erős és félelmetes Isten, legfőbbesőbb Isten, égnek és földnek Teremtője.*” A „*Sanctus*”-t – amely a keleti kereszténység liturgiájának csakhamar része lett – a 4. századtól megtaláljuk Jeruzsálemben, Antióchiában és Egyiptomban is. Az Apostoli Hagyományon alapuló eucharisztikus imádságnak nem képezi részét, és nem találjuk nyomát még Ambrusnak, Jeromosnak és Szent Ágostonnak a munkáiban sem. Az 5. század legelső évtizedeiben, a keleti liturgia hatására került csupán be a nyugati egyház gyakorlatába. A keresztény liturgiában, az Izaiás-féle szöveghez és a zsinagóga liturgikus gyakorlatához képest különböző kiegészítések jelentek meg. Mindenekelőtt a „*Dicsőséged betölti a mennyet és a földet*” mondattal bővült, ez nem csupán az Ábrahámnak és utódainak megígért, illetve a népének ajándékozott földre vonatkozik és nem kizárólag a templomra értenődő, amelyet a végtelenül szabad Isten népe között lakóhelyéül választott, hanem – a „*Sanctus*” értelmében az egész földet és a magasság egét egyaránt Isten dicsősége ragyogja be.

A nyugati egyházban a *Benedictus*-szal, a Jeruzsálembé bevonuló Krisztust éljenző tömeg zsoltáridézetével (Zsolt 118, 26) bővült az imádság szövege, amelyet körülölel a kétszer elhangzó „*Hozsanna a magasságban*”, Máté evangéliumából (21,9) idézett mondata. Az eget és a földet betöltő isteni dicsőség evilági beteljesülésének teljességét, Szent Fiának eljövetele jelenti, amikor belépett világunkba, a betlehemi jászolban, és szenvedése, halála és feltámadása helyszínén, (a földi) Jeruzsálemben. Az egyházban a húsvéti misztérium ünneplésének kezdetén, az eucharisztikus imádságban fölcsendül az „*aki jön az Úr nevében*” örömkialtása. Annak tiszteletére, akiben Isten dicsősége lakozik miköztünk, emberek közt.

Fordította: Horváth Csaba

Összpontosítsunk a lényegre!

Nyugtalanító kérdés lehet: milyen lehetőségünk van az Eucharisztia ünneplésének még eleve-nebb átélésére? Tizenkét megfontolást teszünk erre.

Plébániánk (Bonifatiusgemeinde in Dortmund–Mitte) li-

turgiakörének tárgyalása alapján 12 szempontot javasunk, és mutatunk be, amelyek a vasárnapi Eucharisztia ünneplésének elmélyültebb megéléséhez vezethetnek. Kiindulópontunk egy nemrég megjelent tanulmány volt az erfurti liturgiakutató, Benedikt Kranemenn tollából a „Herder Korrespondenz”-ben, amely a hagyományos egyházi szokások krízisének világában a szentmise ünneplésének bizonyos módosításáról beszél (Problémák bőséges tömjénfüst mögött – megjelent: Herder Korrespondenz 5/2019, 13–16. Azonban ki kell emelnünk, hogy ezek a megfontolások első-sorban a St. Bonifatius in Dortmund–Mitte templom hajójára vonatkoznak.)

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző diplomás teológus, nyugdíjas tanár, állandó diakónus a németországi Dortmundban.

Forrás: Gottesdienst 20. (2019. október 14.), 234–235.

1.) A gyakorlati előkészületek szentmise előtt olyan korán megtör-ténnek, hogy a szentély az első hívők megjelenése után hamarosan nem „küzdőtér”, senki sem készülődik ott. Ezen a területen csak a húsvéti gyertya ég: az összes többi gyertya csak a szentmise folyamán kerül meggyújtásra. Ez a javaslat szeretné Isten elérhetetlenségére irányítani a figyelmet az üres oltártérben, és a hívők csendes áhítatát biztosítani, az égő húsvéti gyertya által a feltámadt Krisztusra irányítani a figyelmet (persze csak a húsvéti időben).

2.) A bevonulásban résztvevő személyek térdhajtás után az első padsorokban foglalnak helyet. A bevonulási ének utolsó sorainál a pap tiszteletét fejezi ki az oltár iránt (esetleg megfüstöli). Az ének befejeztével keresztvetéssel és liturgikus üdvözléssel megnyitja a szentmisét. Ezután akár a pap maga, akár a diakónus, akár egy hívő igen rövid bevezetővel köszönti az egybegyűlteket, és ráhangol az ünneplésre.

3.) Általános bűnvallás és bűnbocsánat-kérés, Kyrie, Gloria, és napi könyörgés alatt az oltár üres, legyen benne csend, hogy mindenki átélje bűnösségét, és a szabadulást is.

4.) A nap könyörgés után a lektor (felnőtt nő vagy férfi) az ambóhoz lép, és az olvasópult melletti gyertyákat meggyújtja. Csak nagyon indokolt esetben maradhat el a két olvasmányból az egyik. A zsoltár, vagy „graduálé” csak némi csönd után kezdődhet. Az evangélium előtti alleluja felhívás, az evangélium felolvasása után is megismételhető.

5.) Az ülésrend a homília /szentbeszéd alatt ne változzon, hogy mindenki a beszélőre tudjon figyelni.

6.) Felajánláskor a ministránsok, vagy más személyek meggyújtják a maradék gyertyákat, előkészítik az oltárt a kenyér és a bor fogadására. A kehely és a „paténa” elhelyezése mellett ünnepélyes alkalmakkor virággal és fényekkel is díszítik az oltárt. A segédkezők félkörívben állnak az oltár körül, míg a felajánlást a pap elvégzi. Itt is lehet füstölés.

7.) A prefációt bevezető válaszokat, és a kánon végén mondott nagy Áment tudatosan és hangosan mondja az egész közösség.

8.) Miatyánk, Békeimádság, kenyértörés, és áldozáshoz való meghívás sűrűn követik egymást. Ne legyenek ezek elsietettek, kapkodottak. A hívek köszöntésekor maradjanak a helyükön, és csak a mellettük állók felé fejezzék ki köszöntésüket.

9.) Az áldozáshoz a hívek körmenetben időben induljanak el!

10.) A liturgikus edények áldozás utáni megtisztítása vagy a kiszatnál, vagy majd a mise után történjen.

11.) A hirdetéseket a szentmise áldása előtt – hacsak lehet – ne a pap, hanem egy egyházközségi képviselő olvassa fel (röviden).

12.) Az orgonamuzsika, amely bevezeti az énekeket, legyen egyszerű és rövid, hogy a hívők mihamarabb bekapcsolódhassanak. A művészi orgonazene ünnepélyes bevonulások alkalmával, az „Alleluja” bevezetések, felajánláskor, áldoztatás idején, és a záróének alatt helyénvaló. Ez a javaslat a közösség énekének és az énekek saját értékének kiemelését célozza.

Végül arra utalnék, hogy ezek a javaslatok ne hirtelen, egyszerre kerüljenek foganatosításra. Talán egyszer az egyik, máskor a másik javaslat próbálható ki hosszas bevezetés vagy magyarázkodás nélkül. A hívők reagálása, vagy szóbeli véleménye meg fogja mutatni, hogy e változtatások emelik-e a liturgia elevenségét, és elősegítik-e az Eucharisztia ünneplésében való elmélyülést.

Fordította: Frigyer Eszter

Az Eucharisztia a szeretetközösség valódi jelképe

(interjú Maria Agar szerzetesnővérrel, a NEK liturgikus ruháinak tervezőjével)

Mint ahogy az már a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus megnyitása előtt ismertté vált, és amint ezt a kongresszus honlapja is ismertette, a koncelebrálók liturgikus ruháit Maria Agar Loche nővér, a paulinus családhoz tartozó egyik rend, az Isteni Mester Kegyes Tanítványai kongregáció olasz szerzetesnője készítette. A szépművészeti és építész diplomával rendelkező nővér 1980 óta fejt ki apostolkodását

az egyházi-szakrális művészet területén. Olaszország-szerte számos templomot díszítenek hatalmas üvegablak és mozaik alkotásai, de Írorságban, Mexikóban és a Vatikánban is megtalálhatók művei. Lengyelországban a częstochowai Mária kegyhely egyik nyolc négyzetméteres üvegablakát, valamint a rendalapító Edmund Bojanowski portréját ábrázoló mozaikot is ő készítette el, akit Szent II. János Pál 1999-ben iktatott a boldogok sorába. De számos liturgikus edény, tárgy, tabernákulum tervezése és kivitelezése is fűződik Maria Agar nővér nevéhez, amelyeket egyedi példányokban készített el, mint például kehely és paténa Szent II. János Pál számára, vagy Aranyszájú Szent János és Nazianzi Szent Gergely ereklyéit tartalmazó relikváriumok alabástromból és kristályból, amelyeket Szent II. János Pál 2004. november 27-én, Szent András közelgő ünnepe alkalmából ajándékozott ökumenikus szertartás keretében I. Bartholomaiosz konstantinápolyi pátriárkának.

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző a Vatikáni Rádió nyugalmazott főszerkesztője; 1980 óta él Rómában.

A Magyarországi Mindszenty Alapítvány római megbízottja. Fordításaiból közöltünk már korábban is a Praeconiában 2013-ban (8. évf., 1. sz.) és 2015-ben (10. évf., 2. sz.).

Forrás:

<https://www.vaticannews.va/hu/egyhaz/news/2021-11/nek-eucharisztikus-kongresszus-miseruha-interju-maria-agar-nover.html>

A KONGREGÁCIÓ ALAPÍTÓJA, BOLDOG GIACOMO ALBERIONE, A KATOLIKUS MÉDIA APOSTOLA

A Szent Pál lelkeségét követő kongregáció római központja az Örök Város dél-nyugati peremén, a Portuense dombon található épületegyüttes, amely

az olajfákkal, cédrusokkal, pálmákkal teli hatalmas park közepén álló, a „Mi Urunk Jézus Krisztus, az Isteni Mester” elnevezésű modern templomot veszi körül. Ahogy a nővérek honlapján olvashatjuk, céljuk, hogy a templom az ima és az eucharisztikus élet kisugárzása legyen a városnegyed, és egész Róma számára. Békét és nyugalmat kínálnak fel az arra járóknak az Isteni Mester szakadatlan hívásával: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik elfáradtatok és meg vagytok terhelve: én felüdítelek titeket” (Mt 11,28). Alapítójukat, a pontosan ötven évvel ezelőtt, 1971-ben elhunyt Giacomo Alberione papot Szent II. János Pál 2003-ban iktatta a boldogok sorába, mint a katolikus tömegkommunikáció apostolát. Az ő kívánsága volt, hogy a szerzetesnők ezen a helyen személyes és közösségi imáikkal szüntelenül fohászkodjanak a „világ világosságáért”.

Maria Agar Loche nővért a templom melletti rendházban, műtermében kerestük fel. Mindenekelőtt köszönetünket és hálánkat fejeztük ki a magyar hívők nevében neki, aki a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus liturgikus ruháit tervezte és tíz rendtársának, akik a természetes alapanyagból készült viszkóza miseruhákat milánói központi műhelyükben elkészítették. Megkértük Maria Agar nővért, hogy idézze fel hallgatóink számára megbízatása, majd a tervezés, kivitelezés történetét.

A MISERUHA AZ EGYHÁZ LITURGIÁJÁBAN ISTEN NÉPÉT JELKÉPEZI

Maria Agar nővér: Részvételem szinte véletlenszerű volt ezen a hatalmas nemzetközi eseményen a liturgikus ruhák megtervezésével, mondhatnám, hogy meglepetés volt számomra. 2019 tavaszán éppen Nápolyban tartózkodtam egy templom liturgikus adaptációja miatt, amikor mobiltelefonomra hívás érkezett. A vonal másik végén Marini érsek volt, aki már hosszú évek óta ismer engem, mert én és nővértársaim együttműködtünk vele mindazokban a szerepekben, amelyeket, mint a Szentatya szertartásmestere, valamint a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusok Pápai Bizottságának az elnöke töltött be. Tehát Marini érsek így szólt hozzám: „Agar, van kedved megtervezni a liturgikus ruhákat a budapesti Eucharisztikus Kongresszusra?”. Első pillanatban nagyon meglepődtem, azonban rögtön így válaszoltam: „Természetesen, Érsek úr, ha az Eucharishtiáról, ha egy egyházi rendezvényben való együttműködésről van szó, akkor az „Isteni Mester Kegyes Tanítványai” mindig készen állnak”. Másnap visszatértem Rómába és azonnal felkerestem hivatalában Marini érseket, aki bemutatta az elvégzendő munkát. Átnyújtotta az Eucharisztikus Kongresszusok Pápai Bizottsága néhány dokumentumát, majd így szólt: tanulmányozd ezeket, és rajzolj, de siess. Ezért mindössze egy hét leforgása alatt elkészítettem a vázlatokat és visszamentem hozzá, hogy bemutassam a rajzaimat.

Ott volt Németh László magyar prelátus is, aki egyfajta közvetítő szerepet töltött be, ő továbbította rajzaimat Budapestre az Eucharisztikus Kongresszusok Bizottságának. Kis idő elteltével megjött a válasz, hogy jóváhagyták a terveket.

Számomra egyértelmű volt, hogy a rajzokban a Kongresszus budapesti logójára utaljak, amelyet már a helyszínen kidolgoztak a mottónak megfelelően: „Minden forrásom belőled fakad”. A logóban látható volt a kehely, a szentostya, ott voltak a folyók, emlékeztetve a Dunára, tehát számomra kétségtelen volt, hogy ennek szellemében folytassam munkámat és olyan rajzot dolgozzak ki, amely összhangban van mindazzal, amit a Kongresszus már elkészített. Természetes számomra, hogy úgy gondoljak az Eucharisziára, mint a szeretetközösség, az egység valódi jelképére. A Duna pedig, ez a híres nagy folyó, amely olyan sok népet egybeköt, és amelyet a művészetek minden ága ünnepelt már, a következőkre ihletett: mivel a miseruha az egyház liturgiájában jelképesen Isten népét ábrázolja, amelyet a pap magára ölt, hogy a szertartáson a népet bemutassa Istennek, akkor ennek a miseruhának valóban minden népet képviselnie kell, amelyek a Dunára tekintenek, és minden népet, akik jelen vannak az Eucharisztikus Kongresszuson – mondta Maria Agar nővér, utalva azokra a komoly előkészületekre, amelyek a budapesti és minden eddigi Kongresszust jellemezték. „Ezek az események valóban minden keresztényt, minden Krisztushívót magukkal ragadnak, tehát az egység, a hit feléledésének rendkívül nagy, hatalmas jelévé válnak. Mindezek a tényezők együttvéve jelennek meg a liturgikus ruhában, amely éppen Isten népének jelképe” – fejtette ki az Isteni Mester Kegyes Tanítványai szerzetesnője.

A BUDAPESTI STATIO ORBIS SZERTARTÁSBÓL FAKADJON ÉLŐ VÍZSUGÁR AZ EGÉSZ KERESZTÉNYSÉG SZÁMÁRA

A mottóban szereplő forrást, és a liturgikus ruhákon jelképként megjelenő, népeket egymáshoz kapcsoló folyót szemlélve tehát nem véletlen, hogy az Eucharisztikus Kongresszus befejezésekor Piero Marini érsek, a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusok Pápai Bizottságának elnöke a következő szavakkal búcsúzott: „A Statio Orbis záró szentmiséből, amelyet ebben az Európa szívében fekvő nemes városban mutattak be, fakadjon élő vízszugár, amely képes rá, hogy az egész világ keresztény közösségeit meggyógyítsa”.

A HIERARCHIÁBAN BETÖLTÖTT FELELŐSSÉG MÉRTÉKÉVEL NÖVEKEDIK A MISERUHÁKON A FOLYÓK SZÁMA

Agar nővér ezután azt is elmagyarázta, hogy a hierarchiának megfelelően különböznek a miseruhák hímzései. A papok esetében két folyó díszíti a miseruhát, amelyek mindig a keresztből és az Eucharisziából indulnak ki. A püspökök liturgikus öltözetén azonban négy folyó látható. A papok ugyanis egy kis közösség élén állnak, a püspök pedig egy egyházmegyét vezet. „És azután ott vannak a bíborosok” – folytatta visszaemlékezését Maria Agar nővér. „Amikor a miseruhák rajzait elkészítettem, akkor még nem tudtuk, hogy a Szentatya is jelen lesz a szertartáson. A pápa és a bíborosok ruháit hat folyó díszíti, amelyek kis keresztekkel vannak telehintve, ezek a keresztyéneket, a megkeresztelteket jelképezik. A színek is különböznek, mert a Szentatya keresztjei mind aranszínűek, a többi fehér, ami sárga árnyalatba megy át. Mindez egy olyan népet jelképez, amely egyre jobban terjed, egyre nagyobbá válik az őket képviselő papok felelőssége szerint”.

A DIAKÓNUS, A SZOLGÁLATTEVŐ IS A KÖZÖSSÉG RENDELKEZÉSÉRE ÁLL

Maria Agar szardíniai szerzetesnő ezután elmagyarázta a dalmatika, vagyis a diakónusok tipikus öltözetének jelentését is. „A diakónus egy kicsit az angyal alakja, mint ahogy a Jelenések könyvében le van írva. Az angyal az oltár lábánál áll az arany tömjénezővel. A diakónus, ahogy az Írásokban, főleg az Apostolok Cselekedeteiben olvassuk, az, aki szolgál. Maga a diakónus szó is ezt jelenti: az, aki szolgál, az, aki a közössége rendelkezésére áll, aki közvetít a nép és a pap között. Tehát a diakónus öltözete utalás a papi ruhára, mert ő is szolgálja népét. Ő is magával hozza azoknak az embereknek a szükségleteit, akiket szolgálnia kell, akiknek a rendelkezésére kell állnia”.

A PÜSPÖKI SÜVEG ÉKKÖVEI A NÉGY ÉGTÁJAT, AZ EGÉSZ FÖLDRE KITERJEDŐ ÜDVÖSSÉGET JELKÉPEZIK

„A püspöki süvegre négy kerek ékkövet helyeztem el elöl és négyet hátul, utalva mindig a folyó képére” – folytatta a liturgikus öltözékek díszjeinek magyarázatát Maria Agar nővér.

M.A.: A négyes szám kétszer ismételve utal húsvét nyolcadára, Jézus feltámadásának nyolcadik napjára. Ha pedig csak egyszer vesszük figyelembe, akkor mindig a négy égtájat jelképezi, mintha azt mondaná, hogy az

üdvösség kiterjed minden népre, minden időkre és az egész földre, a teremtet világ egészére, az egész világegyetemre.

Tehát a legkisebb részletek is mély jelentéssel, teológiai magyarázattal rendelkeznek, a megélt hitet jelképezik.

M.A.: Pontosan. Ez volt az alapítónk (Boldog Giacomo Alberione) egyik, mondhatnánk prófétai megérzése. Amikor elhatározta kongregációnk létrehozását, azt mondta az első nyolc nővérnek, akiket kiválasztott: ti hallgatni, hallgatni, hallgatni fogtok, ami nem némaságot, hanem szemlélődést jelent a csöndben, azt, hogy lemerültök a mélybe és magatokévá teszitek a mélységet, vagyis Krisztust, majd ezt továbbadjátok a szépségben.

Maria Agar nővér itt emlékeztetett Alapítójuk legfontosabb idézeteire, amelyeket Szent Páltól vett: „Mihi vivere Christus est”, vagyis „Számomra az élet Krisztus” (*Fil* 1,21), illetve „Élek ugyan, de nem én, hanem Krisztus él bennem” (*Gal* 2,20).

M.A.: Tehát Alapítónk, amikor kiválasztotta az első nővéreket, megadta a jelzést, hogy milyen úton haladjunk végig. Elmélyülni Krisztusban és ezt utána kifejezni a szépségben. Csak ha elmélyülten élünk, ha szemléljük a személyt – hangsúlyozom, Jézus Krisztus személyét, csak ennek az élő tapasztalatnak a birtokában tudjuk elmondani, hogy ki Ő, mit mondott és mit hirdetett minden népnek.

Nem véletlen, hogy a budapesti kongresszust előkészítő dokumentumok egy szakasza megismétli VI. Pál mondatát, amikor kifejti, hogy az egyháznak nem teológusokra, hanem tanúkra van szüksége. „A mai ember szívesebben hallgatja a tanúkat, mint a mestereket, s ha mégis meghallgatja a mestereket, azért teszi, mert ők egyben tanúk is”. (Apostoli buzdítás, *Evangelii nuntiandi*, 41) – emlékeztetett rá Maria Agar nővér, majd így folytatta:

M.A.: Egyébként VI. Pál nagy barátja volt Alapítónknak. Egyfajta összhang volt közöttük. Tehát ahhoz, hogy valóban evangelizálhassunk, szükség van rá, hogy ezt úgy tegyük, mint egy folyam, egy szüntelen áramlás és ezzel visszatértünk a Kongresszus témájához. Az evangelizálás egy olyan folyó, amely egy forrásból fakad, amely bennünk él, és amelynek alapja a szikla, amely Krisztus. Vagyis, ha életünk sziklára épül, aki Krisztus, akkor felfakad ez a forrás, amely minden néphez elviszi üzenetét, nem annyira szavainkkal, hanem sokkal inkább életünkkel.

„KOINÈ” – SZAKRÁLIS MŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS A HIT „KÖZÖS NYELVE” JEGYÉBEN

Most ejtsünk néhány szót arról az egyházművészeti kiállításról, amelyre október 24. és 26. között került sor az észak-olaszországi Veneto tartomány Vicenza városában, amely a XVI. században élt Andrea Palladio építész által tervezett, a világörökség részét képező elegáns villáiról, épületeiről híres. Az 1989 óta minden évben megrendezett nemzetközi egyházművészeti szemlén idén kiállították a budapesti NEK liturgikus ruháit is. Ha megnézzük a szótárban, hogy mit jelent a görög Koinè szó, akkor a következő meghatározást találjuk: „köznyelv, közös nyelv”, amit az apostolok korában Földközi-tenger-szerte beszéltek. Miért ez a neve a szemlének?

M.A.: A Koinè, mint „köznyelv, közös nyelv” címet egyfajta finoman árnyalt kifejezésként értelmezhetnénk. A kiállításon számos társaság, mozgalom, tevékenység képviselői vesznek részt. Egyébként az utóbbi időben divatos volt görög szavakat használni, amelyek talán szintetikusabban kifejezik a mondanivalót. Ebben az esetben a hit közös nyelvére utal, a közös kutatásra, amelyet a liturgia, az egyházművészet, a szakrális művészet, a kegytárgyak tervezése és készítése terén végzünk, vagyis mindazokon a területeken, amelyek szükségesek az egyház liturgikus életében. A Koinè évente összegyűjti mindazokat, akik az egyházművészetben tevékenykednek, de nemcsak kiállítást, egyfajta vásárt jelent, hanem képzést is folytat főleg építészek, a szektor műszaki dolgozói számára, de kézművesek, kis-termelők számára is, akiknek nem lenne más alkalmuk a továbbképzésre. Idén, a pandémia vihara után visszafogottabb tónusban került megrendezésre, mintegy keresve az újrakezdés útját. És mi jelen akartunk lenni, hogy bemutassuk, mivel foglalkoztunk az utóbbi időszakban, ezért kiállítottuk a budapesti kongresszus miseruháit, liturgikus kellékeit is, egyrészt mint sajátos apostolkodásunk kifejezését, másrészt azért, hogy megemlékezzünk erről az eseményről.

Végül Maria Agar nővér a következő szavakkal mutatta be a kongregáció központját, amely nem messze található a Szent István Zarándokháztól.

M.A.: „Ezt az épületegyüttest, ahol most vagyunk, egy nagy testnek hívjuk, amely sok kis sejtből áll. Különböző közösségek vagyunk, akik a Jézus, az Isteni Mester templom köré gyűltek össze. Ez a legnagyobb közösségünk nemzetközi szinten. Mi, az Isteni Mester Kegyes Tanítványai 31 nemzetben vagyunk jelen, és folytatjuk apostolkodásunkat hármassá nyilvánulással: ima, ünneplés, adoráció, ahogy az egyház, ahogy az Úr kéri

ezt tőlünk. Például ebben a központban éjjel-nappal, megszakítás nélkül folytatjuk az Oltáriszentség imádását 1924 óta. Mintegy hetvenen élünk itt, különböző közösségekre osztva. Nemzetközi kongregáció vagyunk, vannak nővérek, akik Kínából érkeztek hozzánk. Mindenképpen gazdagságot jelent, hogy osztozunk nehézségeinkben is, mivel közösségben élni nem mindig magától értetődő. Szüntelen munkát igényel részünkről. De lineárisabbá tesz mindent az, hogy valóban Jézus Krisztus életünk közép-pontja, akit ünnepelünk és imádunk. Alapvetően fontos számunkra a szertartások gondozása. Nemcsak a külső megnyilvánulásokra vonatkozóan, hanem arra is, hogyan éljük át a liturgiát a maga mélységében. Magától értetődik, hogy az adoráció az Eucharisztia ünneplésének folytatása. Mi, amint véget ért a szentmise, azonnal kihelyezzük az oltárra a Szentségtartót, és az Eucharisztia ünneplése közvetlenül az imáadásba torkollik, amely másnapig folyóként folytatódik.

Hét csodálatos lépcső a betlehemi jászol felé: az „Ó-antifónák”

December 17-től 23-áig az Imaórák Liturgiájának Esti Dicséretében szerepel hét Magnificat-antifóna, melyeknek mindegyike „Ó” felkiáltással kezdődik. Ugyanezek a szövegek szerepelnek e napok miséinek alleluja-verseiben is. A szövegek a 7. század körül, valószínűleg Rómában keletkeztek, és nemsokára elterjedtek az egész nyugati egyházban. Csodálatos, hogy a népvándorlás viharai, háborúi, viszontagságai között ilyen mélységes hitről, reményről, rendíthetetlen bizonyosságról tanúskodó imaszövegek fakadtak a keresztyének ajkán. Minden antifóna Urunk és Megváltónk, Jézus Krisztus megszólításával kezdődik, akit az imádkozók a Szentírásból vett különböző címekkel illetnek. A megszólítás után az imádkozók, szentírási képek színes sorozatával, megvallják ennek a Krisztusnak üdvözítő tevékenységét. Végül pedig a „Jöjj” szóval kapcsolják e megvallásokhoz a sürgető kérést: Jöjj, taníts, válts meg, szabadíts ki, világosíts meg, ments meg, üdvözíts minket!

A hivatalos magyar liturgia szövegei szabadon fordítják ezeket a szövegeket: más fordítás van az Imaórák Liturgiájában és más az alleluja-versekben. Ezzel a szövegek egyszerűbbé és érthetőbbé váltak, de elhomályosodott bennük a szentírási utalások nagy része, amelyek teológiai mélységet és költői lendületet adnak ennek az imának.

Engedtesse meg tehát, hogy ide tegyek, csekély módosításokkal, egy pontosabb fordítást. Ezt három piarista teológiai tanár által készítette 1936-ban, a neves liturgia-szakértő – Parsch Pius – könyvének magyar fordítása számára.¹⁷⁷

ÉLETRAJZI ADATOK:

A Szerző (1927 – 2020) jezsuita szerzetes volt. Teológiai doktorátusát a Római Pápai Gergely Egyetemen szerezte. Ezt követően misszionáriusként élt Japánban.

Hazaérkezése után tanított, egy ideig a Patrisztikai Társaság elnöki székét is betöltötte. Számos könyv és cikk szerzője.

Forrás: Távlatok 2009/4 (86), 118-122.

¹⁷⁷ Ld. Dr. Parsch Pius, Üdvösség Éve. Az egyházi év liturgiájának magyarázata. I. kötet, ford. Dr. Halamka Gyula, Dr. Bátky Mihály és Dr. Szamek József, kiadja a Szociális Missziótársulat, Budapest, 1936.

1. (dec. 17.) *Ó, Bölcsesség,*
ki a Magasságbelinek szájából jöttél elő,
végtől végig érsz,
s mindent elrendezel,
erősen és édesen:
jöjj, és vezess bennünket az okosság ösvényén!
2. (dec. 18.) *Ó, Adonai,* Izrael házának vezére,
ki Mózesnek a csipkebokor lángjában megjelentél,
és Sínai hegyén neki törvényt adtál:
jöjj, válts meg minket, kinyújtott karral!
3. (dec. 19.) *Ó, Jessze gyökere,*
ki zászlónak állsz a nép számára,
ki előtt elnémulnak a királyok,
térdet hajtanak a nemzetek:
jöjj, szabadíts meg, ne késsél tovább!
4. (dec. 20.) *Ó, Dávid kulcsa,*
Izrael házának jogara,
ki nyitsz, és nincs, aki bezárja,
zársz, és nincs, aki kinyissa:
jöjj, hozd ki a börtönből a sötétségben
és halál árnyékában ülő megkötözöttet!
5. (dec. 21.) *Ó, napkelet,*
örök fény ragyogása,
igazság napja:
jöjj, és világosítsd meg
a sötétségben és a halál árnyékában ülőket!
6. (dec. 22.) *Ó, nemzetek Királya* és népek epedettje,
Szegletkő, kiben eggyé lesz a kettő:
jöjj, és mentsd meg az embert,
akit a föld agyagából alkottál!
7. (dec. 23.) *Ó, Emmánuel,* királyunk és törvényhozónk,
nemzetek várakozása és üdvözítője:
jöjj, üdvözíts, mi Urunk, Istenünk!

Vándoroljunk végig, keresztény őseinktől vezetve, ezeken a lépcsőfokokon. Nem lent kezdődik ez a vándorlás, hanem fent a magasban. Az a Jézus, akinek a születésére várakozunk, nem más, mint az Isten örök Bölcsessége (Mt 11,19; 1Kor 1,24) és örök Igéje (Logosza) (Jn 1,1). Sirák fiának könyvében szólal meg ez az isteni Bölcsesség: „A Magasságbeli szájából jöttem elő, mint elsőszülött” (24,5). A Bölcsesség könyve pedig ezt mondja erről a Bölcsességről: „Elér erejével egyik határtól a másikig, s a mindenséget üdvösen igazítja.” (8,1). A latin „Vulgata” e mondatot így fordítja: „Erősen (fortiter) ér el (a világ) egyik határáról a másikig, és mindent édesen (suaviter) elrendez.” János evangéliuma (1,3) és a Kolosszei levél (1,16) mondják, hogy az Atyaisten mindent örök Igéje, Bölcsessége, Fia által teremtett.

Örök, isteni létében tehát az egész világ teremtője ez a Jézus, akinek emberi születésére vágyakozik a világ. Az ember Jézus viselkedésében mutatkozik meg az isteni Bölcsesség tevékenységének paradox sajátossága: fortiteretsuaviter. Jézus tudott „erős” lenni, mint az acél, és ugyanakkor „édes”: szelíd és irgalmas. Benne az erő nem kemény és az irgalom nem puha. Ilyen „tanítómester” kell nekünk (vö. Mt 11,29). A Példabeszédek könyvében is ezt mondja az isteni Bölcsesség: „Járjatok az okosság útjain.” (9,6). Ezért arra kérjük őt az 1. antifónában, hogy vezessen az okosság ösvényén.

A 2. antifónával az ószövetségi üdvtörténetbe lépünk. Az ókori egyházatyák úgy vélekedtek, hogy Isten ószövetségi megnyilatkozásai az Isten Igéjének és Bölcsességének művei. Ezért szólítja meg ez az antifóna Jézust héberül: Adonai: Mi Urunk, és nevezi – Mikeás 5,1-t követve – Izrael háza uralkodójának, vezérének. Máté szerint Mikeásnak e jövődőlését idézték az írástudók, amikor a napkeleti bölcsek Izrael újszülött királya felől tudakozódtak (Mt 2,6). Az antifóna ezután az Egyiptomból történő szabadulást, Isten nevének kinyilatkoztatását, a Sínai-hegyen kötött szövetség megkötését tulajdonítja Isten Bölcsességének, Igéjének. Ezért kérjük tőle, hogy „erős kézzel és kinyújtott karral” (MTörv) váltszon ki, mentsen meg bennünket minden ellenségtől.

A 3. antifónában tágul a látóhatár: az eljövendő Üdvözítő nemcsak Izrael, hanem minden nép és nemzet szabadítója. Izajás beszél Dávid apjának, Jesszének gyökeréről (11,1). Ebből hajtás sarjad, amely zászlóként áll a népek számára (11,10). Ugyancsak Izajás könyve mondja, hogy az eljövendő Üdvözítő Isten Szolgája „ámulatba ejt majd sok nemzetet, királyok fogják be előtte szájukat”. (52,15) Ezért mi, akik a „nemzetekhez” tartozunk, egyre sürgetőbben kérjük: „Jöjj, ne késlekedj!” (Zsolt 40,18)

A 4. antifóna szintén Izajás könyvét idézi (22,22), amelyet a Jelenések könyve is említ (3,7). Izajásnál Eljakimnak, Ezekiás király hűséges udvarnagjának kinevezéséről van szó. Róla mondja Isten: „Az ő vállára adom Dávid házának kulcsát; amit kinyit, nincs, aki bezárja, és amit bezár, nincs, aki kinyissa.” A Jelenések könyve ezt a mondást, amely túl ünnepélyes egy udvari tisztviselő kijelöléséhez, Jézusra alkalmazza. Ő az, aki Dávid fiaként teljhatalommal rendelkezik. Az izajási szövegnek Jézusra való alkalmazását talán az is elősegítette, hogy a héber Eljakim név jelentése: „Akit Isten feltámaszt”.

A zár kinyitásának képéhez természetyszerűen csatlakozik a börtönben megkötözött rabok kiszabadításának kérése. Szintén Izajás könyvében, az Úr Szolgájának első énekében szól így az Isten: „Én, az Úr, hívtalak meg téged. . . , hogy kihozd a börtönből a foglyokat, a fogházból a sötétségben ülőket.” Ehhez az idézethez kapcsolja az antifóna szabadon Izajás 8,22–9,1 szövegét, követve Máté 4,15–16-ot, amely szintén ezzel az idézettel jellemzi Jézus működését: „A nép, amely a sötétségben ült, nagy fényt látott, s akik a halál országában és árnyékában ültek, fény virradt rájuk.” Sokszor említi a Biblia a bűn, a Sátán rabságában sínylődőket: Jézus azért jön, hogy ebből a rabságból kiszabadítson.

Az 5. antifóna ugyanezeket a gondolatokat szövögeti tovább, hiszen a 4. antifónában még nem szerepelt a prófétánál olvasható világosság témája. Malakiás próféta ígéri: „Nektek felkel az igazság Napja” (3,20), Izajás beszél a világosság felragyogásáról (9,1), s maga Isten mondja Szolgájának: „megteszlek a nemzetek világosságává” (42,6). A sürgető kérés ezért nem is lehet más, mint az, hogy „világosítsd meg” a sötétségben ülőket.

A 6. antifóna még nyomatékosabban beszél a nemzetek vágyakozásáról. A Jeremiás 10,7 hangzik így: „Ki ne félne téged, nemzetek királya?” (10,7) A Teremtés könyvében olvassuk Jákob áldásában: „El nem vétetik a fejedelmi pálca Júdatól, míg el nem jön, akié az, akinek a népek engedelmeskednek.” (49,10). A Vulgata-fordításban ez így hangzik: „. . . míg el nem jön az, aki küldendő, és ő maga lesz a népek epedettje”. Ezt a jövendölést a régi keresztények a Júda törzséből származó Jézusra alkalmazták.

A szegletkőről Izajásnál beszél az Isten: „Íme, leteszek alapul egy követ Sionon, kipróbált követ, értékes szegletkövet, szilárd alapot.” (28,10) A 119. zsoltár 22. verse pedig ezt mondja: „A kő, amelyet az építők elvetettek, szegletkővé lett. Az Úr műve ez, csodálatos a mi szemünkben.” Az evangéliumok (Mk 12,10–11 és par.) szerint Jézus önmagára alkalmazta ezt a jövendölést. Ehhez kapcsolja Máté evangéliuma Jézus következő szavait: „Ezért mondom nektek, hogy elvétetik tőletek az Isten országa, és olyan népnek adatik, amely meghezza annak gyümölcseit.” (Mt 11,43) Ehhez

természetszerűen kapcsolódik az Efezusi levél állítása: Jézus halálával és feltámadásával „a két népet (vagyis az izraelitákat és a nemzeteket) egygétette, és a közöttük levő válaszfalat, az ellenségeskedést lebontotta saját testében” (2,14).

A sürgető kérés visszamegy egészen az ember teremtéséig. Az egyházatyák hangoztatták, hogy az első ember teremtése „a föld agyagából” (Ter 2,7) szintén az Isten Bölcsessége-Logosza által történt. Jézus eljövetelel tehát azt az „embert” jött megmenteni, aki az ő alkotása.

Így jutunk el az antifónák lépcsőjének csúcspontjához. A Máté evangéliuma által is idézett (1,23) Izajás 7,14 így hangzik: „Íme, a szűz fogan, és fiút szül, és nevét Emmánuelnek fogja hívni.” Az Emmánuel nevet Máté helyesen lefordítja görögre: „Ez azt jelenti: velünk az Isten.” (1,23). Izajás, leírva a megígért csodálatos jövőt, ezt az Istent nevezi „törvényhozónak” (33,22), a Jelenések könyve (19,16) pedig a királyok Királyának és az uralkodók Urának. Kérésünk ezért most már nem lehet más, mint az, hogy ez az üdvözítő üdvözítsen minket. Minthogy pedig üdvözíteni csak az Isten tud, boldogan szólítja meg végül az antifóna Jézust: „mi Urunk, Istenünk”.

Íme, végigjártuk a lépcsőket. Első pillantásra idézetek mozaikjának tűnik a szöveg, de ha végigelmélkedjük, felfedezzük a rajta átvonuló hatalmas vezérfonalat. Kezdődik a dicséret a mindeneket erősen és édesen elrendező teremtő Bölcsesség felidézésével, folytatódik Izrael népe üdvtörténeti eseményeinek elmondásával, kitereljesedik minden nép és nemzet várakozásának hangoztatásával, tovább gyűrűzik a börtön és a sötétség hatalmából való kiragadás ecsetelésével, és beteljesedik a mi Urunk, Istenünk, királyunk és törvényhozónk megvallásával. Jusson eszünkbe ez a világméretű perspektíva, amikor gyertyát gyújtunk a kis Jézus jászlánál.

A Biblia leginkább liturgikus könyve

Sokféle értelmezése, továbbgondolása, magyarázata, művészeti kötődése van az újszövetségi Szentírás utolsó könyvének, ami műfaját tekintve és nevéből adódóan is felkelti minden kor embere kíváncsiságát. Izgalmas látomások a túlvilágról? Tudnunk

kell azonban, hogy ez a könyv – a Biblia részeként – elsősorban az egyház könyve, az isteni kinyilatkoztatás része, azaz ő értelmezi, magyarázza hitelesen, olvassa fel a liturgiájában, ajánlja egyéni bibliaolvasásra.

ÉLETRAJZI ADATOK:

*A Szerző a Præconia főszerkesztője,
a budai Felsőkeresztinavárosi Keresztelő
Szent János Plébánia plébánosa,
a PPKE HTK óraadó tanára.
A Præconiában legutóbb a 2021. évben
közöltük írását (16. évfolyam, 1. szám).*

Az egyik legfrissebb, e könyvhöz írt magyarázat szerint az Apokalipszis (Szent János titkos jelenéseinek könyve – ez volt a régebbi elnevezése) „a jelenlévő odaát”, ahogy Simon T. László bencés saját fordítása bevezetőjében a költő Pilinszky Jánosra utal: a kulcsot ez a szó adja hozzá: „*valóságvágy*”. Vágyakozunk a végítéleten túl már itt a földön tudni valamit Isten színéről színre látásáról, a mögöttünk maradó történelmünk értelméről, az üdvözülésről és annak megghiúsulásáról. Érdekes a könyvben szereplő boldogság és sírás kettőssége, amit a szerző János átél, s amit átsugároz a mindenkori olvasóra is.¹⁷⁸

E könyv helyes használatához és megértéséhez nem az közelít igazán, aki elvont képeket rajzol róla, vagy félelmet keltő részeit kiemelve, mint egy mesét interpretálja, hanem az, aki a keresztény *apokaliptika* műfaja szerint értelmezi,¹⁷⁹ mint „beavatást”, mint egy mennyei utazást János látomása nyomán. Tudnunk kell, hogy a mű az első század végén keletkezett, amikor már üldözték a keresztényeket (Domiciánusz – a „második Néró” – császár idején, Kr. u. 81-96.), ám addigra már kialakult közösségi liturgiájuk, istentiszteletük, bizonyos értelemben ünneplési szokásaik.¹⁸⁰

¹⁷⁸ *Újszövetség*. Fordította, a bevezetőket és az utószót írta Simon Tamás László OSB, Pannonhalmi Főapátság, 2014., 777-786.

¹⁷⁹ *Magyar Katolikus Lexikon* V., Szent István Társulat, Bp., 2000., 723.

¹⁸⁰ *Bevezetés a Jelenések könyvéhez*, in *Biblia*, Szent István Társulat, Budapest, 2005., 1773-1775.

„János a már megtapasztalt és a még hátralévő üldöztetésben a hit legnagyobb és legutolsó fenyegetését látja...” Afelől a végleges jövő felől közelít, amelyet Isten meg fog valósítani.¹⁸¹ A zsidó apokaliptikus iratok, mint a prófétai művek egyik válfaja az Ószövetségben is ismertek voltak (Ezekiel, Dániel, másutt Hénok stb.) – általában a titokzatos jövő, a végső idők történészei felé fordultak, amit szimbolikusan tártak az olvasók elé. Vannak bennük történelmi adatok, mégsem az adott kor eseményeinek leírásával foglalkoznak, noha azokból indulnak ki. Éppen ezért szorulnak értelmezésre, magyarázatra.¹⁸²

A Jelenések könyve nagy kapcsolatot mutat az első keresztény század végére kialakult *liturgiával*, istentisztelettel. Felolvasásra lett szánva, a szerző vasárnap, az Úr (feltámadása) napján kapta látomását, amit azután leírt. A zsidó templomi és később a zsinagógai liturgia elemeit felhasználva (könyv, tekercs, gyertyatartók, füst stb.) a mennyei liturgiával foglalkozik, aminek a földi csak mása. Elképzelni, megérteni azonban csak a földi elemek segítségével tudjuk. Ezért olvasunk benne oltárról, áldozatról, imádatról, trombitaszóról, énekszóról, főpapról, trónusról, gyertyatartóról, könyvről, rejtett mannáról, leborulásról, Bárányról.¹⁸³

Igen jelentős a könyv *számmisztikája*. A hetes szám, mint a teljesség jelképe, a tizenkettes szám Izrael törzseire és az apostolok számára való utalással, vagy a száznegyvennégyezer (mint a 12×12) kerek száma megint csak a teljesség szimbóluma.¹⁸⁴ Különösen is érdekes a vadállatok száma: hatszázhatvanhat (13,18-ban). Ez egy rejtvény-szám, ami „azon a tényen alapul, hogy a görög és héber szavaknak számértéket lehet adni, mivel minden betű számként is használatos. Az összeg itt valószínűleg Néróra utal.”¹⁸⁵

A Jelenések könyve belső összeállítása tudatos szerkesztésre utal, ugyanakkor nem teljesen logikus felépítésű, mégis áttekinthető:

- Előszó (1,1-3)
- Bevezető látomás és levelek a hét egyháznak (1,4-3,22)
- A látomások első sorozata (univerzum, teremtés: 4,1-11,19)

¹⁸¹ *János jelenései*, in Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1997., 1366.

¹⁸² Vö. Karner Károly, *Apokalipszis*, Bécs, 1974., 5-33.

¹⁸³ Vö. i. m. 32-33.

¹⁸⁴ Uo., 34.

¹⁸⁵ Adela Yarbro Collins, *Jelenések könyve*, in *Jeromos Bibliakommentár II, Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Bp., 2003., 650.

mennyei liturgia, az első hat pecsét, a kiválasztottak száz-negyvennégyezre, a hetedik pecsét, az első hat trombitaszó, a hetedik trombitaszó

- A látomások második sora (a történelem: 12,1-22,5)
asszony, fiú, sárkány, a vadállatok, a Bárány és a megváltottak, az ítélet, hét angyal, hét csésze, Babilon elítélése, a Messiás győzelme, új teremtés
- Epilógus (22,6-21)¹⁸⁶

A Jelenések könyve kétségtelenül bemutatja a „*nagy szorongatást*” (7,14), a hit és a hitetlenség harcát, a csapássorozatot, amelyek kozmikus jellegűek, elénk tárja a kereszténység mártírtapasztalatának dokumentumát, de nem úgy, ahogy a mártírárták, hanem a történelemre adott reflektív válaszként, nagyobb összefüggésekben láttatva azt, hogyan győz a Bárány, aki velünk van, aki a „jelenlévő túlvilág” reményét erősíti bennünk.¹⁸⁷ A szövegek mögött felfedezhető a szorongatottságban is liturgiát ünneplő, az Eucharisztia liturgiájából élő egyház.

Az Apokalipszis a *vigasztalások könyve* is. Ugyan „előtérbe helyezi a szenvedést, a világ szenvedését, az átkot, amelyet a világ visel a boldogságtól való elszakítottságban... miközben a mű egy pillanatra sem engedi elfeledni, hogy ez az egyház egységben, unióban van a boldog Istennel”.¹⁸⁸ A hét levélben az Emberfia diktál, bátorít, fedd és győzelmet ígér. Elhangzanak benne ilyen mondatok: „a győztest oszloppá teszem Istenem szentélyében” (3,12); „ne sírj! Íme, győzött az oroslán Júda törzséből, Dávid sarja” (5,5); „mindegyikük fehér ruhát kapott” (6,11); „Isten letöröl a szemükről minden könnyet” (7,17); „íme, újjá teremtek mindent!” (21,5); „íme, hamarosan eljövök” (22,7). Mindezek a szavak biztatóak, bátorítóak, nemcsak az első keresztény nemzedék számára, de az idők végezetéig.

A könyvben említett városnevek szimbolikusak. A „*Babilon*” burkolt célzás Rómára, mondhatjuk így is, a „fedőneve”, a fényűzés és a hanyatlás jelképe. Ugyanakkor szerepel még „Egyiptom”, „Kittim” és „Edom” neve is Róma típusaként.¹⁸⁹ Az egész mű alaphangulata előre látja, megjövendöli a Római Birodalom romlását és közelgő végét, ami összefüggésben van Jeruzsálem pusztulásával.

¹⁸⁶ Vö. *Újszövetség* (Simon T. László), 787-788; valamint Adela Yarbro Collins, *i. m.* 636 – 637.

¹⁸⁷ Takács Gyula, *A jelenlévő odaát* (A túlvilág a Jelenések könyvében), Pannonhalmi Szemle, 2014/XXII/3., 6-7.

¹⁸⁸ Takács Gyula, *Az üldözött egyház szenvedése a Jelenések könyvében*, Vigilia, 2014/6., 457.

¹⁸⁹ Ld. Adela Yarbro Collins, *i. m.* 634.

A sok negatív kép mellett mindenképpen ki kell emelni a Jelenések könyve 12. fejezetét, amelyből a katolikus liturgia is gyakran idéz (pl. a Nagyboldogasszony ünnepi olvasmányban). Az *asszony* nagy jele és a vele szemben álló sárkány (arra várva, hogy megszületett fiúgyermekét felfalja, ám ezt nem teheti meg), a pusztába menekülő édesanya és a harc a mennyben Mihály, valamint angyalai és a sárkány között – a mindenkori egyház képe, szimbóluma. A fejezet végén az is megfogalmazást nyer, hogy a sárkány haragja, harca az asszony „többi gyermekével, akik megtartják Isten parancsait és kitartanak Jézus tanúsága mellett” (12,17) – folytatódik az idők végezetéig. „Megállt a tenger fövenyén” – azaz jelen van az idők sodrában... Ehhez a részhez kötődik a 19. fejezet is: a mennyben felhangzó allelujás ének, a felszálló tömjénfüst, „*a Bárány menyegzőjének napja...* amelyre boldogok, akik meghívást kaptak” (19,7-9). Ez utalás a keresztények földi Eucharisztia-ünneplésére (szentmise), de minden bizonynyal szabad a beteljesült mennyei közösség jelképének is tekinteni. A felfelé ívelő látnoki prófécia csúcsa az új ég és az új föld látványa, a mennyei Jeruzsálemé, ahol a trónon ülő ezt mondja: „Íme, újjáteremtek mindent!” (21,5). Felfogható ez a kép a Biblia első könyvének tereméstörténete, és a megváltás újszövetségi könyvei utolsó(előtti) fejezetének egybecsengéseként.

A Magyarországon nevelő, térítő, majd csanádi püspöki szolgálatáról és brutális vértanúhaláláról híressé vált Szent Gellért tanította: „A Szentírás a múltat változtatás nélkül írja le, a jelent meg jobban megmutatja, mit ahogy azt látni lehet, a *jövőt pedig már mintegy megtörténtet* mondja el.¹⁹⁰ Ez nagyon is igaz az Apokalipszisre. Benne a bizonytalan jövő már biztosan eldöntött, megtörtént valósággá válik, úgy azonban, hogy annak kimenetele mégis csak tőlünk, a főszereplő emberektől is függ. Arra szólít, térjünk meg, induljunk el a Bárány, a megváltó Krisztus irányába; „akinek füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak...” (Jel 2,7).

A Jelenések könyve egyes motívumainak *ábrázolása* már az ókeresztény időktől ismert. Olyan korokban, amikor a politikai vagy vallási élet zavarossá vált, vagy félelmetes természeti jelenségek törtek ki, s ezért előtérbe került a világvége hangulat, akkor ezek a megjelenítések megszapordtak (pl. Dürer sorozata, a Van Eyck testvérek genti oltárképe stb.).¹⁹¹ Mindennek alapján állíthatjuk, hogy a Biblia utolsó könyve alkalmas arra, hogy a képzőművészet, a festészet, a falikárpit, a zene, az irodalom továbbgondolásában sugározzon, hasson, ihlessen tovább napjainkban és az

¹⁹⁰ A három ifjú himnuszáról szóló elmélkedés (ld. Az Imaórák liturgiája: szept. 24. Olvasmányos imaóra).

¹⁹¹ Vö. *A keresztény művészet lexikona* (szerk. Jutta Seibert), Corvina Kiadó Bp., 1986, 29.

emberiség történelmének előttünk álló századaiban. Amennyiben ezek az alkotások ragaszkodnak a hiteles alapszöveghez, annak egyházi interpretációjához, és nem pusztán a képzelet parttalanságával ragadnak ki valamit belőle, akkor maga az isteni kinyilatkoztatás talál újabb és újabb csatornákat ahhoz, hogy a ma élő embert megszólítsa, gondolkodásra készítse, elvezesse a hitre, és örömet adjon neki a földi liturgiába történő bekapcsolódásban.¹⁹²

Ki nyitja meg a betett könyvet?
Ki szegi meg a töretlen időt?
Lapozza fel, hajnaltól-hajnalig
emelve és ledöntve lapjait?

Az ismeretlen tűzvészébe nyúlni
ki merészel közülünk? S ki merészel
a csukott könyv leveles sűrűjében,
ki mer kutatni? S hogy mer pusztá kézzel?

És ki nem fél közülünk? Ki ne félne,
midőn szemét az Isten is lehúnyja,
és leborúlnak minden angyalok,
és elsötétül minden kreatúra?

A bárány az, ki nem fél közülünk;
egyedül ő, a bárány, kit megöltek.
Végigkocog az üvegtengeren
és trónra száll. És megnyitja a könyvet.
(Pilinszky János)¹⁹³

¹⁹² A tanulmány a korábban a *Kárpit 3* (Apokalipszis vagy globális fenntarthatóság) című konferencia albumában megjelent írásom kissé módosított változata. Vö. Pákozdi István: *Az Apokalipszis bibliai könyv – az egyház könyve*, Magyar Kárpitművészek Egyesülete, Budapest, 2016., 19-23. (magyarul és angolul).

¹⁹³ A verset 1961-ben írta, ld. *Nagyvárosi ikonok* ciklus, in Pilinszky János, *Összegyűjtött versei*, Századvég Kiadó, Bp., 1992., 60.

„*Traditionis custodes*”

Ferenc pápa újraszabályozta a régi rítus használatát

FERENC PÁPA „*TRADITIONIS CUSTODES*” KEZDETŰ, MOTU PROPRIO KIADOTT APOSTOLI LEVELE AZ 1970-ES REFORM ELŐTTI RÓMAI LITURGIA HASZNÁLATÁRÓL.

A püspökök, mint a hagyomány őrzői, Róma püspökével közösségben, részegyházaikban az egység látható princípiumát és alapját képezik. [1.] A Szentlélek vezetésével az Evangélium hirdetése és az Eucharisztia ünneplése által kormányozzák a rájuk bízott részegyházakat. [2.]

Hogy az egyház összhangját és egységét előmozdítsák, tiszteletre méltó elődeim, Szent II. János Pál és XVI. Benedek – atyai gondoskodással azok iránt, akik egyes térségekben a II. Vatikáni Zsinat által kívánt reformot megelőző liturgikus formákhoz ragaszkodtak – megadták, és szabályozták a Szent XXIII. János által 1962-ben kiadott *Római mise-könyv* használatának lehetőségét. [3.] Így akarták „megkönnyíteni az egyházi közösséget azoknak a katolikusoknak, akik egyes korábbi liturgikus formákhoz kötődnek”, de nem másoknak. [4.] Tiszteletre méltó elődöm, XVI. Benedek kezdeményezésének nyomdokain járva, aki a *Summorum Pontificum* motu proprio alkalmazásának megvizsgálására hívta fel a püspököket három évvel annak megjelenése után, a Hittani Kongregáció 2020-ban részletes konzultációt folytatott a püspökökkel, melynek eredményeit az ezekben az években szerzett tapasztalatok fényében mérlegre tettük.

Most, tekintettel a püspökök által kifejezett kívánságokra, és meghallgatva a Hittani Kongregáció véleményét, szeretnék, ezzel az apostoli levéllel még inkább előrelépni az egyházi közösség állandó keresésében. Ezért helyénvalónak tartottam elrendelni a következőket:

1. cikk. A Szent VI. Pál és Szent II. János Pál pápák által kihirdetett liturgikus könyvek a II. Vatikáni Zsinat határozatainak értelmében a római rítus *lex orandi*jának egyetlen kifejeződési formáját jelentik.

2. cikk. A megyéspüspöknek mint a rábízott részegyházban az egész liturgikus élet irányítójának, előmozdítójának és őrzőjének [5.] a kötelessé-

ge, hogy a liturgikus ünneplést szabályozza saját egyházmegyéjében. [6.] Ezért az ő kizárólagos hatáskörébe tartozik az 1962-es *Missale Romanum* használatának engedélyezése az egyházmegyében, követve az Apostoli Szentszék útmutatásait.

3. cikk. Azokban az egyházmegyéekben, ahol máig jelen van egy vagy több olyan csoport, amely az 1970-es reform előtti misekönyv szerint végzi a szertartást, a püspököknek:

1. § meg kell bizonyosodnia arról, hogy ezek a csoportok nem zárják ki a liturgikus reformnak, a II. Vatikáni Zsinat rendelkezéseinek és a pápák tanítóhivatalának érvényességét és törvényességét;

2. § ki kell jelölnie egy vagy több helyet, ahol az ezekhez a csoportokhoz tartozó hívők összegyűlhetnek az Eucharisztia ünneplésére (de ez nem lehet plébániatemplom, és e célból új személyi plébániákat sem lehet létesíteni);

3. § a kijelölt helyen meg kell határozni azokat a napokat, amelyeken az Eucharisztia ünneplése a Szent XXIII. János által 1962-ben kihirdetett *Missale Romanum* használatával engedélyezve van. [7.] Ezekben a miséken az olvasmányokat népnyelven kell felolvasni, a Szentírásnak a liturgikus használatra szánt, az illetékes püspöki konferenciák által jóváhagyott fordításait felhasználva;

4. § ki kell neveznie egy papot, aki a püspök megbízottjaként felelős a misézésért, és a hívők ezen csoportjainak lelkipásztori gondozásáért. A papnak alkalmasnak kell lennie erre a feladatra, jártasnak kell lennie az 1970-es reform előtti *Missale Romanum* használatában, olyan jó latin nyelvtudással kell rendelkeznie, hogy teljesen megértse a rubrikák szövegét és a liturgikus szövegeket, valamint buzgó lelkipásztori szeretetnek és egyházi közösségi érzésnek kell betöltenie. Szükséges ugyanis, hogy a megbízott papnak ne csak a liturgia méltóságteljes ünneplése legyen szívügye, hanem a hívők lelkipásztori gondozása is;

5. § az ezen hívők érdekében kánonilag létesített személyi plébániákon megfelelően meg kell vizsgálnia, hogy azok ténylegesen hasznosak-e a hívők lelki fejlődése szempontjából, és döntenie kell arról, hogy fenntartja-e őket vagy sem;

6. § figyelnie kell arra, hogy ne engedélyezze új csoportok létrehozását.

4. cikk. A jelen motu proprio közzététele után felszentelt papoknak, akik az 1962-es *Missale Romanum* mal kívánnak misézni, hivatalos kérelmet kell benyújtaniuk a megyéspüspökhöz, akinek az engedély megadása előtt konzultálnia kell az Apostoli Szentszékkel.

5. cikk. Azoknak a papoknak, akik már az 1962-es *Missale Romanum* szerint miséznek, engedélyt kell kérniük a megyéspüspöktől, hogy továbbra is élhessenek ezzel a felhatalmazással.

6. cikk. A megszentelt életnek azok az intézményei, és az apostoli életnek azok a társaságai, amelyeket egykor az Ecclesia Dei Pápai Bizottság létesített, mostantól a Megszentelt Élet Intézményei és Apostoli Élet Társaságai Kongregációjának hatáskörébe tartoznak.

7. cikk. A Szentszék hatalmát az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció, valamint a Megszentelt Élet Intézményeinek és Apostoli Élet Társaságainak Kongregációja gyakorolja a hatáskörükbe tartozó ügyekben, felügyelve ezeknek a rendelkezéseknek a betartását.

8. cikk. A korábbi előírások, utasítások, engedélyek és jogszokások, amelyek nincsenek összhangban jelen *motu proprio* rendelkezéseivel, hatályukat veszítik. Elrendelem, hogy mindazt, amiről ezzel a *motu proprio* formában kiadott apostoli levéllel határoztam, minden részletre kiterjedően tartsák be, minden ellentétes dolog ellenére, még ha az külön említésre méltó is lenne, és elrendelem, hogy az *Osservatore Romano* napilapban való közzététel útján hirdessék ki, s ezzel azonnal hatályba lépjen, azt követően pedig a Szentszék hivatalos közlönyében, az *Acta Apostolicae Sedis*ben is tegyék közzé.

Kelt Rómában, a Lateráni Szent Jánosnál, 2021. július 16-án, a Kármelhegyi Boldogasszony liturgikus emléknapján, pápaságunk kilencedik évében.

Ferenc

JEGYZETEK

[1.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció az egyházzól, 1964. november 21., 23. pont: AAS 57 (1965.) 27.

[2.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció az egyházzól, 1964. november 21., 27. pont: AAS 57 (1965.) 32; II. Vatikáni Zsinat: *Christus Dominus* határozat a püspökök pásztori szolgálatáról az egyházban, 1965. október 28., 11. pont: AAS 58 (1966.) 677–678; *A katolikus egyház katekizmusa*, 833.

[3.] Vö. II. János Pál: *Ecclesia* De kezdetű, *motu proprio* kiadott apostoli levele, 1988. július 2.: AAS 80 (1998.) 1495–1498; XVI. Benedek: *Summorum Pontificum* kezdetű, *motu proprio* kiadott apostoli levele, 2007. július 7.: AAS 99 (2007) 777–781; *Ecclesiae unitatem* kezdetű, *motu proprio* kiadott apostoli levele, 2009. július 2.: AAS 101 (2009.) 710–711.

[4.] II. János Pál: *Ecclesia Dei* kezdetű, *motu proprio* kiadott apostoli levele, 1988. július 2., 5. pont: AAS 80 (1988.) 1498.

- [5.] Vö. II. VATIKÁNI ZSINAT: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról, 1963. december 4., 41. pont: AAS 56 (1964.) 111; *Caeremoniale Episcoporum*, 9. pont; ISTENTISZTELETI ÉS SZENT-SÉGI KONGREGÁCIÓ: *Redemptionis Sacramentum*. Instrukció egyes megtartandó, illetve kerülendő dolgokról a legszentebb Eucharisziával kapcsolatban, 2004. március 25, 19–25. pontok: AAS 96 (2004.) 555–557.
- [6.] Vö. *Egyházi törvénykönyv*, 375. kánon, 1. §; 392. kánon.
- [7.] HITTANI KONGREGÁCIÓ: *Quo magis* határozat a római rítus rendkívüli formája számára készült hét új prefáció jóváhagyásáról, 2020. február 22., és *Cum sanctissima* határozat a szentek liturgikus ünnepléséről a római rítus rendkívüli formájában, 2020. február 22.: *L'Osservatore Romano*, 2020. március 26., 6. oldal.

Fordította: Tózsér Endre SP

Kísérőlevél a „Traditionis custodes” motu proprioához

Július 16-án a Szentszék nemcsak azt a motu propriót tette közzé, amely újraszabályozza a 1970-es reform előtti római liturgia használatát, hanem azt a kísérőlevelet is közölte, amelyben Ferenc pápa rávilágít döntésének okaira, és kéri a püspököket, hogy osztozzanak vele az egység szolgálatában.

KEDVES PÜSPÖKTESTVÉREIM!

Ahogy elődöm, XVI. Benedek tette a *Summorum Pontificum* esetében, én is kísérőlevelet kívánok küldeni a *Traditionis custodes* motu proprioához, hogy *elmagyarázzam azokat az okokat, amelyek erre a döntésre készítettek*. Bizalommal és őszinte nyíltsággal fordulok hozzátok, annak „az egész egyházzal való közös törődésnek” a nevében, „amely nagyban hozzájárul az egyetemes egyház javához”, ahogyan arra a II. Vatikáni Zsinat emlékeztet bennünket. [1.] Mindenki számára nyilvánvalóak azok az okok, amelyek Szent II. János Pált és XVI. Benedeket arra készítették, hogy megadják a lehetőségét annak, hogy az eucharisztikus áldozatot a Szent V. Piusz által kihirdetett és Szent XXIII. János által 1962-ben kiadott *Római misekönyv* használatával mutassák be. Az Istentiszteleti Kongregáció 1984-es felmentésével [2.] adott és Szent II. János Pál 1988-as *Ecclesia Dei* motu proprio-jával megerősített [3.] engedélyt mindenekelőtt *az a szándék motíválta, hogy elősegítse a szakadás megszüntetését a Lefebvre érsek által vezetett mozgalommal*.

Tehát a püspökökhöz intézett azon kérésnek, hogy fogadják nagylelkűen az említett misekönyv használatát kérő hívők „jogos kívánságait”, az egész egyházat érintő oka volt, az egyház egységének helyreállítása motíválta. Ezt a felhatalmazást az egyházon belül sokan úgy értelmezték, hogy a Szent V. Piusz által kihirdetett *Római misekönyv* szabadon lehet használni, ami a Szent VI. Pál által kihirdetett *Római misekönyv* veli való párhuzamos használatot eredményezte. Hogy ezt a helyzetet rendezze, XVI. Benedek – sok évvel később – beavatkozott a kérdésbe, és szabályozta az egyház egyik belső tényét, minthogy sok pap és közösség „hálásan élt a

Szent II. János Pál motu proprioja által kínált lehetőséggel”. Hangsúlyozva, hogy a dolgok ilyesfajta alakulását 1988-ban nem lehetett előre látni, a 2007-es *Summorum Pontificum* motu proprio „világosabb jogi szabályozást” [4.] kívánt bevezetni. Annak érdekében, hogy megkönnyítse a [reform előtti liturgiához való] hozzáférést azok számára, akik – köztük fiatalok is – „felfedezik ezt a liturgikus formát, vonzódnak hozzá, és benne számukra különösen megfelelő formát találnak a legszentebb Eucharisztia titkával való találkozásra” [5.], XVI. Benedek kijelentette, hogy „a Szent V. Piusz által kihirdetett és Boldog XXIII. János által újólag kiadott misekönyv ugyanannak *alex orandinaka* rendkívüli kifejeződési formája”, és megadta „az 1962-es misekönyv használatának szélesebb körű lehetőségét”. [6.]

Döntésének hátterében az a meggyőződés állt, hogy ez az intézkedés nem vonja kétségbe a II. Vatikáni Zsinat egyik alapvető döntését, és ezzel nem ássa alá annak tekintélyét: a motu proprio teljes mértékben elismerte, hogy „a VI. Pál által kihirdetett misekönyv a latin rítusú katolikus egyház *lex orandijának* rendes kifejeződése”. [7.] A Szent V. Piusz által kihirdetett misekönyv „ugyanazon *lex orandirend* kívüli kifejeződéseként” való elismerésének semmiképpen sem a liturgikus reform figyelmen kívül hagyása volt a célja, hanem az a szándék vezette, hogy eleget tegyen „e hívők kitartható imáinak”, lehetővé téve számukra, hogy „a *Római misekönyv* neka Boldog XXIII. János által 1962-ben kihirdetett – és soha hatályon kívül nem helyezett – editio typicája szerint mutassák be a szentmiseáldozatot az egyház liturgiájának rendkívüli formájaként”. [8.] Döntésében megerősítette az a tény, hogy azok, akik „a szent liturgia számukra kedves formáját akarták megtalálni”, „egyértelműen elfogadták a II. Vatikáni Zsinat kötelező jellegét, és hűségesek voltak a pápához és a püspökökhöz”. [9.]

A plébániai közösségek szétszakadásától való félelmet pedig alaptalannak nyilvánította, mert „a római rítus használatának két formája gazdagíthatja egymást”. [10.] Ezért felkérte a püspököket, hogy győzzék le a kétségeket és a félelmeket, és fogadják el a szabályokat, „örködve afelett, hogy minden békében és nyugalomban történjen”, azzal az ígérettel, hogy „meg lehet találni a módját a megoldásnak”, ha „a motu proprio hatálybalépése után” „komoly nehézségek” merülnének fel a normák alkalmazása során. [11.]

Tizenhárom évvel később megbízta a Hittani Kongregációt, hogy küldjön nektek egy kérdőívet a *Summorum Pontificum* motu proprio alkalmazásáról. *A kapott válaszokból kiderült, hogy a helyzet szomorú és aggasztó, ami megerősítette bennem a beavatkozás szükségességét.* Sajnos

elődeim lelkipásztori szándékát, akik azt akarták, hogy „minden erőfeszítést megtegyenek annak érdekében, hogy mindazok, akik valóban vágnak az egységre, megmaradhassanak ebben az egységben vagy azt újra felfedezhessék” [12.], gyakran jelentős mértékben figyelmen kívül hagyták. A Szent II. János Pál által felkínált és a XVI. Benedek által még nagyobb nagylelkűséggel felkínált lehetőséget – mely az egyház teste egységének újra megteremtését célozta a különböző liturgikus érzékenységek tekintetében –, *arra használták fel, hogy növeljék a távolságokat, megszilárdítsák a különbözőségeket, ellentétes táborokat építsenek, melyek megsebzik az egyházat és fékezik előrehaladását, kitéve azt a megosztottság veszélyének*. Ugyanígy aggasztóak az egyik és a másik oldal visszaélései a liturgia ünneplésében. XVI. Benedekhez hasonlóan én is rosszallom, hogy „sok helyen az Eucharisziát nem hűségesen, nem az új misekönyv előírásai szerint ünneplik, hanem ráadásul azt úgy fogják fel, mint felhatalmazást, sőt kötelességet a kreativitásra, amely gyakran az elviselhetőség határát súroló torzulásokhoz vezet”. [13.] De nem kevésbé elszomorító az 1962-es *Missale Romanum* eszközszerű használata is, *amelyet egyre inkább jellemez nemcsak a liturgikus reformnak, hanem a II. Vatikáni Zsinatnak a növekvő elutasítása azzal az alaptalan és tarthatatlan állítással, hogy az elárulta a hagyományt és az „igazi egyházat”*.

Ha igaz, hogy az egyház útját a hagyomány dinamizmusában kell fel fogni, „mely az apostoloktól ered és a Szentlélek segítségével halad előre az egyházban” (DV 8), akkor a II. Vatikáni Zsinat ennek a dinamizmusnak a legutóbbi szakaszát jelenti, amelynek során a katolikus püspökök a Lélekre figyeltek, hogy felismerjék az utat, melyet a Lélek az egyháznak mutat. *A zsinatot kétségbe vonni annyit jelent, mint kétségbe vonni az atyák szándékait, akik ünnepélyesen gyakorolták testületi hatalmukat cum Petro et sub Petro az ökumenikus zsinaton [14.], és végső soron magát a Szentlelket kétségbe vonni, aki az egyházat vezeti*.

Éppen a II. Vatikáni Zsinat világítja meg az elődeim által tett engedmény felülvizsgálatára vonatkozó döntés értelmét. A püspökök leghatározottabban kifejezett kívánságai között szerepel *Isten egész népének a teljes, tudatos és tevékeny részvétele a liturgiában [15.]*, összhangban azzal, amit már XII. Piusz is kijelentett a Mediator Dei enciklikájában a liturgia megújításáról. [16.] A *Sacrosanctum Concilium* konstitúció megerősítette ezt a kérést: elrendelte „a liturgia reformját és fellendítését” [17.], és megfogalmazta azokat az elveket, amelyeknek a reformot irányítaniuk kellett [18.]. Azt is leszögezte, hogy azok az elvek a római rítusra vonatkoznak, míg a többi, törvényesen elismert rítus esetében azt kérte, hogy azokat „megfontoltan, egész terjedelmükben, az egészséges hagyomány szellemé-

ben vizsgálják fölül, s napjaink viszonyainak és igényeinek megfelelően töltsék meg új élettel”. [19.] Ezen elvek alapján került sor a liturgikus reformra, amelynek legmagasabb szintű kifejeződése a *Római misekönyv*, amelynek az editio typicáját Szent VI. Pál adta ki [20.], és amelyet Szent II. János Pál átdolgozott. [21.] Ezért úgy kell tekinteni, hogy *a római rítus, amelyet az évszázadok során többször is a kor igényeihez igazítottak, nemcsak megmaradt, hanem meg is újult „a hagyományhoz való hűséges engedelmisségben”* [22.]. Azoknak, akik a korábbi liturgikus forma szerint szeretnék áhítattal ünnepelni, nem lesz nehéz, hogy a II. Vatikáni Zsinat szándékai szerint megreformált *Római misekönyvben* megtalálják a római rítus minden elemét, különösen a római kánont, amely az egyik legjellemzőbb elem.

Még egy utolsó szempontot szeretnék megemlíteni döntésem megindoklására: *sokak szavaiból és viselkedéséből egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy szoros kapcsolat van a II. Vatikáni Zsinat előtti liturgikus könyvek szerinti ünneplés választása, valamint az egyháznak és intézményeinek elutasítása között annak nevében, amit ők az „igazi egyháznak” tartanak.* Ez a magatartás ellentmond a közösségnek, és táplálja azt a megosztottságra való törekvést – „Én Pál mellett vagyok, én meg Apolló mellett, én Kéfással tartok, én pedig Krisztussal” –, amely ellen Pál apostol határozottan fellépett. [23.] *Krisztus Teste egységének védelme érdekében vagyok kénytelen visszavonni az elődeim által adott felhatalmazást.*

Torz felhasználása, melyre sor került, ellentétes azokkal az okokkal, amelyek arra készítették őket, hogy megadják a szabadságot az 1962-es *Missale Romanum*mal való misézéshez. Mivel „a liturgikus cselekmények nem magáncselekmények, hanem az egyháznak, az »egység szentségének« cselekményei” [24.], az egyházzal való közösségben kell végezni őket. A II. Vatikáni Zsinat, miközben megerősítette az egyházba való beépülés külső kötelékeit – a hitvallás, a szentségek, a közösség kötelékét –, Szent Ágostonnal együtt kijelentette, hogy *az üdvösség feltétele az, hogy ne csak „testtel”, hanem „szívvel” is az egyházban maradjunk.* [25.]

Kedves Püspöktestvéreim, a *Sacrosanctum Concilium* kifejtette, hogy az egyház azért „az egység szentsége”, mert az egyház „a püspökök vezetése alatt egybegyűlt és rendezett szent nép”. [26.] A *Lumen Gentium* pedig, miközben emlékeztet arra, hogy Róma püspöke „mind a püspökök, mind a hívők sokasága egységének örök és látható princípiuma és alapja”, azt mondja, hogy ti „az egység látható princípiuma és alapja vagytok a részegyházakban, amelyekben és amelyekből az egy és egyetlen katolikus egyház létezik” [27.]. *Kéréseitekre válaszul meghozom azt a határozott*

döntést, hogy hatályon kívül helyezem a jelen motu proprioét megelőző összes előírást, utasítást, engedményt és jogszokást, és elrendelem, hogy a II. Vatikáni Zsinat rendelkezéseivel összhangban a Szent VI. Pál és Szent II. János Pál pápák által kihirdetett liturgikus könyveket kell tekinteni a római rítuslex orandijáegyetlen kifejeződésének. Ebben a döntésben megerősít az a tény, hogy a Trentói Zsinat után Szent V. Piusz is eltörölt minden olyan rítust, amely nem büszkélkedhetett bizonyított régiséggel, és az egész latin egyház számára egyetlen Missale Romanumhasználatát rendelte el. Négy évszázadon át ez a Szent V. Piusz által kihirdetett Missale Romanum volt tehát a római rítuslex orandijának legfőbb kifejeződése, amely egységesítő funkciót töltött be az egyházban. Nem azért, hogy el-lentmondjanak ama rítus méltóságának és nagyságának, a II. Vatikáni Zsinatra összegyűlt püspökök kérték annak reformját; szándékuk az volt, hogy „a hívők ne kívülállóként vagy a hit misztériumának néma szemlélőjeként legyenek jelen, hanem azt a szertartásokon és imádságokon keresztül jól megértve, a szent cselekményben tudatosan, áhítattal és tevékenyen vegyenek részt”. [28.] Szent VI. Pál, emlékeztetve arra, hogy a Római misekönyvkiigazításának munkálatait már XII. Piusz megkezdte, kijelentette, hogy a Római misekönyvfelülvizsgálata, melyet a legősibb liturgikus források fényében végeztek el, azt a célt szolgálja, hogy az egyház a különböző nyelveken „egy és ugyanazon imádsággal” forduljon Istenhez, amely kifejezi egységét. [29.] Azt szeretném, hogy ez az egység helyreálljon az egész római rítusú egyházban.

A II. Vatikáni Zsinat, amikor bemutatja Isten népének katolicitását, emlékeztet arra, hogy „az egyházi közösségen belül léteznek a saját hagyományokkal rendelkező részegyházak, s közben sértetlen marad Péter tanítószékhének primátusa, mely a szeretet egyetemes közösségének élén áll, biztosítja a törvényes változatosságot és örökdik afelett, hogy a részleges nemhogy ne ártson az egységnek, hanem inkább szolgálja azt”. [30.] Miközben az egység szolgálatában álló hivatalom gyakorlása során meghozom azt a döntést, hogy megszüntetem az elődeim által adott felhatalmazást, *arra kérlek benneteket, hogy osztozzatok velem ezen a terhen az egész egyházzal való törődésben való részvételek formájaként.*

A motu proprio-ban meg kívántam erősíteni, hogy a püspököknek mint a liturgikus élet irányítójának, előmozdítójának és őrzőjének a kötelessége a liturgikus szertartások szabályozása abban az egyházban, amelyben ő az egység principiuma. Ezért rátok tartozik, hogy mint helyi ordináriusok egyházaitokban engedélyezzétek az 1962-es Római misekönyvhasználatát, a jelen motu proprio előírásait alkalmazva. Mindenekelőtt nektek kell azon dolgoznotok, hogy a hívők visszatérjenek az Eucharisztia ünneplésé-

nek egységes formájához, külön-külön ellenőrizve a misézéshez ezt a *Missale Romanum*ot használó csoportok valóságát.

Azt, hogy az egyes egyházmegyékben miként járjanak el, elsősorban két alapelv határozza meg: egyrészt gondoskodjanak azok javáról, akik már meggyökereztek a korábbi miszési formában, és időre van szükségük ahhoz, hogy visszatérjenek a Szent VI. Pál és Szent II. János Pál által kihirdetett római rítushoz; másrészt hagyjanak fel új személyi plébániák felállításával, amelyek inkább egyes papok vágyához és akaratahoz, semmint „Isten szent, hívő népének” valódi szükségletéhez kapcsolódnak. Ugyanakkor *kérlek benneteket, örvödjetek afelett, hogy minden liturgiát illendően, a II. Vatikáni Zsinat után kihirdetett liturgikus könyvekhez hűen, könnyen visszaélésekké fajuló különbségek nélkül végezzenek.*

A papnövendékeket és az új papokat is erre, a misekönyv előírásaihoz és a liturgikus könyvekhez való a hűségre neveljék; a II. Vatikáni Zsinat által kívánt liturgikus reform ezekben tükröződik.

Kérem a Feltámadt Urat, hogy küldje el nektek a Lelket, tegyen benneteket erőssé és állhatatossá az Úr által rátok bízott nép szolgálatában, hogy gondoskodásotok és örvöndésetek által kifejeződjék a közösség az egyetlen rítus egységében is, amely a római liturgikus hagyomány nagy gazdagságát őrzi. Imádkozom értetek. Kérem, ti is imádkozzatok értem.

Róma, 2021. július 16.

Ferenc

JEGYZETEK

- [1.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció az egyházzól, 1964. november 21., 23. pont: AAS 57 (1965.) 27.
- [2.] Vö. Istentiszteleti Kongregáció: *Quattuor abhinc annos* levél a püspöki konferenciák elnökeinek, 1984. október 3.: AAS 76 (1984.) 1088–1089.
- [3.] II. János Pál: *Ecclesia Dei* kezdetű, motu proprio kiadott apostoli levele, 1988. július 2.: AAS 80 (1998.) 1495–1498.
- [4.] XVI. Benedek: *Levél a katolikus egyház püspökeinek a római rítusról*, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 796.
- [5.] XVI. Benedek: *Levél a katolikus egyház püspökeinek a római rítusról*, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 796.

- [6.] XVI. BENEDEK: *Levél a katolikus egyház püspökeinek a római rítusról*, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 797.
- [7.] XVI. BENEDEK: *Summorum Pontificum* kezdetű, motu proprio kiadott apostoli levele, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 779.
- [8.] XVI. BENEDEK: *Summorum Pontificum* kezdetű, motu proprio kiadott apostoli levele, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 779.
- [9.] XVI. BENEDEK: *Levél a katolikus egyház püspökeinek a római rítusról*, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 796.
- [10.] XVI. BENEDEK: *Levél a katolikus egyház püspökeinek a római rítusról*, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 797.
- [11.] XVI. BENEDEK: *Levél a katolikus egyház püspökeinek a római rítusról*, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 798.
- [12.] XVI. BENEDEK: *Levél a katolikus egyház püspökeinek a római rítusról*, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 797–798.
- [13.] XVI. BENEDEK: *Levél a katolikus egyház püspökeinek a római rítusról*, 2007. július 7.: AAS 99 (2007.) 796.
- [14.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció az egyházzól, 1964. november 21., 23. pont: AAS 57 (1965.) 27.
- [15.] Vö. *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II Apparando*, Series I, Volumen II, 1960.
- [16.] XII. PIUSZ: *Mediator Dei et Hominum* enciklika, 1947. november 20.: AAS 39 (1949.) 521–595.
- [17.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról, 1963. december 4., 1. és 14. pont: AAS 56 (1964.) 97, 104.
- [18.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról, 1963. december 4., 3. pont: AAS 56 (1964.) 98.
- [19.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról, 1963. december 4., 4. pont: AAS 56 (1964.) 98.
- [20.] *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*, editio typica, 1970.
- [21.] *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, editio typica altera, 1975.; editio typica tertia, 2002.; (reimpressio emendata, 2008.)
- [22.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról, 1963. december 4., 3. pont: AAS 56 (1964.) 98.
- [23.] 1Kor 1,12–13.
- [24.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról, 1963. december 4., 26. pont: AAS 56 (1964.) 107.
- [25.] Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció az egyházzól, 1964. november 21., 14. pont: AAS 57 (1965.) 19.

- [26.] Vö. II. VATIKÁNI ZSINAT: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról, 1963. december 4., 6. pont: AAS 56 (1964.) 100.
- [27.] Vö. II. VATIKÁNI ZSINAT: *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció az egyházzól, 1964. november 21., 23. pont: AAS 57 (1965.) 27.
- [28.] Vö. II. VATIKÁNI ZSINAT: *Sacrosanctum Concilium* konstitúció a szent liturgiáról, 1963. december 4., 48. pont: AAS 56 (1964.) 113.
- [29.] VI. PÁL: *Missale Romanum* apostoli konstitúció, 1969. április 3., AAS 61 (1969) 222.
- [30.] Vö. II. VATIKÁNI ZSINAT: *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció az egyházzól, 1964. november 21., 13. pont: AAS 57 (1965) 18.

Fordította: Tózsér Endre SP

DOKUMENTUMOK / AZ ISTENTISZTELETI ÉS SZENTSÉGFEGYELMI KONGREGÁCIÓ – FERENC PÁPA JÓVÁHAGYÁSÁVAL – 2021. DECEMBER 18-ÁN, SZOMBATON TETTE KÖZZÉ A RESPONSÁ AD DUBIA (VÁLASZOK A KÉTELYEKRE) CÍMŰ DOKUMENTUMOT, AMELYHEZ ARTHUR ROCHE ÉRSEK, A KONGREGÁCIÓ PREFEKTUSA BEVEZETŐKÉNT EGY LEVELET KAPCSOLT, MELYET A PÜSPÖKI KONFERENCIÁK ELNÖKEIHEZ INTÉZ:

Az Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregáció a helyi egyházak püspökeitől a közelmúltban tizenegy kérdést kapott, melyekben a Ferenc pápa által motu proprio formájában 2021. július 16-án közzétett *Traditionis custodes* (*Hagyomány őrzői*) kezdetű apostoli levél kapcsán fogalmazták meg kételyeiket a II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformja előtti régi misekönyvek használata terén. A dokumentum a kérdésekre válaszolva pontosítja a motu proprio néhány pontját, világosan megjelölve a beleegyező és elutasító válaszokat. Roche érsek kísérőlevelének központi magja így fogalmaz: „Minden normatív előírásnak egyetlen célja, hogy együtt haladva, az elme és a szív meggyőződésével megőrizze az egyházi egységet, a Szentatya által megjelölt irányvonalnak megfelelően.”

Az első kérdés arra vonatkozik, hogy a zsinat előtti rítussal szabad-e misézni olyan plébániatemplomban, ahol nem lehet erre a célra egy imatermet vagy kápolnát felszabadítani azon hívek számára, akik az 1962-es Missale Romanumot használják. Ferenc pápa motu proprioja ezt kizárta, hangsúlyozva, hogy a megelőző rítussal bemutatott szentmise egy korlátozott engedmény, és nem része a plébániaközösség mindennapi életének. Most a dokumentum válasza ezzel szemben beleegyező, de csak abban az esetben, ha bebizonyosodik, hogy nem lehetséges másik templom használata, továbbá olyan feltétellel, hogy a misebemutatást nem illesztik be a plébániai szentmisék rendjébe, elkerülve ezáltal az egyházközség lelkipásztori tevékenységével való egybeesést. E kitételek – magyarázza a válasz – nem a régi rítushoz kötődő hívek marginalizálását, peremre szorítását célozzák, hanem inkább arra emlékeztetnek, hogy ez csak egy „javukra szóló engedmény”, nem pedig annak a régebbi rítusnak az előmozdítása, mely nincs már érvényben.

A második „dubium”, vagyis kétely nemcsak a szentmise régi rítusú celebrálásának a lehetőségét érinti az 1962-es Missale Romanum használatával, hanem a szentségek kiszolgáltatását is a Római Szertartáskönyv (az 1952-es *editio typica* kiadású *Rituale Romanum*) szerint. Mindenekelőtt ne

feledjük, hogy a *Rituale Romanum* a keresztség, a gyónás, a házasság és a betegek kenete szentségeire, és a temetés szentelményére vonatkozik, míg a *Pontificale Romanum* a püspök által végzett szentségekről, tehát a bér-málásról és a papszentelésről szól. A kérdésre a válasz nemleges: a Szent-szék saját tekintélyével úgy tartja, hogy a Ferenc pápa által jelölt irány kö-vetése érdekében nem szabad megadni a hatályon kívül helyezett liturgi-kus könyvek használatának lehetőségét, de a híveket el kell kísérni a rítus formájának teljes megértése felé, mely a liturgikus reformból fakad. Van azonban néhány fontos különbség. A *responsum* kimondja, hogy a korábbi szertartást csak „az egyházzogi előírás szerint felállított személyi plébániá-
kon” lehet majd használni, vagyis kizárólag a püspök által alapított és a régi rítushoz kötődő hívek számára felállított plébániákon. Azonban még ezeken a plébániákon sem használhatják a *Pontificale Romanum*ot bér-málás vagy papszentelés alkalmával. E tilalom oka a bér-málás esetében azzal magyarázható, hogy a bér-málás szentségének formuláját Szent VI. Pál pá-pa módosította, ezért nem tartják helyénvalónak, hogy a már érvényét vesztett rítushoz folyamodjanak, minthogy az jelentős változásokon ment keresztül.

Kérdés még a régi misekönyv további használata azon papok esetében, akik nem ismerik el a koncelebrálás érvényességét és törvényességét, il-letve nem hajlandók együtt misézni a püspökkel, főként nagycsütörtökön, a krizmaszentelési misén. A válasz nemleges, de az engedmény visszavo-nása előtt arra kéri a kongregáció a püspököt, hogy testvéri módon talál-kozzon az illető pappal, hogy „hozzaállása ne zárja ki a liturgikus reform, a II. Vatikáni Zsinat és a pápák tanítótevékenységének érvényességét és törvényességét”. A püspök az engedmény visszavonása előtt ajánljon fel a papnak „elegendő időt az őszinte szembenézésre, és kérje őt a koncelebrálás elfogadására”.

Arra a kérdésre, hogy a régi rítusú szentmisékben felhasználható-e a Biblia teljes szövege, abból választva ki a Misekönyvben megjelölt része-
ket, a Szentszék igennel válaszol. A régi misekönyv a szertartás mellett a napi olvasmányokat is tartalmazta, míg a liturgikus reform után a Mise-
könyvet a szabályokkal és a miseimádságokkal együtt elválasztották a szentmise-olvasmányoktól. Mivel Ferenc pápa *motu proprio*ja előírja, hogy a régi misekönyv latin nyelvű olvasmányait mindig az egyes orszá-
gok saját nyelvén kell felolvasni, ezért a Szentírást az egyes püspöki kon-ferenciák által jóváhagyott hivatalos fordításban lehet használni. Másrészt a dokumentum nem engedélyezi saját olvasmányos könyv kiadását a helyi nyelven, a régi rítus által előírt olvasmányok rendjével.

Az ötödik kérdés a püspököt arra kötelezi, hogy a Szentszékkel előzetesen folytasson konzultációt a 2021. július 16. után felszentelt papok kérése nyomán, akik a régi rítus szerint miséznének. A válasz kifejti, hogy ezen engedmények megadása a Szentszék hatáskörébe tartozik. Erre a pontosításra azért volt szükség, mert Ferenc pápa motu propriojának olasz változatában az szerepelt, hogy a püspök a felhatalmazás megadása előtt „konzultál az Apostoli Szentszékkel”. A hivatkozásként szolgáló eredeti dokumentum latin szövegében egyértelműen szerepel, hogy az újonnan szentelt pap engedményéhez a püspöknek Rómától kell felhatalmazást nyernie. Az Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregáció arra biztat minden szemináriumi előljárót, hogy segítse a leendő diakónusokat és papokat a liturgikus reform gazdagságának megértésében és megtapasztalásában.

Arra a kérdésre, hogy a régi Misekönyv használatának engedélyezését a püspök megadhatja-e meghatározott időre úgy, hogy fenntartja magának a hitelesítés lehetőségét, a Szentszék igennel válaszol.

Továbbá igennel válaszol arra a kérdésre is, amely szerint a régi szertartás engedélyezése csak a pap saját egyházmegyéje területére vonatkozik.

Szintén igenlő választ adott a kongregáció arra a kérdésre, amely szerint az engedéllyel rendelkező pap távolléte vagy akadályoztatása esetén az őt helyettesítő papnak is hivatalos felhatalmazással kell-e rendelkeznie a régi misekönyv használatához. Felhatalmazásra van szükség azoknak a diakónusoknak és ministránsoknak is, akik zsinati előtti szentmisén teljesítenek szolgálatot.

A tizedik és tizenegyedik kérdés a *binálás* lehetőségére vonatkozik. Az első esetben az a plébános vagy káplán, aki hétköznaponként már misézett a híveinek az új szertartással, nem jogosult arra, hogy újból misézzon a régi szertartással, sem csoportosan, sem magánmise esetében. A hétköznapi kettős misézést csak lelkipásztori okok indokolják, amelyek ebben az esetben nem állnak, hiszen a hívőknek már volt alkalmuk részt venni a zsinat utáni reform szerinti szentmiséjén.

Végül arra a kérdésre, hogy a régi misekönyv használatára feljogosított pap, aki ezzel a szertartással már misézett a hívek egy csoportjának, mondhat-e egy második misét ugyanazzal a szertartással, egy másik csoport számára, a válasz nemleges. Valójában nem áll fönn „valódi ok” vagy „lelkipásztori szükség”, tekintve, hogy a híveknek lehetőségük van az Eucharishtiában részesülni az új szertartás szerint.

(Forrás: Magyar Kurír)

Homília a regensburgi Islinger Felden bemutatott szentmisén

(2006. szeptember 12.)*

„Aki hisz, az soha sincs egyedül!” Szabadjon újra felidézni e napok vezérgondolatát és kifejezni abbéli örömet, amit itt láthatunk: a hit egymáshoz vezet bennünket, és ünnepet ajándékoz nekünk. Az Istenben való örömmel, a teremtésnek és az együttlétnek az öröme. Tudom, hogy ezt az ünnepet sok gond és munka előzte meg. Az újságok híradásaiból követhettem kissé, milyen sokan az idejüket, erejüket vetették be azért, hogy ezt a teret méltóképpen előkészítsék, hogy itt a dombon álló kereszt az isteni békejele legyen ebben a világban, hogy az ide- és hazautazás, a biztonság, a rend mind meglegyen, a szállások rendelkezésre álljanak, és így tovább. Nem is tudtam elképzelni és most sem tudom, csak nagyjából, milyen sok apró munka tartozik ahhoz, hogy most mi mindannyian együtt lehessünk. Mindezt egyszerűen csak egy „Isten fizesse!” köszönetet tudok mondani. Fizesse meg ezt az Úr Mindannyiótoknak, és minden egyes embernek adjon százszoros örömet, akiknek hálánkat fejezzük ki az előzetes munkákban való részvételükért. Számomra szívhez szóló, milyen sokan, külön is a weideni és ambergi szakiskolások, cégek és egyes emberek, férfiak és nők összedolgoztak azért, hogy kis házat és kertemet széppé tegyék. Ezért a sok fáradozásért is csak szégyenkezve tudok egy őszinte „Isten fizesse meg!”-et mondani! Mindezt nem az én szegényes egyedi személyem számára tettétek, hanem a hitben megmutatkozó szolidaritásból, Krisztus és egyháza iránti szeretetből. Ezért mindez az igaz emberség jele, ami a Jézus Krisztus általi megérintettségéből növekszik.

A hit ünnepére gyűltünk össze. És ekkor felmerül a kérdés: tulajdonképpen mit is hiszünk mi egyáltalán? Mit is jelent voltaképpen a hit? Van egyáltalán még helye a modern világban? Ha valaki a teológiai Summákat tanulmányozza, amelyeket a középkorban írtak, vagy arra a hatalmas mennyiségű könyvre gondol, amelyeket napról napra a hit mellett és a hit

* Emlékezetes volt ez a beszéd, amelyet szűkebb hazájában, otthonában tartott a pápa kétszázötvenezer ember előtt. Egyesül benne a teológus precíz, pontos elemző tanítása és bajor papi szíve, abból fakadó gesztusai honfitársai, édesanyja és nővére iránt... (Szerk.)

ellen írtak, joggal elkeseredhet, és azt gondolhatja, hogy mindez túl komplikált. A sok fától végül nem látszik az erdő. És ez igaz: a hit látomása magában foglalja a mennyet és a földet, a múltat, jelent, jövőt, és az örökkévalóságot, s ezzel még nem is tudtuk teljesen kimeríteni a fogalmát. Mégis a hit belső magja roppant egyszerű. Maga az Úr mondta erről az Atyának: „Az egyszerűeknek akartad kinyilatkoztatni” – azoknak, akik a szívükkel tudnak látni (vö. Mt 11,25). Az egyház ezért a maga részéről egy egészen egyszerű összefoglalását kínálja nekünk, amiben minden lényeges dolog benne van. Ez az úgynevezett Apostoli Hitvallás. Szokás ezt tizenkét ágazatra osztani – az apostolok tizenkettes számának megfelelően – szól Istenről, a Teremtőről, minden létező kezdetéről, Krisztusról és az ő üdvözítő művéről, egészen a halottak feltámadásáig és az örök életig. Ám alapvető elgondolása szerint a Hitvallás csak három fő részből áll, és történetileg nem más, mint a keresztségi hitvallás kibővítése, amit a feltámadott Úr maga bízott tanítványaira minden időkre szólóan: „Menjetek és tanítsatok minden nemzetet, és kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében” (Mt 28,19).

Ha mi erre gondolunk, két dolog mutatkozik meg előttünk: először is az, hogy a hit egyszerű. Hiszünk Istenben – Istenben, aki az emberi élet kezdete és vége. Abban az Istenben, aki értünk emberré lett, aki eredetünk és jövőnk. Így a hit ugyanakkor mindig reménység is, annak bizonyossága, hogy van jövőnk, és nem fogunk a semmibe zuhanni. És a hit szeretet is, mivel Isten szeretete lángra gyújtott minket. Ez az első: mi egyszerűen Istenben hiszünk, ami magába foglalja a reményt és a szeretet is.

Másodszor megállapíthatjuk: a Hitvallás nem kijelentések összessége, nem valami teória. Hozzákapcsolódik a keresztség történéséhez – az Isten és az ember között megvalósuló találkozásban. Isten a keresztség titkában ráhajol az emberre; eljön hozzánk, hogy egymáshoz vezessen minket. A keresztség azt jelenti, hogy Jézus Krisztus mintegy testvéreivé, és ezáltal mint gyermekeket családjába adoptál minket. Így tehát valamennyiünkben egy nagy családot alkot, az egyház világot átfogó közösségét. Igen, *aki hisz, az soha sincs egyedül!* Isten elindul felénk. Menjünk mi is Isten felé, azután pedig egymás felé! Amennyire tőlünk függ, ne hagyjunk egyedül senkit Isten gyermekei közül!

Hiszünk Istenben, ez a mi alapvető döntésünk. De még egyszer tegyük fel a kérdést: lehet-e még ma is hinni? Ez egy értelmes dolog? A felvilágosodás óta a tudomány legalább is egy része szorgosan azon fáradozik, hogy megtalálja azt a világmagyarázatot, amiben Isten feleslegessé válik. Tehát Istennek feleslegessé kellene válnia a mi életünk számára is. Ám vala-

hányszor úgy tűnt, hogy már egészen közel jártak ahhoz, hogy ezt létrehozzák – újra meg újra megmutatkozott: ez nem sikerülhet. Az emberre vonatkozó dolgok Isten nélkül nem magyarázhatóak, a világ sem, az egész Univerzum sem, nélküle nem érthetőek. Végso soron ezt az alternatívát állítják: mi van kezdetben? A teremto értelem, a teremto Lélek, aki mindent mozgat és befejez, vagy az értelmetlenség, ami az értelmetlőt megfosztva különös módon hoz elő egy matematikailag rendezett kozmoszt és az embert is, annak értelmét. Ez azonban az evolúciónak véletlen eredménye lenne, végso soron egy értelmetlen dolog. Mi keresztények azt állítjuk: „Hiszek Istenben, a mennynek és a földnek Teremtojében”, hiszek a teremto Lélekben. Mi hisszük, hogy az eredetnél ott van az örök Ige, az értelem, és nem az értelmetlenség. S ezzel a hitünkkel nem kell elrejtőzködnünk, nem kell félnünk attól, hogy zsákutcába jutunk. Örülhetünk, hogy Istent megismerhettük, és keressük annak lehetőségét, hogy a hit értelmes voltát másoknak is feltárjuk, ahogy Szent Péter kora keresztényeit és minket is buzdít első levelében (vö. 1Pt 3,15).

Hiszünk Istenben. Ezt állítják elénk a Hiszekegy fő részei, ezt hangoztatja különösképpen is az első rész. De ebből rögtön adódik a második kérdés: milyen Istenben hiszünk? Nos, éppen abban az Istenben, aki a teremto Lélek, a teremto értelem, akitől minden ered, és akitől mi is származunk. A Hitvallás második része ennél többet mond. Ez a teremto értelem maga a jószág. Ez a szeretet. Arca van. Isten nem hagy minket a sötétben tapogatózni. Ő emberként mutatkozott meg előttünk. Ő olyan nagy, hogy megengedhette magának, hogy egészen kicsinnyé legyen. „Aki engem lát, látja az Atyát” – mondja Jézus (Jn 14,9). Isten emberi arcot vett fel. Egészen odáig menően szeretett minket, hogy hagyta, értünk keresztre szegezzék. Ezzel az ember szenvedését Isten szívéhez emelte fel. Ma, amikor látjuk a vallás és az ész patológiáját, életveszélyes megbetegedését, az Istenkép lerombolását a gyűlölet és fanatizmus által, igen fontos világosan kimondanunk, milyen Istenben hiszünk és hogy ennek az emberarcú Istennek az oldalán állunk. Csak ez szabadít meg minket az Istentől való félelemtől, amelyből végso soron a modern ateizmus született. Csakis ez az Isten szabadít meg minket a világtól való félelemtől, és saját létünk üressége miatti félelmünktől. Csak Jézus Krisztusra tekintve lesz teljes az Istenben való örömmünk, és lesz megváltott örömmé. Irányítsuk tekintetünket ebben az eucharisztikus ünneplésben az Úrra, aki itt áll előttünk, a keresztre feszítettre, és kérjük tőle azt a nagy örömet, amit ő búcsúzásának órájában a tanítványoknak megígért (vö. Jn 16,24).

A Hitvallás második része az utolsó ítélettel, a harmadik pedig a halottak feltámadásával végződik. Az ítélet – vajon ez nem megint félelmet kelt

bennünk? De nem akarjuk-e mindannyian, hogy egyszer az igazságtalanul elítélteknek, mindazoknak, akik egész életükben szenvedtek, s akik egy szenvedéssel teli élet után haltak meg végső igazságszolgáltatásuk legyen? Nem akarjuk-e mindannyian, hogy a mérhetetlen igazságtalanságnak és szenvedésnek, amit a történelemben tapasztalunk, egyszer vége legyen? Hogy ezek feloldódjanak és végül mindenki örvendezzek és mindennek láthatóvá váljék az értelme? A jognak ez az állítása, a történelem annyi értelmetlenség látszó töredékének egy egészzé összeálló kiegészülése, amelyben az igazság és a szeretet uralkodnak: ez az, amit a világítélet jelent. *A hit nem akar félelmet kelteni bennünk, hanem felelősségre szólít minket.* Nem szabad elvesztegetnünk az életünket, sem pedig visszaélni vele, nem szabad azt csak önmagunk számára megtartanunk. Az igazságtalanság nem tehet minket közömbössé, nem lehetünk cinkosai vagy egyenesen tettetársai. Komolyan kell vennünk a történelemben betöltendő küldetésünket és igyekeznünk kell megfelelni neki. Nem félelem, hanem felelősség szükséges – felelősség és gondoskodás a mi üdvösségünkéről és az egész világ üdvösségéről. Mindenkinek hozzá kell adnia a maga részét. Ha a felelősség és a gondoskodás félelembe süllyed, akkor emlékezzünk Szent János szavaira: „Gyermekeim, azért írom ezeket, hogy ne vétkezzetek. De ha valaki vétkezik, van szószólónk az Atyánál: Jézus Krisztus, az igaz” (1Jn 2,1). „Ha vádol is minket a szívük – Isten nagyobb a szívünknel, és ő tud mindent” (1Jn 3,20).

Ma Mária neve napját ünnepeljük. Szeretnék minden nőt, aki ezt a nevet hordozza, szívből köszönteni és névnapjukon Isten áldását kérni rájuk – édesanyám és lánytestvérem is közéjük tartoznak... Máriát, az Úr édesanyját a hívő nép *Advocata* névvel tüntette ki, Isten előtt ő szószólónk. Így ismerjük őt a kánai menyegző óta, mint jóságos, édesanyaként gondoskodó, szerető asszonyt, aki mások szükségét észreveszi és az Úrhoz viszi, hogy segítsen. A mai evangéliumban azt hallottuk, hogy az Úr őt a szeretett tanítványának, őt pedig édesanyjának adta. A keresztények minden időben hálával fogadták Jézusnak ezt a végrendeletét, és édesanyjában mindig biztonságot és bizalmat találtak, ami által minket Istennek és hitünknek örvendező gyermekeivé tesz. Fogadjuk mi is Máriát, mint életünk csillagát, aki Isten nagy családjába vezet minket. Igen, *aki hisz, az soha sincs egyedül!* Ámen.

Fordította: Pákozdi István

A sekrestyében

Nemrég arra kért meg egy barátom, hogy asszisztáljak diakónusként a papi és szerzetesi jubileuma alkalmából tartott ünnepi istentiszteleten. A szentmise főcelebránsa egy püspök, a jubiláló ismerőse volt. A sekrestyébe lépve hagyott magának időt arra, hogy az egybegyűlteket egyenként röviden köszöntse. Barátom szerzetestársain kívül más szerzetesközösségek ünneplő képviselői is jelen voltak. A következő párbeszéd alakult ki: a püspök röviden bemutatkozott, a megszólított pedig nevének és rendi hovatartozásának közlésével válaszolt. Végül, amikor a diakónus is sorra került, csak a nevemet mondtam bemutatkozásul. Mivel egyetlen rendet sem említettem, a püspök rákérdezett: „És melyik közösségből?” Azt válaszoltam: „A házasokéból, nős vagyok.” Ettől a püspöknek egy pillanatra elakadt a szava. Amikor összeszedte magát, biztosított, hogy „azt sem tartja rossznak”.

Nem tudom, mit gondolt ténylegesen a püspök. A szentmisét követő fogadáson már nem találkoztunk. Nekem azonban nem ment ki a dolog a fejemből, holott már jó ideje történt. Talán azért, mert az volt az érzésem, mintha a sekrestyében, abban a pillanatban megváltozott volna valami.

A jelenlevők és mindazok életformája mellé, akik a kolostortemplom sekrestyében az elmúlt évszázadokban összejöttek, hogy liturgiát végző papként Isten népének szolgáljanak, hirtelen az életvitel egy további lehetősége is felmerült Jézus ügyének szolgálatában. Úgy tűnt, mintha a láthatatlan köteléket, amely addig minden jelenlevőt összekötött, hirtelen elvágták volna. Nem vagyok biztos benne, hogy ezt akkor és ott mindenki ugyanígy élte meg. Én azonban úgy éreztem, mintha egy ablak nyílt volna ki előttem.

Fordította: Mészáros Erzsébet

Szövetből való iga

A stóla – a szó a gall „öltözék” szóból származik – egy hosszúkás, sálszerű szövetdarab az ünnepi liturgia mindenkor időszerű színében. Püspökök, papok és szerpapok hordják a szertartásban betöltött tisztségük jeléül. Az általuk vezetett istentisztelet során a stólát mindig a miseing, olykor a miseruha, vagy a dalmatika, a diakónusok által viselt felsőruha felett / alatt hordják.

A diakónusok a stólát a bal vállukon viselik, és az átlós irányban húzódik a mellkas és a hát előtt. A papi stólát a liturgikus reform előtt nyakba akasztották és a mellkas előtt keresztetköttek. A püspökök már régóta a mai, egyszerűen függő módon viselték. Így a szertartásban betöltött szerepet mutató jel azt a kötődést testesítheti meg, amellyel az egyházi hivatalt betöltő személy az Emberfiához, Jézus Krisztushoz kapcsolódik, aki nem azért jött, hogy kiszolgálják, hanem azért, hogy ő szolgáljon minket és életét áldozza sokakért (vö. Mk 10,45).

Krisztust követő viselője számára ez a liturgikus jelkép Krisztus szolgálói könnyű igájának szimbólumává válik (Mt 11,29). A hétköznapiak során nyilvánvaló, hogy ez a járom gyakran nehéz teher.

Az igaszerű felfogás a stólákat valódi lelki ékességgé teszi. Ellenben, ha divatjelenséggé, sőt ezen túlmenően a papi ízlés függvényévé válnak, túlzó díszítő hímzéssel látják el, szélesre szabják és így helyezik őket a papi vállakra, elveszítik eredeti értelmüket. Ebben az esetben a stóla ok lehet a lelkiismeretvizsgálatra. Nyilvánvaló, hogy Jézusnak kevés öröme volt olyan papi személyekben, akik széles imaszíjakat hordtak és megnagyobbitották köntösükön a bojtokat (vö. Mt 23,5).

Másrészt a miseruha a római „paenula”-ból ered, ami a római ókorból származó poncho-szerű, felülről átbújós felsőkabátszerűség. Ezért a miseruha normális esetben egy karok nélküli, felülről felveendő, a fej számára kivágással ellátott formát követ. A 4. századtól lett az egyházi hivatalokat viselők szertartásos öltözeke, akik ezen a módon – és bizonyára nem minden hátsó gondolat nélkül – vették át a császári hivatalnokok által hordott öltözekek divatját.

Fordította: Biacs Tamás

(Forrás: Christ in der Gegenwart 27/3. 2016. július, 308.)

A tabernákulum tetején álló Mária-szobor

Az Oltáriszentséget tartó szekrény és Szűz Mária szobra, oltára helye a templomban

Katolikus templomokban meghatározott helyen van az Oltáriszentséget őrző tabernákulum, valamint egy adott helyen, amelyet manapság leginkább Szűz Mária tiszteletére szentelt oltárnak neveznek, van egy Szűz Mária szobor. A két helyet az 1963-as liturgikus reform óta építészetiileg gyakran egymástól távolabb határozzák meg. Ha valaki művészettörténeti ismeretei alapján arra emlékeztet, hogy ezek történelmileg összetartoznak, a teológusok azt vetik ellene, hogy Szűz Mária tisztelete mégis csak valami egészen más, mint az Oltáriszentség imádása. De az Eucharisztia imádata összeegyeztethetetlen Szűz Mária „méhének áldott gyümölcsevel”, Krisztus testével?

Csak a „Szeplőtelen fogantatás” tisztelete (és dogmává emelése), Szűz Mária 19. és 20. századbéli megjelenései (Lourdes, Fatima) és a májusi ájtosságok bevezetése óta tekintünk úgy Szűz Máriára, mint „mennybe emelt szűzre”. Azelőtt mindig Isten anyjaként (a latinban Mater Dei, görögül Mater Theou) jelent meg az ábrázolásokon, ikonokon. Csak a második évezred második felében választották el az Anya képét Gyermeke képétől. Ezt a törekvést óvatosabban kellene kezelnünk, visszatérve a bibliai eredethez, ahogy azt az evangéliumok ránk hagyták, és ahogy azt az Üdvözlely Mária imádságban a 12. század óta összefoglalták: „az Úr van teveled, áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse” (Lk 1,28.42).

Ahogy a középkorban a római egyházban elterjedt az átváltoztatott, „legszentebb” ostya tisztelete, a templomok szentélyeiben feltűnő, központi helyen található szentségházak, ezek felváltották az addig (és a keleti egyházakban még máig is) szokásos, a sekrestyében elhelyezett, feltűnésmentes, a szent kenyeret tartalmazó dobozokat, edényeket. A szentségházakat és a korai szentségtartókat, a monstranciák díszítését Krisztusnak ezekben őrzött és imádott testét, mint az édesanyja karján ülő gyermeket formálták meg.

Hitünk és művészetünk történetében az Istenanya és Krisztus Oltáriszentségben rejtőző teste összetartoznak. Ezt az összetartozást a jámbor-

ság és templomaink kialakítása érdekében újra fel kell fedeznünk, és a félreértésektől óvnunk kell. Ezért nem lehet a meglévő képeket és szentség-házakat egyszerűen csak kombinálni, tehát például a Lourdes-i kegyképet a tabernákulumra állítani. Csak a gyermekével ábrázolt vagy a halott Krisztust az ölében tartó Istenanya (Pieta) képe alkalmas arra, hogy a tabernákulumhoz közel helyezték el. Vagy fordítva: a tabernákulumot be lehet illeszteni egy Mária-oltárba, ha annak oltárképe az emberré lett Istent hirdeti, aki „megtestesült a Szentlélektől, (született) Szűz Máriától”, azaz a Mária-kép előtt egy (nagy méretű) feszület áll.

Fordította: Biacs Tamás
Forrás: Glaubensästhetik, Schnell – Steiner Verlag,
Regensburg, 2008., 92-93.

Vége az „Uram, irgalmazz”-nak?

Gondolatok egy új Kyrie-felfogásért

Ha felütünk egy liturgikus könyvet, kivétel nélkül azt tapasztaljuk, hogy a Kyrie egy könyörgés (Huldigungsruf) a templomában jelen levő Istenéhez. Viszont ha egy misén veszünk részt, a Kyrie énekét többnyire a bűnbánati ima részeként hallhatjuk. Ez a szembetűnő ellentmondás a Kyrie többértű jelentésében és funkciójában rejlik, amely nehezen átlátható.

A liturgikus szakkönyvek egy – a Krisztus előtti ókori hagyományra utalnak, azaz arra, hogyan üdvözölték az akkori emberek az isteneket ábrázoló szobrokat és magas rangú személyeket (császárokat, helytartókat). Ennél az *Adventus Domini* nevezetű köszöntésnél a következőt kiáltották éljenezve az összegyűlték: „Kyrie eleison”. Kyrie, azaz egy Úr (egy személy tiszteletbeli) megszólítása, az eleison szószerinti fordítása pedig azt jelenti, irgalmazz. Ezzel kapcsolatban több probléma is felmerül. A mi fohászunk és kegyelemért való folyamodásunk a megszólított hatalmának tudatában rejlik. Csak olyantól kérünk segítséget, akiről feltételezzük, hogy képes segíteni. Segítségkérésünk ebben az értelemben akár lehet hálaadó jellegű is. A kegyelemért folyamodó kérés és a megmentő Isten dicsőítése így az érem két oldalát képezi.

KYRIE: DICSŐÍTÉS VAGY BŰNBÁNATI ÉNEK?

A liturgia nem következetes, ha a két oldalt nem különböztetjük meg egymástól. A Kyrie dicsőítésnek vagy bűnbánati cselekménynek számít a szentmisében?

NÉHÁNY MEGFIGYELÉS

A liturgikus könyv a bevezető részben a vezeklés három típusát / formáját ajánlja fel (326-329. o.). A klasszikus bűnbánati cselekmény (confiteor – az A típus / forma) és a litánia (B típus / forma) is egy érzékletes bűnbánati beismerést foglal magában. Ezen kívül a trópusokból (tropierte) álló Kyrie (C típus / forma) is megtalálható ebben a részben.

A liturgikus előírás ennek megfelelően olyan trópusokat is felajánl, amelyek a bűnre és a meggyógyulása utalnak. Mind a három forma / típus a közösség könyörgésével és az „ámen” elmondásával végződik.

Ez a könyörgés egyébként elmaradhat, ha az az oratio prima (Tagesgebet) részben már benne foglaltatik; ez egy lehetőség, amelyből szemmel láthatóan nem lett hagyomány. Ugyancsak ritkán tapasztalhatjuk, de a könyörgés-rész elmaradhat, hogy ha azt „egy különleges ünnepi mise úgy kívánja.” Ezeken a kivételes alkalmakon, a vasárnapi misén a bűnbánati ima helyett a bevezető szenteltvízhintés éneke (Taufgedächtnis) hangzik el.

Sokszor megfigyelhettük már, hogy a bűnbánati cselekmény során a C formára / típusra esik legtöbbször a választás, amely hol krisztológiai, hol pedig morális trópusok által hangzik el. Ez pedig hatással van a bűnbánati részre (lásd Wolfgang Ipolt „Ich bekenne...” – Gd. 19/2016, 152-153. o.), és még jelentősebb mértékben a Kyrie részre. Ha a Kyrie-t mint a bűnbánati rész fontos elemét vizsgáljuk, azt vehetjük észre, hogy úgy megszilárdította pozícióját, hogy a dicsőítő részben alig található olyan zenei elem, amely alkalmas lenne a könyörgés (Huldigungsruf) kifejezésére (kivétel: GL 155). A 14 másik éneknek nincs bűnbánati jellege, vagy a litánia részének tulajdonítjuk. Kettő közülük kifejezetlen bűnbánati litánia. Mindenesetre lehetőség szerint Kyrie-t kellene énekelni (AEM 30).

A C FORMÁRÓL / TÍPUSRÓL VALÓ LEMONDÁS

A Kyrie-t mint a könyörgés egy részét kellene újra felfedezni. Ennek a feltétele a bűnbánat C formájáról / típusáról való következetes lemondás. „A Kyrie-hívás bevezetésének nem az irgalom elhívását” (Herabrufen des Erbarmens) kellene kihangsúlyoznia, hanem arról kellene szólnia, hogy „köszöntjük az Urat”. A közbeékeltszóképek egyes szám második és nem többes szám második személyben állnak, így az Isten tetteire és nem az ember bűneire fektetik hangsúlyt. A végső megbocsátás nem következik be (verbieht sich). Ehelyett (vasárnapokon, illetve ünnepnapokon) közvetlenül a Glória oldja fel a Kyrie dicsőítő gondolatait.

A „Wort – Gottes – Feier” (Trier, 2004.) nevezetű szakkönyv már ilyesfélét vesz számításba, és így visszahat a mise felépítésére. A Wort – Gottes – Feier a következőképpen kezdődik „hozzád fohászkodunk”, illetve „Krisztust üdvözljük”, és ez vezet a Kyrie részbe. Ezen kívül a Kyrie a bűnbánat és a Gloria „összefonódását” oldja fel. Így a Kyrie távol áll a bűnbánati cselekménytől, és csupán bevonulási, dicsőítő énekként van jelen.

Eközben A Római Misekönyv Általános Rendelkezései (RMÁR) még arról is szót ejtenek, hogy a „hívek (a Kyrie alatt) az Urat hívják és az ő irgalmáért esedeznek” (RMÁR 30.); az említett könyv a bevezető szertartásrészben a következőket tartalmazza: „ Mivel a bevezető énekben a Kyrie nem volt jelen, így Isten hívásához – egy sajátos Kyrie-litánia formájában – társulhatunk („können sich nun Christus rufe auch in der Form einer eigenen Kyrie-Litanei anschließen”), amely – mint Jézus Krisztus kegyelme iránti – könyörgés hangzik el a megszokott módon a kántor, illetve a kórus és a közösség közreműködésével.” (Nr. 59.).

Egy további lehetőség lenne, ha a bevezető / bevonulási ének keretein belül a Kyrie énekét komolyabban vennénk. Erre olyan lehetőségek, mint a megzenésített Kyrie ima vagy ünnepélyes litániák (megfelelő közbeeső szöveggel) kínálóznak. Ehhez hasonló alternatívák lehetnek a krisztológiai szóképek mellett az antifóniás zsoltár (Introtiuspsalm) versei is. Emellett a repertoárhoz tartoznak még közösségünk egyházi könyörgő népénekei is. A bevezető / bevonuló ének részeként a Kyriének érezhetően több üzenete van, mint egy rövid megszólításnak (Ruf). Eddig alig tapasztalhattuk, hogy a Kyrie a tényleges helyétől – mint ahogy azt az előbb is láthattuk – elesne, ha a bevonuláskor ezeket a megzenésített strófákat énekeljük el.

A legfontosabb intézkedéseknek mégis annak kellene lennie, hogy a *Kyrie eleison* rész ne legyen lefordítva. Évszázadokon át megőrizte a latin liturgia a görög eredetű szavakat. Jóllehet azért, mert e szavak többrétű jelentését a forrásnyelv használói ismerték, amely a fordításon keresztül így elveszett volna. Egyébként hasonlóképpen jártak el a héber *Hosanná*-val. Szó szerint lefordítva úgy hangzana, hogy „Ó, segíts!” (Hilf doch). Mégis, az izrealita kultusz szerint dicsőítést jelent. Így jutott el a keresztény liturgiához, ahol azonban az eredeti nyelven őrződött meg.

A jövőben ne fecséröljük a szót a mise elején. Köszöntsük az Urat és eképpen szóljunk hozzá: *Kyrie eleison!*

„Kyrios” – ez az a szó, amit az Ószövetség görög fordítói Istennévként használnak. Ha ezt Jézus személyénél alkalmazzák, az egy hálaadó dicsőítés, az Isten felé intézett hitvallás olyan valaki iránt, aki a halálban győzte le a halált. Ez egy olyan hitvallás, amely az első követők idejében akár fejevesztés terhét is jelenthette. Így egy olyan rendkívül rövid ima követi a parancsolatokat (befolgt die Regeln), melyben először a dicsőítés és hála szerepelnek, és amiből a kérés következik. Mert Te vagy a mi Urunk, aki győzedelmeskedett a halál felett, ezért kérünk Téged: irgalmazz nekünk, és

az egész világnak. Ez többet jelent, mint a „segíts rajtunk”. Ez azt jelenti, vigyél minket magaddal a halálon keresztül az életbe. Ha a „Kyrie eleison” énekét így értelmezzük, akkor érthetjük meg, hogy az egyik legnagyobb keleti istenfélő, Nicholas Cabasilas a 14. században ezzel kapcsolatban miképpen szólt: „Ez az ima képes mindezeket magában foglalni”. Ezzel azt akarta mondani: „Tulajdonképpen elegendő, ha saját magunk és mindenki, akik nekünk kedves, és mindenki, aki a földön él, az ő irgalmára számíthat, aki meghalt értünk és feltámadott” (Balthasar Fischer: *Von der Schale zum Kern. Kurzansprachen zu Zeichen und Worten der Liturgie*, Einsiedeln, 1979.)

Fordította: Schiller Emese
Forrás: *Gottesdienst*, 2017/1, 4-5.

Háromszor kettő?

Megjegyzések az Evangélium olvasásakor végzett tömjénezési szertartásokhoz

Az istentiszteleteken a tömjén álláspontom szerint még mindig túl ritka felhasználása nem utolsósorban a gyakorlati megvalósítás bizonytalanságaiból ered. A Római Misekönyv Általános Rendelkezései bevezetője rögzíti, hogy a főcelebráns feladata az Evangélium előtt tömjénezést beiktatni (RMAR₁₃₂). De ezt értelemszerűen csak akkor végzi az ülőhelyénél, ha nem ő az Evangélium hirdetője is egyben, hanem egy diakónus asszisztál a papnak vagy a püspöknek. Máskülönben az evangéliumos könyvvel végzett körmenet kezdőpontjánál lesz célszerű elkezdni a tömjénezés szertartását, tehát az oltárnál, vagy az evangéliumos könyv különálló „örzési helyénél”. Az evangéliumi körmenet ugyanis nem a főcelebráns ülőhelyétől indul, hanem ettől a helytől, vagy az oltár közepétől. Ez a körmenet ugyanis nem az igehirdető ünnepélyes kísérete, hanem az Úré, aki szava által hozzánk jön. Ha az evangéliumos könyv már az ambón van, akkor egyenesen oda érkeznek a körmenettel. A gyertyavivők előtt megy a füstölő a füstölő, utánuk pedig a felolvasó diakónus vagy pap a könyvvel. Mindezek a gesztusok kiemelik az igeliturgia csúcspontját jelentő szent Evangélium felolvasását, éneklését.

Fordította: Papp Mátyás

Forrás: Gottesdienst 53. (2019/21), 240.

A budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus után

Elmúltak az ünnepek, hazamentek a vendégek, lebontották a „díszleteket”, véget ért minden? Kár lenne, ha így lenne! Vajon mik azok az Eucharisztia-ával kapcsolatos fontos *gyakorlati* tudnivalók, amiket át kellene gondolnunk, s amiket plébániai szinten jó lenne helyesen gyakorolnunk?

1. *Időben érkezés a szentmisére.* – Mi magyarok talán kényelmesebbek vagyunk más népeknél? Mindenesetre a bajor, a lengyel, a szlovén, a horvát templomokban sokkal korábban érkeznek a hívek a szentmisére, mint nálunk. Valami rossz beidegződés szerint sokan vagy az utolsó pillanatban, vagy azután, a Dicsőség éneklése alatt szivárognak be, és persze hátul állnak meg az ajtóban...

2. *Az első padok elfoglalása.* Ez is (magyar) rossz szokás: hátulról töltjük fel a templomokat, és az első padok általában üresek maradnak. A később érkezőknek sem kellene hátul állniuk, elöl mindig van hely, a még később érkezők pedig már alig férnek be, pedig lenne hely a számukra. Töltsük fel előlről a padokat, és ne szégyelljünk előre menni – még akkor sem, ha késve érkezünk!

3. *Szentáldozási körmenet.* A pap áldozásakor és a jelző csengőszó halatára időben el kell indulni az oltár elé. Kettesével állva várjuk Jézust, nem öneki kell várnia minket! Ez is egy rossz szokás, hogy másokra várunk – valamiféle hamis udvariasságból nem indulunk el.

4. *Az áldozás módja.* A nyelvre helyezett szentostyával való áldozás mellett egyre elterjedtebb a kézbe-áldozás gyakorlata (járvány idején csak ez megengedett). Azt azonban sokan nem tudják, hogy nem kell nyúlni a szentostyáért, hanem a bal kezünkől trónust képezünk, alátesszük a jobb kezünket, és azzal vesszük magunkhoz a tenyerünkbe helyezett Krisztus testét. Két szín alatt történő áldozáskor csak a nyelvre helyezett (a szent vérbe bemártott) szentostyával szabad áldozni. A hívek nem márthatják be a kehelybe az ostyájukat... Az áldoztató: „Krisztus teste (és vére)” felszólí-

tására „Ámen”-nel válaszol az áldozó (és nem „hiszem”-el). Áldozás után nem kell térdet hajtani, hiszen szívünkbe fogadtuk az Urat, egyszerűen helyre kell menni és hálát adni; engedni a következő áldozót a helyünkbe lépni. A jobb oldali áldozók jobbra távoznak, a baloldaliak balra, így nem lépünk senki elé.

5. *Betegáldoztatás.* Beteghez akár házba, lakásba, akár kórházba elmegy a lelkipásztor, ha hívják. Neki kell mennie, ha a beteg szentgyónást is végezne és a betegek kenetét is felvenné. Ha azonban csak szentáldozásról van szó, ahhoz kimehet az akolitus, vagy az a világi hívő, akinek áldoztatási engedélye van. Kis kapszulában viszi a szentostyát, amiből ha marad, azt haladéktalanul vissza kell helyezni a tabernákulumba. Otthon illik kis oltárt képezni a beteg ágya közelében (kereszt, két gyertya, fehér terítő, esetleg szenteltvíz). Kórházban és szükséghelyzetben ez természetesen elmarad.

6. *Adoráció, szentségimádás.* Szentségimádást lehet végezni egyénileg bármely templomban, kápolnában, ahol őrzik az Oltáriszentséget. Az Eucharisztia (ünnepélyes) kitételének feltételei vannak: a cibóriumot kiteheti az, akinek áldoztatási engedélye van. Az úrmutató (monstrancia) kitételéhez régen hat gyertya kellett, füstölés, a pap palástban végezte, és jelentős számú hívő jelenlétében volt engedélyezett. Ma kissé átalakultak a szokások, de ez az ünnepélyes forma mindenképpen emelkedettebb atmoszférát igényel a szerényebb változatnál. Többen igényelnék, hogy csak a tabernákulum ajtaját nyithassák ki, ennek engedélye függ a szent hely felelőseitől (plébános, lelkész). Bárki egyéni igényből nem teheti.

Bizonyos ünnepek előtt sokhelyütt kilencedet (novénát) tartanak. Vajon ez honnan ered, és kell-e még ragaszkodnunk hozzájuk? Pünkösöd előtt, karácsony előtt, búcsúünnepek előtt kilenc napon át különleges imádságokkal, rítusokkal készülnek a főünnepre.

A hivatalos liturgia nem ismeri a novénát. Eredete a középkori szentek tiszteletével függ össze. Tulajdonképpen a triduumok (háromnapos előkészületek) meghosszabbításából, megsokszorozásából jött léte, ezzel (böjttel) készültek az 5. századtól a húsvétra, illetve amelynek során kialakult a nagyböjt, a negyvennapos előkészület hitünk legnagyobb ünnepére.

A 14-19. században keletkezett konfraternitások terjesztették el a novénák gyakorlatát a népi ájtatosságok szintjén, tehát nem kifejezetten az egyház liturgiájához kapcsolva. A múlt század közepéig kb. 150 ilyen novéna-forma alakult ki. A II. Vatikáni Zsinat után, a liturgia reformja kapcsán ezek jelentősége csökkent, ám ahol erős a hagyománya és igénylik a hívek, ott tovább élnek. Ilyen az Olaszország-szerte ismert és közzszeretnek örvendő Szeplőtelen Fogantatás novénája, ami a dogma kihirdetése után (1854) erősödött fel. A karácsony előtti hét (nem kilenc nap) liturgiájában az „Ó-antifónák” a Magnificat-hoz, az Alleluja-versekben pedig az egész „intenzív hét” liturgikus napjaira írt szövegek készítenek fel bennünket a Megtestesülés nagy ünnepére. Ez tehát ütközik a népi kilencnapos gyakorlattal.

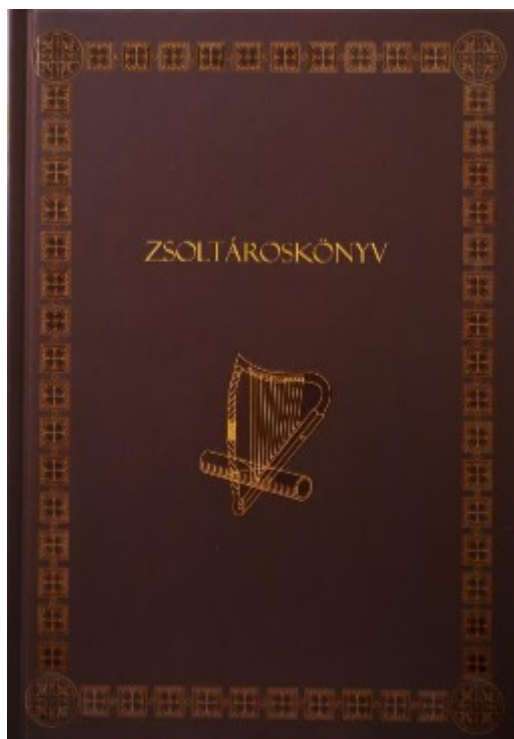
Vajon miért nem énekeljük (imádkozzuk) adventben és nagybőjtben a Dicsőséget, amikor december 8-án, Szeplőtelen Fogantatás ünnepén, valamint március 19-én, Szent József ünnepén – ami nagybőjtbe esik – igen?

A liturgia előírása világos, olvasható a Misekönyv bevezető normarendszerében: a Glória vasárnapokon (kivéve az adventi és nagybőjtieket), valamint főünnepeken és ünnepeken (sollemnitas, festum), és kivételes ünnepi alkalmakkor (RMÁR 53) zeng, ez utóbbiakról a miséző pap dönt. A liturgikus naptár élesen elkülöníti a nagy ünnepeket (ide tartozik a vasárnapi „kis húsvét”) a közönségesebb, hétköznapiabb jellegű megemlékezésektől vagy a hétköznapiaktól. Ezeket az „erős” ünnepeket hivatott fényesebbé tenni a karácsonyi angyalokat és az egyház húsvéti hitét őrző Glória imája / éneke, ami a liturgia egyik legrégebb kincse (kb. 4. század). Nagybőjtben annak penitenciális (bűnbánó) jellege miatt marad el a dicshimnusz, adventben pedig talán éppen azért, hogy annál fényesebben hangozzék fel karácsonykor... Hacsak lehet, énekeljük a szentmisében!

„Ite missa est” – mondta / mondja a pap a latin nyelvű szentmisében (amit igen nehéz pontosan lefordítani, a német nyelvű változat pl. egészen elrugaszkodott az eredetitől: „Gehet hin in Frieden!” (Menjetek békével!) Az olasz változat sem sokkal különb: „La messa è finita: andate in pace!” (A mise befejeződött, menjetek békével!) Ite missa est – ez a latin rítusú szentmise utolsó mondata (ami után szigorúan nem is következhet más, mint a kivonulás alatti ének vagy orgonaszó). A régi ordóban (tridenti forma) az elbocsátás megelőzte a szentmise szentháromságos áldását, ezt a liturgikus reform megfordította. Ite missa est – sokan ezt úgy értelmezik: küldetések van, menjetek... Mások: íme, a szentmise bemutatása befejeződött. A magyar (alap)változat: „A szentmise véget ért, menjetek békével! – Istennek legyen hála!” az eucharisztikus ünneplés lezárását jelenti. A diakónus ill. a pap elbocsátó szavaiban azonban ott van az áldás vétele és a hála gondolata; ahogy a Számok könyve tanítja: „Így hívják le nevemet Izrael fiaira, és én megáldom őket” (6,27). Isten nevének segítségül hívása, a nevében adott jókívánság, az áldás azonban nem egy udvarias gesztus, hanem egy program. Isten jelenlétét fejezi ki, ami elkísér minket tovább is, a mindennapokba. Ezért az áldásban (elbocsátásban) isteni erő, küldetés, reménység van. Olyan ez, mint az útrakelők megáldása, útra bocsátása. A Bírak könyve tudósít Dán törzsének birtokkereséséről, a kémekről és egy Mika nevű papról, aki ezzel bocsátotta útra őket: „Menjetek békességgel, az Úr tetszéssel nézi jártatokat, s az utat, amelyre mentek” (Bír 18,6). Hasonlót találunk Mózással (vö. Kiv 4,18) és Dáviddal kapcsolatban is (vö. 1Sám 20,42). A biblikus „salom”, isteni béke, bátorítást jelent az útrakelőknek, az egészséges, kiegyensúlyozott kapcsolatot Isten és ember között. Az ún. Ároni áldásban is ez fogalmazódik meg (vö. Szám 6,24-26), ez a jelen liturgiában az ünnepélyes áldások között található. A szentmise ünnepélyes befejezése, az áldás és az elbocsátás tehát nemcsak egyszerűen egy dráma végét, a függöny lehullását jelenti, hanem a hívó ember kötelességére és a hozzá kapott kegyelmi erőre utal, kilépve a templomajtón ott, ahol mindennapi életünk játszódik. Ite missa est – íme, ez a szentmise, nyitott könyv, Ti írjátok tovább...

(Kiadja: a Görögkatolikus Metropólia
– Debrecen, 2018., 199 oldal)

Egy görögkatolikus zsoltároskönyv. Egyedülálló liturgikus könyvvvel gazdagodott a magyar görögkatolikus egyház: a hivatalos zsoltároskönyvvel. Minden kitétele fontos ennek a megállapításnak. Ugyanis *egyedülálló* könyvről van szó. Ez azt jelenti, hogy bár a bizánci hagyományú egyházban a liturgikus könyvek között fontos szerepet kap a zsoltároskönyv, eddig magyar nyelven nem létezett ilyen. A zsoltárok mintegy „szétszórtan” voltak az istentiszteletekben. Fontos *liturgikus* könyv, mert a szertartások folyamán nagyon nagymértékben használjuk, imádkozzuk a zsoltárokat.

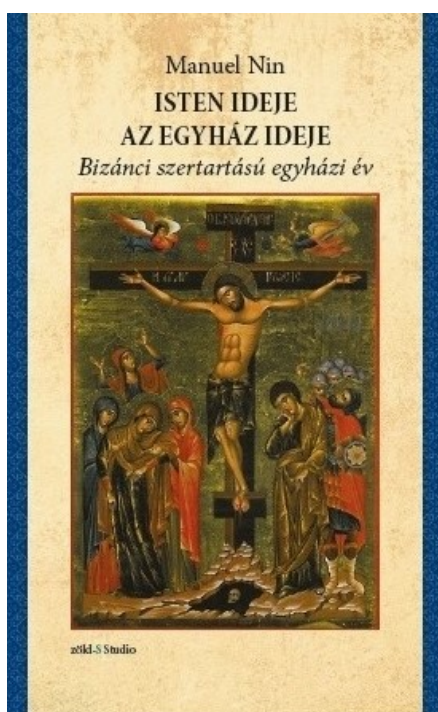

Szertartási rendünk előírja ennek módját. Az imaórákban és a többi istentiszteletben meghatározott rend szerint osztja szét a zsoltárokat, illetve még számtalan zsoltárverset is. Továbbá még azt is szabályozza, hogy a 150 zsoltárt mindezek mellett szisztematikusan szétszótva is el kell imádkozni hetente. Sőt, a nagybőjt heteiben ez kétszer történik. (Persze, kérdés az, hogy nemcsak a paróchiális gyakorlatban, de a szerzetesi közösségekben is miként tudják ezt megvalósítani.) Mindenesetre ez a könyv segítséget nyújt hozzá. *Hivatalos* könyvről van szó, olyan műről, ami nemcsak egyházmegyei, hanem szentszéki jóváhagyással rendelkezik, mégpedig hosszú approbációs folyamat eredményeként. Ám létrejöttének ez a szakasza már csak az utolsó fázis volt, miután a Szentszék 2014-ben három évre „ad experimentum” engedélyezte a használatát. Maga a mű *zsoltároskönyv*. Nem egyszerűen a Biblia szövegének az átvételéről van szó. Ugyanis a megszerkesztése a szertartási rendhez alkalmazkodik. Ám ami ennél is fontosabb: Atanáz püspök tíz éven át dolgozott (még püspökké szentelése előtt) a zsoltárok görög szövegének (Szeptvaginta) magyar nyelvre való átültetésén. A bizánci egyház a LXX-es fordítást használja a szertartásaiban. Jelen mű fordítója a munkájához egy grottaferrátia görög kódex szövegét használta fel (amely maga is hivatalos liturgikus könyv). A könyv

kétféle változatban – két méretben – gazdagítja a magyar görögkatolikus egyház liturgikus-imádságos életét. A nagyobb, B/5-ös könyv templomi használatra alkalmas, míg a „zsebkiadás” (amely szinte minden szempontból az előzőnek kicsinyített változata) az egyéni imádkozást segítheti nagymértékben. A művet a Budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra való készület elősegítésére szánta és ajánlja a magyar görögkatolikus egyház.

Fotó: <https://hd.gorogkatolikus.hu/Bemutattak-a-gorogkatolikus-Zsoltaroskonyvet-2018-majus-25>

SZEMLE / MANUEL NIN: ISTEN IDEJE, AZ EGYHÁZ IDEJE. BIZÁNCI SZERTARTÁSÚ EGYHÁZI ÉV

(Kiadja: Zöld-S Stúdió Kft., Budapest, 2021. ISBN 978-615-80701-9-5 – 202 old.)

Manuel Nin görögkatolikus püspök atya (athéni exarcha) a bizánci egyház szertartási évről állított össze egy könyvet, ami olasz nyelven 2011-ben jelent meg, karácsonyi ajándékként pedig most a magyar fordítás is napvilágot látott. Egyházunk legnagyobb tizenkét ünnepéről ad történelmi (liturgiátörténeti), liturgikus teológiai, himnográfiai és ikonografikus szinopszist. Mindezt úgy teszi, hogy az adott ünnepet magyarázza és értelmezi magából a liturgiából, illetve annak szövegeiből. Ennek érdekében bőségesen hoz ilyen idézeteket az egyes fejezetekben. Egyébként pedig mindegyiknek a dátuma és címe után

egy-egy alcímet ad, ezzel is kidomborítva az ünnep teológiai mondanivalóját. Mérhetetlen távlatokat nyit előttünk a könyv címe: „Isten ideje, az egyház ideje”. A liturgiánkon keresztül az örökkévalóságban élő Isten lép be a mi emberi időnkbe, az egyház liturgiáján keresztül pedig mi közelíthetjük meg őt. A húsvéti „anabaszisz – katabaszisz” gondolata is benne rejtőzhet ebben. Vagy akár alexandriai Szent Atanáz tanításának megvalósulását is meg lehet benne látni: „az Isten emberré lett, hogy mi istenné lehessünk” – persze, jól értelmezve: a „theósziszra” gondolva. Mindenesetre könyvünk kimondatlanul is magában rejtje ezeket a gondolatokat. A

kedves kis könyv olvasása közben örömmel fedezhető fel a fontos axióma: „lex credendi lex orandi”, vagyis, hogy „a hit törvénye az imádság törvénye”. Amit hiszünk, azt meg- és átimádkozzuk, illetve amit imádkozunk, az a mi hitünk. A bizánci egyház pedig az ősi, veretes liturgikus szövegeihez (himnuszok és imádságok) nemcsak az isteni kinyilatkoztatásból merít, hanem a hit másik forrásából, a szenthagyományból is. Olykor még az egyetemes zsinatok szövegei is felfedezhetők bennük. Szerzőnk gondot fordít arra, hogy mindenki számára érthető legyen a könyv. Teszi ezt egyrészt az olvasmányossággal, másrészt pedig azzal, hogy egy bevezető fejezetet szán a liturgikus terminológia magyarázatának. Érdekességgént lehet említeni, hogy az eredetileg olasz nyelvű könyvet a püspök atya egykori növendékei fordították magyarra. Ugyanis két évtizeden keresztül vezette rektorként a Pápai Görög Kollégiumot Rómában, és így sok mai papunknak volt a nevelője. Minden bizonnyal beléjük ültette a liturgia szeretetét – s talán tudományos művelésének az igényét is. A sok-sok ikonnal ellátott könyv mindenki számára kedves lehet, éppen ezért ajánljuk nemcsak a bizánci egyház híveinek, hanem minden, a liturgia iránt bármilyen szinten érdeklődőnek a figyelmébe.

Ivancsó István

Fotó: http://www.zold-s.hu/konyvek/manel_a_ido.htm

SZEMLE / DER SAKRISTANENDIENST. DAS HANDBUCH FÜR DIE PRAXIS

(Kiadja: Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2008.³, 384 oldal, € 19,95.-)

A német nyelvterület sekrestyés egyesülete (ADS) kiadásában, négy püspök ajánlásával jelent meg a sekrestyések kézikönyve, ami tulajdonképpen egy vaskos lexikon, összefoglalása mindannak, amit egy, a templom szolgálatában tevékenykedő világi hívőnek tudnia kell. A mű hat nagy fejezetre oszlik: a sekrestyés hivatása, a liturgia, a templomtér, egyházi hivatások és önkéntes szolgálat, a sekrestye és a függelék: gyűjtemény a keresztény szimbólumokról, kis szótár és rövidítések.

A könyv igen alapos, részletes, igényes alkotás, akár egy kurzus tankönyve is lehetne, arra is szolgál, ha valamire egy sekrestyés nem emlékezik pontosan, itt biztosan megtalálja. A könyv szerzői a címlapon háttérben maradnak, de a könyv végén azért fény derül kilétükre: Herbert Arens aachen-i liturgikus referens, plébános; Ralph Hövel sekrestyésképző; Erwin Keller, a svájci sekrestyés iskola vezetője; Alfred Kleiner, az osztrák képzés vezetője; Kathrin Kocher-Leiprecht textilrestaurátor; Chrysostomus Ripplinger OSB münsteri liturgikus referens; Martin Salzmann, az ADS elnöke; Siegfried Schmitt trieri liturgikus referens és Ina von Woyski-Niedermann textilrestaurátor – tehát összesen kilenc szerző műve.

Fotó: <https://www.herder.de/theologie-pastoral-shop/der-sakristanendienst-gebundene-ausgabe/c-37/p-1355/>

SZEMLE / NICOLAUS NONN, BERND STEINER, NICOLE STOCKHOFF, MARKO WEIBELS:
DAS AUGER BETET MIT, (WERKBUCH FÜR DIE BLUMENGESTALTUNG VON SAKRALRÄUMEN IM KIRCHENJAHR)

(Kiadja: Bonifatius Verlag, 2018., 88 oldal, € 14,90.-)

A szemünk is imádkozik – fontos a liturgia számára a látvány, az esztétikum, a rendezettség, az igényesség. Ez a füzet képes illusztrációkkal az olvasó elé állítja az oltár, az ambó, a tabernákulum, a keresztelőkút és a mellékoltárok arányos, igényes, ízléses, szép díszítésének lehetőségeit, különös tekintettel a karácsonyi, húsvéti és más ünnepi alkalmakra. A templom virág- és növénydíszítése mindig és mindenütt figyelmet, érzéket, tapintatot igényel, amit tanulni lehet, esztétikusan, szépen feldíszített templomoktól. E gyűjtemény segít ezen az úton előrehaladni.

Fotó: <https://www.dodax.de/de-de/buecher-hoerbuecher/sonstige-sachbuecher/marko-weibels-das-auge-betet-mit-werkbuch-fuer-die-blumengestaltung-von-sakralraeumen-im-kirchenjahr-dpGEDI34CU2AK/>

SZEMLE / ANNELIESE HÜCK: NICHT NUR GLOCKENLÄUTEN!
(HANDBUCH FÜR DEN DIENST IN SAKRISTEI UND KIRCHENRAUM)

(Kiadja Schwaben-Verlag, Ulm, 2014., 216 oldal, €19,99.-)

A kötet igen részletesen leírja a templomtér, a sekrestye felépítését, az ott végzendő feladatokat, a liturgia felszereléseit, öltözékeit, könyveit, a szentmise liturgiájának menetét, a szentségek és a szentelmények kiszolgáltatását, a sekrestyeshívás velejáróját. A könyv címe áll minden sekrestyésre: nemcsak harangozni (kell)!

Pákozdi István

Fotó: <https://www.amazon.de/Nicht-nur-Glockenl%C3%A4uten-Sakristei-Kirchenraum/dp/3796616496>